

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİNİN
BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ**

Sevilay SERYOL

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2019

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİNİN BAZI
DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Sevilay SERYOL

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan GÜNBATAR

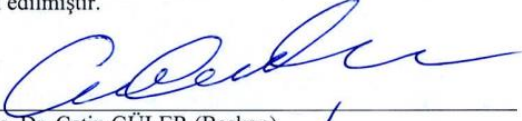
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2019

KABUL VE ONAY

Sevilay SERYOL tarafından hazırlanan "Lise Öğrencilerinin Siber Saldırganlık Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 26.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Çetin GÜLER (Başkan)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fikret GELİBOLU (Üye)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan GÜNBAĞAR (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Fuat TANHAN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... Ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01.07.2019

Sevilay SERYOL

ÖNSÖZ

Siber Saldırganlık Ölçeği oluşturma aşamasında, alan yazın taraması aşamasında, veri analizleriyle ilgili yol gösterme hususunda ve siber saldırganlık tanımının ülkemiz akademik dünyasına katkıda bulunması fikrini oluşturmasında, araştırmanın uygulama sürecinin her adımında yardımını sunan, karşılaşılan problemlerde yol gösteren, bilgi ve deneyimleri ile rehber olan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan GÜNBATAR'a saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

Lisansüstü eğitim sürecinde öneri, bilgi ve deneyimlerini aktaran Doç. Dr. Çetin Güler'e, bilgi ve tecrübeleri ile yol gösteren Doç. Dr. Hayati ÇAVUŞ'a, ölçek geliştirme aşamasında değerli fikirleri ile bana yol gösteren Dr. Esmâ Aybike BAYIR ve Doç. Dr. Şahin GÖKÇEARSLAN'a saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Lisansüstü eğitim sürecinde deneyimleri ve fikirleriyle yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Eylem KILIÇ'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Araştırma sürecinde, lisansüstü ders sürecinde ve tez yazım aşamasında desteğini ve deneyimlerini benimle paylaşan Bilişim Teknolojileri Öğretmeni Zeynep TEKİROĞLU'na en içten teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Uygulama yaptığım okul yöneticilerine ve sabırla verdiğim ölçekleri cevaplayan araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sevgili öğrencilere teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım aşamasında benden yardımlarını ve mesleki bilgisini esirgemeyen Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmeni Azize KILIÇ'a teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Tez verilerini aktarma sürecinde ve verileri toplama sürecinde yardımlarını sunan Mimar Burhan ŞEN'e ve Bilişim Teknolojileri Öğretmeni Tarık ÇATALTEPE'ye teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Hayatım boyunca desteklerini hep yanımda hissettiğim ve eğitim hayatım boyunca yanımda olan değerli anneme, babama ve kardeşime teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Sevilay SERYOL

Van, 2019

ÖZET

SERYOL, Sevilay. Lise Öğrencilerinin Siber Saldırganlık Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2019.

Bu araştırmanın amacı siber saldırganlık kavramını tanımlamak ve lise öğrencilerinin siber saldırganlık eğilimini çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Bu amaç için hazırlanan Siber Saldırganlık Ölçeği geliştirilmiştir.

Bu araştırma nicel araştırma desenlerinden olan betimsel türde tarama modeline örnektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Van ili İpekyolu ve Edremit ilçelerinde öğrenimlerine devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Ölçek, açımlayıcı faktör analizi için 1573 öğrenci, doğrulayıcı faktör analizi için 188 öğrenci olmak üzere toplam 1761 öğrenciye uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizine katılan öğrencilerin %54,2’u kadın (n= 852), %45,8’i erkek (n=721) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından alan yazın incelenerek oluşturulan Siber Saldırganlık Ölçeği ve demografik bilgi formu kullanılarak toplanmıştır. Ölçeğin geçerliliğini araştırmak için KMO ve Bartlett testi, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Elden edilen veriler SPSS 22.0 ve LISREL 8.8 paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Cronbach’s Alpha Güvenirlik kat sayısı tüm ölçeğe ilişkin 0,92 (>0,70) olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin 6 faktörlü yapısı, doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum istatistiklerine göre doğrulandığı tespit edilmiştir. Siber Saldırganlık ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri: RMSEA değeri 0,076, AGFI indeksi 0,72, NNFI değeri 0,93, NFI değeri 0,91 ve CFI değeri 0,94’tür. Siber Saldırganlık Ölçeği 6 faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum istatistiklerine göre doğrulanmıştır. Veri analizinde t-testi, ANOVA, Scheffe testleri uygulanmıştır. Ayrıca yapılan analizler ölçeğin “Görsel ve Cinsel Siber Saldırganlık”, “Huzursuzluk Verme ve Alay Etme”, “Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık”, “Tehdit”, “Dışlama” ve “Sahte Hesap” olmak üzere 6 faktörde toplandığı görülmüştür. Bu bağlamda Siber Saldırganlık Ölçeği altı faktör altında toplanan, 32 maddeden oluşan bir ölçektir. Analizler ölçeğin, bireylerin siber saldırganlık davranışlarını ölçmeye yönelik geçerlik ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmanın bulgularına göre lise öğrencilerinin siber saldırganlık eğilimleri okul türü, cinsiyet, internet kullanım süresi, ebeveynlerin internet kullanması, kullandıkları sosyal ağlara, sosyal ağlarda anonim olmasına, öğrencilerin ebeveynlerine karşı sosyal ağ tutumuna, odaya sahip olması ve sosyal ağlarda etkileşimli olmasına, bilgisayara sahip olmasına göre anlamlı farkın olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Siber Saldırganlık, Çevrimiçi Saldırganlık, Siber Zorbalık, Ortaöğretim Öğrencileri, Lise Öğrencileri

ABSTRACT

SERYOL, Sevilay. *Examination Of The Cyber Aggression Tendencies Of High School Students According To Some Variables*, Master's Thesis, Van, 2019.

The aim of this study is to define the concept of cyber aggression and to examine the tendency of cyber aggression of high school students according to various variables. The Cyber Aggression Scale was developed for this purpose.

This research is an example of a descriptive survey model. The study group of the research consists of students who continue their education in Ipekyolu and Edremit districts of Van province in the 2018-2019 academic year. The scale included 1573 students for exploratory factor analysis and 188 student for confirmatory factor analysis, was applied to a total of 1761 students. The exploratory factor analysis research group consisted of 1573 students including 852 girls and 721 males who attended 9th, 10th, 11th and 12th grades in nine state schools in Van. The data of the study were collected by using the Cyber Aggression Scale and demographic information form which were prepared by the researcher. KMO and Bartlett test, exploratory and confirmatory factor analysis were performed to investigate the validity of the scale. The data were analyzed by using SPSS 22.0 and LISREL 8.8 package programs. As a result of the analyzes, Cronbach's Alpha reliability coefficient was determined as 0,92 (> 0,70). It was found that the 6-factor structure of the scale was validated according to the compliance statistics obtained from confirmatory factor analysis. Compliance indexes of confirmatory factor analysis of Cyber Aggression Scale: RMSEA value is 0.076, AGFI index is 0.72, NNFI value is 0.93, NFI value is 0.91 and CFI value is 0.94. The 6-factor structure of the scale was determined according to the compliance statistics obtained from confirmatory factor analysis, t- test, ANOVA and Scheffe tests were used for data analysis. In addition, the analyzes revealed that the scale was composed of 6 factors: "Visual and Sexual Cyber Aggression ", "Unrest and Irrison" , "Cyber Aggression towards User Account ", "Threat", "Exclusion" and "Fake Account". In this context, the Cyber Aggression Scale is a 32-items scale which is collected under of six factors. The analyzes revealed that the scale is a valid and reliable to measure the individuals behavior of Cyber Aggression

According to the findings of the study, it was determined that there was a significant difference in cyber aggression tendencies among high school students according to type of school, gender, duration of internet use, using internet of parents, using social networks, being anonymous in social networks, having social network attitude towards parents, having room interacting on social networks, having a computer.

Key Words:

Cyber Aggression, Online Aggression, Cyber Bullying, High School Students

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
EKLER DİZİNİ	xv
ŞİMGELER KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvi
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Alt Amaçlar	8
1.4. Araştırmanın Önemi	9
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
1.6. Tanımlar	10
2.BÖLÜM:KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	11
2.1. Saldırganlık.....	11
2.1.1. Saldırganlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar	12
2.2. Zorbalık.....	14
2.2.1. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Çalışmalar	16
2.3. Saldırganlık ve Zorbalık İlişkisi	18
2.4. Siber Saldırganlık	19
2.5. Çevrimiçi Saldırganlık.....	22
2.6. Siber Saldırganlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	24
3.BÖLÜM: YÖNTEM	33

3.1. Araştırma Modeli.....	33
3.2. Araştırma Grubu	33
Sınıf Düzeyi	35
Sınıf Düzeyi	35
3.3. Veri Toplama Aracı	36
3.3.1. Ölçek Geliştirme Süreci	36
3.3.2. Madde oluşturma aşaması	37
3.3.3. Uzman görüşüne başvurma aşaması	37
3.3.4. Demografik Bilgi Formu	38
3.4. Veri Toplama Süreci	38
3.4.1. Siber Saldırganlık Ölçeği Uygulaması Sırasında Yapılan İşlemler .	38
3.4.2. Ön Deneme Aşaması	39
3.4.3. Yapı Geçerliliği.....	39
3.4.4. Güvenirlik Hesaplama Aşaması.....	43
3.4.5. Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	44
3.4.5. Verilerin Analizi	47
4. BÖLÜM:BULGULAR.....	49
4.1. Siber Saldırganlık Ölçeğine Ait Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları..	49
4.2. Siber Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları Madde Korelasyonları	50
4.2. Lise Öğrencilerinin Yaşına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri	53
4.3. Lise Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri	54
4.4. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	56
4.5. Lise Öğrencilerinin Cinsiyetine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri	57
4.6. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanım Süresine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	57

4.8. Lise Öğrencilerinin Kullandıkları Sosyal Ağlara Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	60
4.9. Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	63
4.10. Ebeveynin Sosyal Ağları Kontrol Etme Durumuna Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	65
4.11. Lise Öğrencilerinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağ Paylaşma Durumuna Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	66
4.12. Lise Öğrencilerinin Kendilerine Ait Oda Olup Olmamasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	67
4.13. Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağlarda Etkileşimli Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	68
4.14. Lise Öğrencilerinin Bilgisayara Sahip Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri.....	69
5. BÖLÜM: SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....	71
5.1. Sonuçlar.....	71
5.2. Öneriler.....	78
KAYNAKLAR.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	104

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Okullara Ve Cinsiyetlere Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)	34
Tablo 2. Öğrenci Cinsiyet Bilgilerine Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)	34
Tablo 3. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)	35
Tablo 4. Öğrenci Cinsiyet Bilgilerine Göre Betimsel İstatistikler (Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)	35
Tablo 5. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Betimsel İstatistikler (Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)	35
Tablo 6. Son Analize Göre Toplam Varyans Tablosu.....	41
Tablo 7. Son Analize Göre Döndürülmüş Faktör Bileşen Matrisi.....	42
Tablo 8. Faktörler ve Faktörler altındaki maddelerin yük değerleri	44
Tablo 9. Siber Saldırganlık Ölçeği Güvenirlik Katsayısı	44
Tablo 10. DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri.....	47
Tablo 11: Siber Saldırganlık Ölçeğine ait Skewness-Kurtosis Normal Dağılım Test Sonuçları.....	48
Tablo 12. Siber Saldırganlık Ölçeğine Ait Alt Boyutlar ve Betimsel İstatistikler	49
Tablo 13. Sahte Hesap alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	50
Tablo 14. Dışlama alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	51
Tablo 15. Tehdit alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	51
Tablo 16. Huzursuzluk Verme ve Alay Etme boyutu alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	51
Tablo 17. Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	52
Tablo 18. Görsel ve Cinsel Saldırganlık alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri	52
Tablo 19. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Yaşa Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	53

Tablo 20. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Yaşa Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları	53
Tablo 21. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	54
Tablo 22. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları	55
Tablo 23. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	56
Tablo 24. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları	56
Tablo 25. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	57
Tablo 26. Siber Saldırganlık Ölçeğinin İnternet Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	58
Tablo 27. Siber Saldırganlık Ölçeğinin İnternet Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları	58
Tablo 28. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynlerin İnternet Kullanmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	60
Tablo 29. Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Instagram) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	61
Tablo 30. Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Facebook) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	61
Tablo 31. Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Whatsapp) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	62
Tablo 32. Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Twitter) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	63
Tablo 33. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	64
Tablo 34. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre	64
Tablo 35. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynin Sosyal Ağları Kontrol Etme Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	65

Tablo 36. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağları Paylaşma Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	66
Tablo 37. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağları Paylaşma Durumuna Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları.....	66
Tablo 38. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Odaları Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	68
Tablo 39. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Sosyal Ağlarda Etkileşimli Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	69
Tablo 40. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Bigisayara Sahip Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler	70

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Saldırganlık, Zorbalık ve Şiddet İlişkisi (Gökler,2009)	18
Şekil 2: Son Analiz Sonucuna Göre Özdeğer Grafiği	40
Şekil 3. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	45

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Açıklayıcı ve Doğrulamalı Faktör Analizi Yapılmış Siber Saldırganlık Ölçeği.....	94
Ek 2. Açıklayıcı ve Doğrulamalı Faktör Analizi Yapılmamış Siber Saldırganlık Ölçeği.....	97
Ek 3. Veri Toplama Talebi.....	102
Ek 5. Uygulama İzni.....	103

SİMGELER KISALTMALAR DİZİNİ

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
χ^2	Kay Kare
$\bar{X}$	Aritmetik Ortalama
f	Frekans
N	Birey sayısı
SS	Kareler Toplamı
α	Cronbach's Alfa
p	Anlamlılık Düzeyi
df	Serbestlik Derecesi
%	Yüzde
RMSEA	Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü
CFI	Karşılaştırmalı Uyum İndeksi
NNFI	Normlaştırılmamış Uyum İndeksi
AGFI	Düzeltilmiş Uyum İndeksi
GFI	Uyum İyiliği İndeksi

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmadaki problemin durumu, amacı, önemi, sınırlılıkları ve tanımları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Uygar toplumların gelişmişlik düzeyleri üretilen bilim ve teknoloji ile ölçülüp tüm bunların kullanımı insan hayatında önemli yer tutmaktadır. Bu anlamda sonra yıllarda yaşanan bilim ve teknolojideki gelişmeler yaratıcı, üretici çalışmalarını beraberinde getirmektedir. İçinde bulunduğumuz bilgi çağı, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile birlikte küreselleşme özelliklerini de bünyesinde taşımaktadır. Yükselen nüfus gereksinimlerine cevap vermek için kitlelerin iletişim kurması zorunlu hale gelmiştir. Bu nüfusun ucuz ve etkili iletişim kurması için yeni teknolojileri kullanması gerekmektedir (Karasar, 2004). Bilgi Teknolojileri insan hayatında günümüzde önemli bir etkiye sahiptir. Günümüz bireyleri bilgiye ulaşma, bilgiyi düzenleme, bilgiyi değerlendirme, bilgiyi sunma becerilerine bilgi teknolojilerini kullanarak sahip olmaktadır (Akkoyunlu,1995). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmeler bilginin çoğalmasını sağlamıştır. Üretilen bilgiler ile yeni teknolojiler oluşurken bu teknolojiler hayatımızı kolaylaştırmıştır (Güleç, Çelik & Demirhan, 2012). Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüz toplumunun bilgi toplumuna evrildiğini göstermektedir. Bilgi teknolojileri ile birlikte eğitimde öğrencilere bilgiyi aktarma ve öğrencilerin bilgiye ulaşımı daha kolay olmuştur. Öğrenciler için sınıf kavramı değişmiştir. İnternet üzerindeki bilgiye ulaşmak günümüzde kolaylaşmıştır. İsteyen herkes bilgiye ulaşabilir ve bu bilgileri kullanabilir hale gelmiştir (Yılmaz ve Horzum, 2005). Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) bilgilerin paylaşılması, bilgilerin saklanması ve paylaşılan bilginin yayılması açısından günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. BİT'in eğitimde kullanılmaya başlaması ile bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

İnternet, 1969 yılında ABD savunma bakanlığı tarafından kurulan ARPANET'in 1990 yılında internet adını almasıyla kavramsallaşmıştır. İnternet askeri amaçlı araştırma yapan üniversite ağlarını birbirine bağlamak için kullanılmıştır. Türkiye' de internet çalışmaları ODTÜ ve TÜBİTAK tarafından geliştirilmiş ve TR-NET projesi ile başlamıştır. İnternet, çok sayıda bilgisayar ve bilgisayar sistemlerinin değişik protokoller yardımıyla bilginin paylaşılmasını kolaylaştıran bir iletişim ağı olarak tanımlanabilir (Koçer,2012).

Son yıllarda BİT 'deki hızlı değişimler yeni medya, sosyal medya gibi kavramları hayatımıza sokmuştur. Yeni medya teknolojileri bilgisayar ve medya teknolojilerindeki gelişimin beraber olmasıyla günümüzdeki yerini almıştır (Başlar,2013).

Son yıllarda sosyal medya olarak tanımlanan internet tabanlı uygulamalar hayatımızın her alanına yayılmıştır. Sosyal medya, zamana ve mekana bağlı olmaksızın, paylaşım yapılabilen, tartışma yapılabilen bir iletişim şeklidir. İnsanların internette birbiriyle yaptığı diyaloglar sosyal medyayı oluşturur. Sosyal medyanın özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Vural ve Bat, 2010):

- Sosyal medya kişiyi cesaretlendirir,
- Sosyal medya katılımcıları ilgili paylaşımlarından geri bildirim alabilir,
- Sosyal medya paylaşımları geribildirime ve katılımcılara açıktır.
- Sosyal medyada tek yönlü iletişim yoktur,
- Sosyal medya topluluklar için etkili bir oluşum yöntemidir.
- Sosyal medya bir kişinin tekelinde değildir. Herkes tarafından maliyetsiz bir biçimde kullanılabilir.
- Sosyal medyayı kullanan her birey içerik üretebilir.

Son yıllarda BİT araçlarının kullanımı ve yaygınlaşması bireylerin iletişimini, bilgi paylaşımını ve öğrenme yöntemlerini değiştirmiştir. Ergenlerin büyük bir kısmı zamanını ve sosyal yaşamlarını bu araçların sunduğu imkânlar ile değerlendirmektedir. İnternet ve sosyal medya gençlere sonsuz imkânlar sunmaktadır. İnternet ve sosyal medya birçok yönden olumlu görünse de bireylerin bu ortamlarda zarar görme olasılığı artmaktadır (Aksaray, 2011).

Günümüzde internet yaşamın her alanında etkili bir durumdadır ve giderek artan bir biçimde insanların hayatında yer almaktadır (Tamer ve Vatanarttiran, 2014). Bu bağlamda TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) 2018 Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre bilgisayar ve internet kullanım oranları 2018 yılında 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %68,6 ve %80,4 iken, kadınlarda %50,6 ve %65,5 oldu. Ayrıca 2018 yılı Nisan ayında hanelerin %83,8'i evden İnternete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2017 yılının aynı ayında %80,7'di (TÜİK, 2018). Dijital pazarlama ajansı We Are Social'ın, 2018 yılı için global ve yerel olarak ülkelerin internet ve sosyal medya verilerini içeren raporda Türkiye'de 81.33 milyonluk toplam nüfusun 54.33 milyonu internet kullanmaktadır; bu kullanıcıların 44 milyonu aktif bir şekilde sosyal medyayı kullanmaktadır. Ayrıca yayınlanan raporda Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya uygulaması % 55 ile YouTube, %53 ile Facebook, % 50 ile Whatsapp ve % 44 ile Instagram olmuştur. Bu araştırmaya göre Türkiye'de bir kişi günde ortalama 7 saatini internet kullanarak geçirmektedir (We are Social, 2018).

İnternet ve sosyal medyanın yaygın kullanımı bireylerin bilgiye kolay erişimini, duygularının ve fikirlerinin özgürce ifade edebilmesini sosyalleşmesini sağlamaktadır (Sabancı, 2018). Bununla birlikte internet ve sosyal medyanın yaygın kullanımı birçok problemi beraberinde getirmiştir (Yaman ve Sönmez, 2015). İnternet ve sosyal medya kullanımı kimliği belirsiz zararlı e-postaların kullanımı yaygınlaştırmıştır, hakaret saldırı ve tehdit içeren mesajları, sosyal medya mesajlarını yaygınlaştırmıştır (Sabancı, 2018).

İnternet ve sosyal, medya yaygın olarak bilinen zorbalık ve saldırganlığa yeni bir boyut kazandırmıştır (Aksaray, 2011). Zorbalığın çeşitli tanımları bulunmaktadır. Olweus (1993) zorbalığı bir kişiye veya bir öğrenciye başka bir kişi veya öğrenci tarafından sürekli uygulana saldırganca davranışlar olarak tanımlamıştır. Zorbalık: Bir kişiye veya birden çok kişinin kendilerinden daha güçsüz kişilere kasıtlı ve sürekli saldırganca davranışlarda bulunmasıdır ve mağdur kişinin çaresiz olması ve zorba kişinin güçlerini kullanmak için mağdura fizikseli sosyal ve psikolojik acı çektirmesidir. (Olweus, 1993; Kepenekçi, 2003; Hoşgörür ve Orhan, 2017)

Saldırganlığın çeşitli tanımları bulunmaktadır: Bunlar:

Gökler (2009) saldırganlığı canlıların temel dürtülerinden biri olarak tanımlamıştır. Saldırganlıkta eylemi yapan kişinin niyeti önemlidir. Eylem olgusu olan

tanımlarda saldırganlık bir davranış olarak tanımlanırken, niyet olgusu vurgulanan tanımlarda karşıdaki kişiyi yaralamak isteğiyle yapılan herhangi bir davranış olarak tanımlanmıştır.

Saldırganlık genellikle başkalarına zarar vermek veya zarar vermek için kullanılan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Crick ve Grotpeter ,1995; Anderson ve Bushman,2002). Saldırgan davranışın hedefe zarar vermesi ve zarar gören kişinin bu saldırgan davranıştan kaçınması gerekmektedir (Anderson ve Bushman,2002).

Bandura (1973) saldırganlığın doğuştan gelmediğini, değiştirilebilir ve engellenebilir olduğunu söylemiştir. Saldırganlık öğrenildiği gibi söndürülebileceğini ya da hiç öğrenilmeyebileceğini savunmaktadır.

İnternet ve sosyal medya kullanımı her geçen gün dünyada olduğu gibi ülkemizde de artmaktadır (Cicioğlu,2014). Öğrenciler siber ortamda internet ve sosyal medya kullanımı ile bir iletişim ortamına girmektedir (Yaman ve Sönmez, 2015). Buna bağlı olarak kurdukları iletişim sorunlu olabilmektedir (Cicioğlu,2014). İnternet ve sosyal medyanın nasıl kullanılacağı önemli bir sorun haline gelmiştir (Şahin, Sarı, Özer ve ER, 2010; Peker, Eroğlu ve Ada, 2012). Günümüzde öğrencilerin birbirleri ile yaşadıkları problemlerin internet ve sosyal medya gibi siber ortamlarda yaşandığı gözlemlenmiştir. (Raskauskas ve Stoltz, 2007). BİT araçları öğrencilere denetimsiz, yasaksız ve sınırsız kullanım sunmaktadır. Buna bağlı olarak bu durum öğrencilerde depresyon, öfke, stres ve düşmanlık gibi sorunlara neden olabilmektedir (Colwell ve Kato, 2003; Hinduja ve Patchin, 2014). Bu sorunlar siber saldırganlık kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Corcoran, Guckin, ve Prentice ,2015).

İnternet ve sosyal medyanın kötü kullanımı sonucunda bazı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar siber saldırganlık ve siber zorbalıktır. Siber zorbalık tanımı alan yazında belirli özelliklerden oluşmaktadır. Bu özellikler davranışını tekrarlama, zarar verme ve güç dengesizliğidir. Bu özelliklerden tekrarlama özelliği siber dünyada anlamını yitirmiştir. Bu bağlamda siber dünyada saldırgan davranış, saldırıyı yapan kişinin dışında da tekrarlanabileceğini günümüzde görülmektedir. Kısacası saldırgan davranış siber dünyada çok hızlı yayılabilir ve mağdur kişi bir davranışa maruz kalabilir. Siber dünyada güç dengesizliği kavramı yerini BİT araçlarını iyi kullanabilme ve siber dünyada anonim olabilme kavramlarına bırakmıştır. Bu özellikleri sonucunda

siber saldırganlık kavramının içinde tekrarlama ve gün dengesizliği kavramları geçerli değildir (Corcoran, Guckin ve Prentice, 2015).

Siber saldırganlık kavramsallaştırıldığında karşımıza şu şekilde kavram özellikleri çıkmaktadır (Corcoran, Guckin ve Prentice,2015) :

- 1) Zarar verme amacı taşıması
- 2) Tekrarlanmaması
- 3) Güç eşitsizliğinin bulunmaması

Özellikleri siber saldırganlık kavramının çerçevesini oluşturmamızı sağlar.

Siber saldırganlık, BİT araçları ile herhangi bir yaş grubundaki kişi ya da kişilere yönelik saldırgan, küçük düşürücü ve istenmeyen davranışların kasıtlı olarak kişi ya da kişilere uygulanmasıdır (Grigg, 2010). Bu davranışlar lakap takma, tehdit etme, takip ederek tacizde bulunma, kişisel bilgileri açığa çıkarma ve cinsel taciz gibi davranışlardır (Wright ve Li, 2013).

Siber saldırganlık dünyada büyük bir sorun haline gelmektedir (Modecki, Barber, ve Vernon, 2013). Kuzey Portekiz ve Azor Adalarında bulunan okullarda eğitim hayatına devam eden yaşları 12 ile 16 olarak değişen 627 ergen ile yapılan çalışmada % 63,1'inin siber saldırganlığa karıştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada siber saldırganlık türleri olarak gereksiz çağrı göndermek, abartılmış mesajlar göndermek, cinsel içerikli görüntüler veya mesajlar göndermek olarak tespit edilmiştir. Avustralya'da 13 ile 16 yaşlarında 24 ergen ile yapılan görüşmelerde ergenlerin siber saldırgan algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu nitel araştırmada ergenlerin siber saldırganlık ile okulda yapılan akran zorbalığı algılarının farklı olduğu görülmüştür. Siber ortamda fiziksel bir temas bulunmadığını aynı zamanda saldırganlık durumlarının bu nedenle kolaylaştığını söylemişlerdir (Patterson, Allan ve Cross, 2016).

Pabian, De Backer ve Vandebosch (2015) Çalışmalarında "dark triad" psikopatlık, narsistik ve hilekârlık kişilik özellikleri ile siber saldırganlık arasındaki ilişki incelemişlerdir. Bu kapsamda 14 ile 18 yaşları arasında 324 kişiye çeşitli ölçekler uygulamışlardır. Bu ölçekler sonucunda sosyal medya platformlarından biri olan Facebook kullanımı ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemişlerdir. Bu bağlamda bu kişilik özelliklerine sahip insanlar üzerinde araştırma yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Pew Research adlı araştırma şirketinin hazırlamış olduğu Çevrimiçi Taciz raporuna göre her 10 Amerikalıdan 4'ü en az bir tür çevrimiçi ortamda tacize uğradığını göstermiştir. Kullanıcılar tarafından belirtilen taciz türleri ise şunlardır (Sabancı, 2018):

- Lakap takmak
- Mahcup etmek ve küçük düşürmek
- Fiziksel tehditlerde bulunmak
- Sinsince takip etmek
- Sürekli olarak taciz etmek
- Cinsel tacizde bulunmak

Türkiye’de alan yazında siber saldırganlık kavramının kapsadığı araştırmalar incelenmiştir. Türkiye’deki alan yazın incelendiğinde siber saldırganlık kavramı zaman zaman siber zorbalık kavramı ile iç içe geçmiştir. Bu türde yapılan siber saldırganlık araştırmaları incelendiğinde, İstanbul’da farklı okullarda öğrenim gören, 506 ortaöğretim öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada erkeklerin siber saldırganlık puanları anlamlı bir fark göstermektedir. Bu araştırmada okul başarısı düşük olan öğrencilerin siber saldırganlık düzeyleri anlamlı fark göstermektedir (Polat ve Bayraktar, 2016).

Aslan ve Önay Doğan (2017) siber saldırganlığı çevrim içi şiddet olarak belirtmişlerdir. Bu araştırmada “Potinss” adlı uygulamayı kullanan 100 lise öğrencisi ile araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda içerik analizi sonucunda bu uygulamayı kullanan öğrencilerin en çok hakaret, küfür ve tehdit içeren ifadeleri kullandıkları görülmüştür. bu araştırmada öğrencilerin fiziksel ortamda ifade edemeyecekleri duygularını siber ortamda rahatça ifade ettikleri görülmüştür.

Çalıcı ve Ildırım (2016) yaptıkları araştırmada sosyal medya gibi çevrimiçi ortamlarda kişilerin tanımadıkları ya da tanıdıkları kişilere yönelik zarar veren davranışlarını siber saldırganlık olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda, siber zorbalığın siber saldırganlığı en çok görülen biçimi olduğunu belirtmişlerdir.

Demirtaş Madran ve Ferligül Çakılcı (2014) çalışmalarında çevrimiçi video oyunu oynayan kişilerde saldırganlık düzeylerini ölçmüşlerdir. Bu kapsamda 18 ile 40 yaş arasında olan 205 kişi ile veriler toplamıştır. Bu veriler erkeklerin alt faktörlerden biri olan fiziksel saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) siber saldırganlık kapsamlı siber zorbalık çalışmasında 228 gönüllü lise öğrencisi ile çalışmıştır. Bu öğrencilerin % 44’ü erkek %

55'i kadın olmuştur. Bu öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasındadır. Bu çalışmada siber zorbalık biçimlerini araştırmışlardır. Bu bağlamda sonuç olarak siber zorba durumunun ülkemizde de diğer ülkelerdeki gibi yaşandığını göstermişlerdir. Ayrıca çalışmada internete ulaşma durumun siber zorbalık üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu söylemiştir.

Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) nitel bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışma kapsamında 6 lise öğrencisiyle odak grup görüşmesi yapmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin hangi siber zorba davranışlarını sormuşlardır. Bu cevaplardan biri “chat odasında tehdit içeren mesajlar göndermek” olmuştur.

Günümüzde ergenler internet ve sosyal medya araçlarına daha çabuk erişmektedir. Bu teknolojilere erişim internet ve sosyal medya kullanımını artırmıştır (Washington, Cohen, Berlin, Hsueh ve Zhou. 2018). Ergenlerin birçoğu bu iletişim araçlarını hayatlarının önemli bir parçası haline getirmişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2008; Palfrey ve Casser, 2011). Bazen ergenler internet ve sosyal medya araçlarını kullanırken diğer ergenleri rahatsız etmek, kasıtlı olarak zarar vermek ya da incitmek için kullanmaktadır. Bu durum siber saldırganlık kavramını ortaya çıkarmaktadır (Álvarez-García, Barreiro-Collazo, Núñez, ve Dobarro, 2016). Siber saldırganlık kavramıyla ilgili araştırmalar incelendiğinde dünyada araştırılan alanyazında ergenlerle ilgili birçok araştırma bulunmaktadır (Washington, Cohen, Berlin, Hsueh ve Zhou. 2018).

Siber saldırganlık ve siber zorbalık kavramları alanyazında farklı kavramlar olarak açıklanmıştır (Smith, 2012). Ülkemizdeki alanyazında siber zorbalık kavramı ile ilgili ölçekler bulunmaktadır (Arıcak, Kınay ve Tanrıku, 2012). Bu ölçeklerden biri Topçu ve Erdur-Baker (2018) revize edilmiş siber zorbalık ölçeği 1 ve 2 geliştirilmiştir. Siber zorbalığın farklı bir boyutu olan duyarlık boyutu Tanrıku, Kınay, ve Arıcak (2013) tarafından “Siber zorbalığa ilişkin duyarlık ölçeği” olarak geliştirilmiştir. Siber zorbalığın farkındalık boyutu ile ilgili ölçek Ayas, Aydın ve Horzum (2015) tarafından geliştirilmiştir. Siber zorbalık kavramıyla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır fakat ülkemiz alanyazınında siber saldırganlık kavramı ile ilgili çalışma eksikliği fark edilmiştir.

Dünyada yapılan siber saldırganlık ölçekleri incelendiğinde Álvarez-García, Barreiro-Collazo, Núñez, ve Dobarro (2016) tarafından 3175 ergen üzerinde yapılmış “CYBA” ölçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçekte bir cep telefonu ya da internet

kullanarak yapılan siber saldırganlıkları değerlendirilmiştir. Runions, Bak ve Shaw, T. (2017) tarafından 314 lisans öğrencisine “CATQ” anketi uygulanmıştır. Bu uygulamaya bağlı olarak ankette çeşitli faktörler incelenmiştir (Runions, Bak ve Shaw, 2017).

Dünyada ve Türkiye’de alan yazında siber saldırganlık ve siber zorbalık kavramlarının iç-içe geçtiği, çalışmalar görülmüştür. Dünyada ve Türkiye’de siber saldırganlık / siber agresyon kavramı yeni bir kavramdır. Türkiye’de bu kavram üzerine az araştırma yapılmış olması bu çalışmanın gerekliliğini artırmaktadır. Bu çalışmada lise öğrencilerinin siber saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler üzerinde etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Siber Saldırganlık ölçeği geliştirmek, lise öğrencilerinin Siber Saldırganlık durumlarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

1.3. Alt Amaçlar

Lise öğrencilerinin,

1. Siber saldırganlık eğilimlerini yaşa göre karşılaştırmak,
2. Siber saldırganlık eğilimlerini okul türüne göre karşılaştırmak,
3. Siber saldırganlık eğilimlerini sınıf düzeyine göre karşılaştırmak,
4. Siber saldırganlık eğilimlerini cinsiyete göre karşılaştırmak,
5. Siber saldırganlık eğilimlerini internet kullanım süresine göre karşılaştırmak,
6. Siber saldırganlık eğilimlerini ebeveynlerinin internet kullanıp kullanmamasına göre karşılaştırmak,
7. Siber saldırganlık eğilimlerini kullandıkları sosyal ağlara göre karşılaştırmak,
8. Siber saldırganlık eğilimlerini sosyal ağlarda anonim olmasına göre karşılaştırmak,
9. Siber saldırganlık eğilimlerini ebeveynin sosyal ağları kontrol etmesine göre karşılaştırmak,
10. Siber saldırganlık eğilimlerinin sosyal ağlarını paylaşmasına göre karşılaştırmak,

11. Siber saldırganlık eğilimlerini odaya sahip olmasına göre karşılaştırmak,
12. Siber saldırganlık eğilimlerinin sosyal ağlarda etkileşimli olmasına göre karşılaştırmak,
13. Siber saldırganlık eğilimlerinin bilgisayarı olmasına göre karşılaştırmak,

Alt amaçlar olarak sıralanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde siber zorbalık kavramıyla ilgili birçok araştırmaya rastlanılmıştır. Ancak siber saldırganlık kavramı üzerine yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada siber saldırganlık kavramının tanımı yapılacaktır. Bu bağlamda bir ölçek hazırlanmıştır. Siber saldırganlık ölçeği (SSÖ) ülkemiz alanyazına kazandırılacaktır. Bu doğrultuda ölçek maddeleri siber saldırganlık kavramından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu çalışma siber saldırganlık kavramı ile ilgili tanımların geniş perspektifte sunulacağı bir çalışmadır. Bu çalışma siber saldırganlığın sınırlarını belirleyen bir çalışmadır. Bu anlamda siber saldırganlık ile ilgili kavramsal karışıklığın giderilmesinde yardımcı olması düşünülmektedir. Ayrıca zorbalık ve saldırganlık kavramlarının sınırlarını da ele alması sebebiyle alanyazında bu karışıklığı gidermek amacıyla rehber olması düşünülmektedir. Bu temelde yapılacak çalışma hem ülkemiz alanyazına önemli bir katkıda bulunması hem de uluslararası alanyazına yeni ve önemli katkılar sağlayacak nitelikte bir çalışma olması düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma bazı yönleri ile sınırlıdır. Bunlar;

- Araştırma Van ili Edremit, İpekyolu ve Tuşba ilçesinde lise öğrenimine devam eden öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir.
- Araştırmaya katılan gönüllü öğrencilerin katılımı ile sınırlıdır.
- 2018-2019 öğretim yılı Şubat ayında toplanan veriler ile sınırlıdır

- Elde edilen veriler Kişisel Bilgi Formu ve Siber Saldırganlık Ölçeği (SSÖ) isimli ölçme araçlarının ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Saldırganlık: Saldırganlık genellikle başkalarına zarar vermek veya zarar vermek için kullanılan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Crick ve Grotpeter ,1995; Anderson ve Bushman,2002). Saldırgan davranışın hedefe zarar vermesi ve zarar gören kişinin bu saldırgan davranıştan kaçınması gerekmektedir (Anderson ve Bushman,2002).

Zorbalık: Bir kişiye veya bir öğrenciye başka bir öğrenci tarafından kasıtlı olarak sürekli saldırganca davranışlar uygulanması ve öğrencinin sürekli korumasız olmasına okul zorbalığı denir. Bedensel ve psikolojik açıdan iki eşit öğrencinin tartışması veya kavga etmesi zorbalığın konusu değildir. Zorbalığı uygulayan ile maruz kalan arasında bir güç dengesizliği vardır(Olweus,1993)

Siber Saldırganlık: Grigg (2010) siber saldırganlığı, yaşa bakılmaksızın bir kişiye veya bir gruba saldırgan, küçük düşürücü ve istenmeyen davranışları bilgi iletişim teknolojileri ya da elektronik aygıtlarla kullanarak kasıtlı zarar vermek olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre siber saldırganlıkta saldırgan davranışın tekrarına ya da saldırgan ile mağdur kişi arasındaki güç eşitsizliğine odaklanılmaz

2.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Saldırganlık

Dodge tarafından 1986 yılında ortaya çıkan Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı saldırgan davranışların altında yatan bilişsel durumların üzerinde durur. Bu kuram bireyin sosyal olarak uyumunu değerlendirdiğini, sosyal açıdan uyumlu ya da uyumsuz bireylerin bu durumlarının karşılaştırılmasını ve uyumsuz durumların belirlenmesini söylemektedir (Crick ve Dodge, 1994). Sosyal bilgiyi işleme sürecini 6 adımda belirlemiştir. Birey öncelikle bir durumun duygusal olarak girdisini kodlar, bu girdiler birey tarafından yorumlanır, bu yorumlaya bağlı olarak hedefler belirlenir, bu duruma göre tepkiler oluşturulur, tepkiler değerlendirilip seçim yapılır ve bu seçim davranışa dönüştürülür (Crick ve Dodge, 1994). Saldırganlık bu süreçte önyargılardan oluşmaktadır.

Gökler (2009) saldırganlığı canlıların temel dürtülerinden biri olarak tanımlamıştır. Saldırganlıkta eylemi yapan kişinin niyeti önemlidir. Eylem olgusu olan tanımlarda saldırganlık bir davranış olarak tanımlanırken, niyet olgusu vurgulanan tanımlarda karşıdaki kişiyi yaralamak isteğiyle yapılan herhangi bir davranış olarak tanımlanmıştır.

Saldırganlık genellikle başkalarına zarar vermek veya zarar vermek için kullanılan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Crick ve Grotpeter ,1995; Anderson ve Bushman,2002). Saldırgan davranışın hedefe zarar vermesi ve zarar gören kişinin bu saldırgan davranıştan kaçınması gerekmektedir (Anderson ve Bushman,2002).

Dilekmen, Ada ve Alver (2011) saldırganlığı ilişkisel saldırganlık ve açık saldırganlık olarak sınıflandırmıştır. İlişkisel saldırganlık bir çocuğun çevresiyle ilişkileri ve bir gruba dahil olmasıyla ilgili duygularına zarar vermeyi amaçlayan saldırganlık türüdür; açık saldırganlık ise fiziksel ve sözel saldırganlık yoluyla zarar veren davranış türüdür.

Bandura (1973) saldırganlığın doğuştan gelmediğini, değiştirilebilir ve engellenebilir olduğunu söylemiştir. Saldırganlık öğrenildiği gibi söndürülebileceğini ya da hiç öğrenilmeyebileceğini savunmaktadır.

Hasta (2017) ise saldırganlığı farklı şekillerde açıklamaktadır. Bunlardan biri içgüdü kuramıdır. İçgüdü kuramı saldırganlığın doğuştan geldiğini belirtir. Bu fikir hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalara dayanmaktadır. İnsanlar için de benzer bir fonksiyonu bulunmaktadır. Bu fonksiyon türünü koruma olarak ortaya çıkan güdüdür. Sosyal öğrenme kuramcılarına göre bireyi saldırganlığa iten davranış içsel değil dışsal faktörler olarak görülmektedir (Hasta,2017).

Yavuzer (2011) saldırganlığı davranışçı tanımlara göre, duygusal tanımlara göre ve güdüsel tanımlara göre açıklamıştır. Bir davranış başkasına zarar veriyorsa saldırgan davranış olarak tanımlanır. Duygusal tanımlara göre ise saldırganlık öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Güdüsel tanımlara göreyse saldırganlığı niyet belirler.

2.1.1. Saldırganlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Kaya, İkiz ve Asıcı (2019) çalışmalarında ergenlerde cinsiyetin , değer yönelimlerinin ve ebevyn tutumunun saldırganlığı etkisini incelemişlerdir. Bu bağlamda 890 ergene saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Bu araştırma sonuçlarından biri araştırmaya katılan ergenlerde en çok rastlanılan durum fiziksel saldırganlık olmuştur. Bu sonuca göre yaş ile birlikte saldırganlığın ifade ediliş biçimi değiştiği gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın diğer sonucu ise; değer yönelimleri olan ergenlerin saldırganlığı tercih etmediği görülmüştür. Bu çalışmada ebeveyn eğitim düzeyinin saldırganlık düzeyinde farklılık oluşturduğu belirtilmiştir. Buna göre; ebeveyn eğitim düzeyi yüksek olan ergende korku, hayal kırıklığı gibi duygular oluşturduğu ve buna bağlı olarak öfkenin oluşabileceği söylenmiştir. Bu çalışmada cinsiyet değişkeni saldırganlık üzerinde anlamlı bir fark yaratmamıştır.

Dilekmen, Ada ve Alver (2011) çalışmalarında ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile çalışmışlardır. Bu çalışmalarında 430 öğrenci bulunmuştur. Bu 430 öğrenciye Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmadaki değişkenler ise yaş, cinsiyet, babanın hayatta olması, yaşanan yerleşim merkezi, algılanan akademik başarı, anne baba tutumu ve disiplin cezası alıp almama

gibi değişkenlerdir. Bu değişkenlerden olan anne baba tutumu değişkeninde anne baba tutumunun demokratik algılayan öğrencilerin saldırganlık puanlarında anlamlı bir farklılık görölmüştür. bu çalışmada yaş, cinsiyet, eğitim şekli, anne babanın hayatta olması yaşanan yerleşim merkezi, algılanan akademik başarı ve disiplin cezası alıp almama değişkenleri bakımından saldırganlık puanları açısından anlamlı bir farklılaşma görölmemiştir. Ancak bu yapılan ölçekten alınan minimum puan 45 olduğundan ve öğrencilerin aldıkları puanlar 122-131 arasında olduğundan orta düzeyde bir saldırganlık durumundan bahsedileceğini söylemiştir.

Gündoğan ve Sargın (2017) ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini algılanan sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelemiştir. Bu çalışmadan 548 lise öğrencisi ile çalışmışlardır. Bu çalışmadan saldırganlık ölçeği, çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği ve öznel iyi oluş ölçeği kullanmışlardır. Bu çalışmada algılanan sosyal destek ile saldırganlık arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuca göre sosyal desteği az gören öğrencilerin saldırganlık puanları yükselmektedir. Bu çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin kendilerini ifade etme biçimi olarak saldırganlığı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuca göre saldırganlık davranışının azaltılması için ise çevre ve ailenin destek olunması gerektiği görölmüştür. Bu çalışmadaki diğer değişken ise öznel iyi oluştur. Bu değişken ile saldırganlık arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçta öznel iyi oluşun saldırganlığı bir yordayıcısı olduğü görölmüştür. Öznel iyi oluş düştükçe saldırganlığın artığı görölmüştür. bu sonuca göre mutlu olan, kendine dönük değerlendirmesi olumlu olan ve kendini çoğu şeyde iyi gören insanların saldırganlık davranışları göstermediği sonucuna varılmıştır.

Şelimen ve Ceylan (2018), çalışmasında şiddet içerikli bilgisayar oyunlarının saldırganlık davranışı üzerinde etkisini incelemiştir. Bu çalışma için Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği kullanmışlardır. Bu ölçeğin alt boyutları ise fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık boyutlarını içermektedir. Bu çalışmada 13-14 yaş grubunda 100 çocuğa ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışmadaki değişkenlerden biri cinsiyettir. Buna bağlı olarak erkek çocukların kız çocuklara göre saldırganlık puanlarının yüksek olduğü görölmüştür. Bu cinsiyete bağlı olarak yine erkek çocuklarının öfke davranışı açısından puanlarının yüksek olduğü görölmüştür. Bu çalışmada erkek çocukların düşmanlık tutumu bakımından puanları yine yüksek

görülmüştür. Bu sonuçlara göre cinsiyetin saldırganlığı yordadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki bir diğer değişken ise yerleşim yeridir. Bu değişkene bağlı olarak ise ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık boyutlarında saldırganlık puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. bu çalışmadaki diğer bir değişken aile eğitim durumudur. Buna bağlı olarak aile eğitim seviyesi düşükçe saldırganlık puanlarının arttığı tespit edilmiştir.

Yavuzer (2011) çalışmasında saldırganlığı ortaya çıkaran faktörleri ve saldırganlığın önlenmesinde yapılacak stratejileri betimlemiştir. Bu çalışmaya göre saldırganlığın en basit tanımı olarak bir davranışın başka bir canlıya zarar veriyorsa saldırgan davranış olarak nitelendirildiği söylenmiştir. Bu bağlamda saldırganlığı açıklamak üzere kuramların çeşitliliğini vurgulamıştır. Bu kuramların üzerinde durdukları konuya göre değiştiğini belirtmiştir. Bunlardan biri insanlarda doğuştan saldırganlık dürtü ya da içgüdülerinin bulunduğunu söyleyen Freud, McDougall, Lorenz gibi kuramcılar olduğunu söylemiştir. Buna karşı olarak çocukların saldırgan davranışları gözleyerek öğrendiklerini söyleyen Bandura'dan bahsetmiştir. Saldırganlığın bireysel ve çevresel faktörlere bağlı olarak oluştuğunu söyleyen Miller'dan da bahsetmiştir. Günümüzde ise saldırgan davranışların bireysel ve sosyal faktörlerin bir araya gelerek oluştuğunu söylemiştir. Bu çalışmada saldırganlığın risk faktörleri olarak toplumsal, ailesel, bireysel ve okulla ilgili faktörler olduğu belirtilmiştir. Buna bağlı olarak saldırganlığı önleme çalışmalarında ergenlerin duygu durumları ve çocukluktan erginliğe bir geçiş döneminde olduğu göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

2.2. Zorbalık

TDK sözlüğünde zorba, “gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan kişi” olarak tanımlanmıştır (TDK, 1998, s. 2519).

Bir kişiye veya bir öğrenciye başka bir öğrenci tarafından kasıtlı olarak sürekli saldırganca davranışlar uygulanması ve öğrencinin sürekli korumasız olmasına okul zorbalığı denir. Bedensel ve psikolojik açıdan iki eşit öğrencinin tartışması veya kavga etmesi zorbalığın konusu değildir. Zorbalığı uygulayan ile maruz kalan arasında bir güç dengesizliği vardır (Olweus,1993). Besag (1989) zorbalığın tanımını şu şekilde

yapmıştır: sürekli uygulanan zorba davranışların mağdurun çaresiz olması ve zorbanın güçlerini korumak için mağdura fiziksel, sosyal ve psikolojik acı çektirmesi olarak tanımlamıştır.

Zorbalık, bir kişi veya birden çok kişinin kendilerinden daha güçsüz kişileri kasıtlı ve sürekli saldırması, rahatsız etmesi ve mağdurun kendini koruyamaması durumu olarak tanımlamıştır (Kepenekçi, 2003; Hoşgörür ve Orhan, 2017)

Atik, Özmen ve Kemer (2012), zorbalığın öğrenciler üzerinde en önemli kaygılardan biri haline geldiğini söylemiştir. Ayrıca sadece öğrenciler değil aileler, eğitimciler ve psikologlar açısından da önemli bir kaygı haline geldiğini söylemişlerdir. Zorbalık öğrenciler üzerinde stres, depresyon, mutsuzluk, yalnızlık, intihar düşüncesi, duygusal ve davranışsal sorunlara yol açtığını da belirtmişlerdir.

Smith, Pepler ve Rigby (2004) , zorbalık kavramının yirmi yılın üzerinde bir tartışma olduğunu belirtmişlerdir. Zorbalık tanımı üzerinde evrensel tartışmalar devam etmektedir. Zorbalık temel olarak birini incitmek veya birini baskı altına almak olarak tanımlanmıştır.

Totan (2007) zorbalığın kavramlarını ortaya koyarken bunları üç boyuta ayırmıştır. Bunlar:

1. Zorbalığın altında saldırganca bir davranış bulunmaktadır. Zorba davranışın nedeni mağdurun kışkırtması değildir. Mağdur zorba davranışı saldırganca olduğunu hissetmelidir.
2. Zorbalık tekrarlayıcıdır. Birçok defa aynı kişi tarafından mağdur kişi zorbaca davranışla maruz kalmalıdır.
3. Zorba ile mağdur arasında güç dengesizliği olmalıdır. Mağdur kişi kendini zorba kişi ile kıyasladığında fiziksel ve psikolojik olarak zayıf ve güçsüz hissetmelidir.

Bu tanımların dışında bir bireyin zorbalık yapma sebepleri ile ilgili çeşitli kuramlar bulunmaktadır. Bunlar; Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı, Zihin Kuramı, Ahlaki Gelişim Kuramı, Sosyal Baskınlık Kuramı, Sosyal Kimlik Kuramı gibi kuramlar vardır.

Zihin Kuramı: Sutton, Smith ve Swettenham (1999) sosyal bilgiyi işleme kuramına karşı zihin kuramını oluşturmuşlardır. Zihin kuramı başka bireylerin niyetlerini, inançlarını ve bakış açılarını anlayabilmektir (Espelage, Hong, Kim ve Nan, 2018). Bireyin diğer bireylerdeki duygu durumlarını ve düşüncelerini yorumlamasıdır.

Bu yorumlama aşamasında birey yetersiz kalırsa karşılaştığı durumları düşmanca görüp saldırgan davranabilir (İğdeli,2018)

Ahlaki Gelişim Kuramı: Guerra, Nucci ve Huesmann (1994) saldırganlıkla ahlaki düşünce arasındaki ilişkinin yeterince araştırılmadığını belirtmişlerdir. Bu ilişkiyi kavramak için iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlarında birincisi, birey mevcut durumu ahlaki yönden nasıl anlamaktadır; ikincisi, ahlaki olan ve olmayan durumları anlayan bireyin bireysel faktörleri nelerdir bu durumların bilgisi saldırganlık yapmaya neden olan bilgilerdir.

Sosyal Baskınlık Kuramı: Sander (2004), belirli sosyal gruplarda yer etmiş bireyler toplumdaki nüfuzlarını kullanarak egemen bir birey haline gelip grubu istediği gibi yönlendirmesi ve grubu saldırganca davranışlara yönlendirmesi olarak açıklamıştır.

Sosyal Kimlik Kuramı: Hogg (2016), bir bireyin kimlik kavramını tanımlamasını, değerlendirmesini ve başka bir bireyin ona nasıl davranacağını ve düşüneceğini belirlemesi olarak açıklamıştır. Bu kurama göre bir gruba ait olan birey o grubun diğer gruplardan üstün olduğunu düşünür ve davranışlarını ayrımcı bir tutum içerisinde geliştirir (Brown, 2000).

2.2.1. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Aktepe (2013) çalışmasında siber zorbalığa geniş bir açıdan bakmıştır. Bu çalışmada siber zorbalığın tanımı, siber zorbalığın görülme oranları, siber zorbalığın türleri, siber mağdurların ve siber zorbaların özellikleri, siber zorbaların bir ergen üzerindeki psikolojik etkileri, siber zorbalıkta yaş ve cinsiyetin etkisi gibi konular bu çalışmada özetlenmiştir. Bu bağlamda çeşitli araştırmaların sonuçları verilmiştir. siber zorbalığın türleri olarak siber zorbalığın hangi tür araçlarla yapıldığını söylemiştir. Bu araçlar cep telefonu, elektronik postalar, oyun siteleri ve özel sohbet odaları araçları ile yapıldığından bahsedilmiştir. Bu araştırmada siber zorbalık oranının ergenlik başlangıcında yükselen bir problem olduğundan bahsedilmiştir. Bu ergenlik başlangıcı olarak 14-15 yaşları olduğu söylenmiştir. Bu yaşlarda geleneksel zorbalığın azaldığından bahsedilmiştir fakat buna karşı siber zorbalığın arttığını bunun da BİT araçlarına ulaşımın kolaylaşmaya başladığından dolayı olduğu söylenmiştir. Bu araştırmada siber zorbalık nedenlerini bir bireyin başkaları üzerinde kontrol kurmayı

amaçlamak istemesi, saldırganca davranmaktan hoşlanması, gerçek hayatta yapamadığı saldırgan davranışı sanal ortamda rahatça yapması, sanal dünyada intikam almanın kolaylaşması ve tüm bunları yaparken kimliğini kolayca gizlemesi belli nedenler olarak söylenmiştir.

Bayar ve Uçanok (2012) çalışmalarında ergenlerle çalışmışlardır. Bu ergenlerin dahil oldukları zorbalık statülerini belirleyerek okul iklimini ve akran algılarını ölçmeye çalışmışlardır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ise şöyledir; hem okul ortamında hem sanal ortamda zorbalık uygulamayan ergenlerin okul ve öğretmen algıları daha olumlu olmuştur. Ayrıca sanal ortamda zorbalığa maruz kalanlar da öğretmen algısı daha olumlu olmuştur.

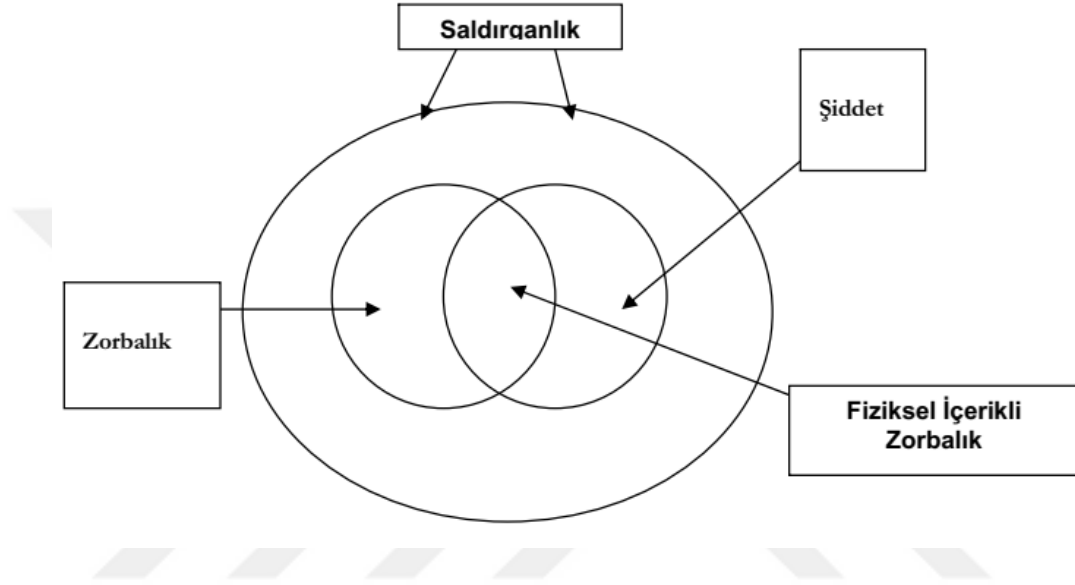
Peker (2015) araştırmasında negatif duygunun siber zorbalık üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışmada negatif duygu; stres, üzüntü, suçluluk, kızgınlık, utanma olarak açıklanmıştır. Bu çalışmada 360 ortaokul öğrencisine Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği ile Siber Zorbalık Envanteri uygulanmıştır. Bu araştırma sonucunda negatif duygusu yüksek olan bireylerin siber dünyada zorba davranışlar içinde olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre negatif duygusu yüksek olan bireylerde çabuk öfkelenme, BİT araçlarını saldırganca tutumlar içerisinde kullanma gibi davranışların olduğu görülmüştür.

Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak (2015) çalışmalarında siber zorbalık yaygınlığının risk faktörlerini incelemişlerdir. Bu çalışmada internet bağımlılığı ölçeği ve siber zorbalık ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekleri 160 ergen üzerinde uygulanmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre cinsiyet, internet bağımlılığı riski, sosyal medyada geçirdiği süre, internet kafeye gitme sıklığı, ebeveynin internet kullanma becerisi, ailenin aylık geliri, internet bağımlılığı riski gibi sosyodemografik bilgilerin siber zorbalıkla ilişkili olduğu görülmüştür.

Siber zorbalık ve zorbalık araştırmalarından yola çıkarak şöyle söylenebilir; siber zorbalık tanımlanırken daha çok saldırganca davranışlara vurgu yapılmıştır. Peker(2015) araştırmasında negatif duygusu yüksek ergenlerden bahsederken saldırganlık kavramından bahsetmiştir. Bu şekilde vurgu yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Burada zorbalık ve saldırganlık kavramlarını incelemek gerekmektedir.

2.3. Saldırıcılık ve Zorbalık İlişkisi

Gökler (2009), zorbalığın da bir saldırıcılık olarak belirtmiştir. Zorbalığın, taraflar arasında güç eşitsizliği, davranışın süreklilik özelliği taşıması ve kasıtlı olması gibi özelliklerini taşıması gerektiğini söylemiştir. Bedensel ve zihinsel açıdan eşit olan iki kişinin tartışması ya da kavgası saldırıcılık olarak tanımlanır.

Şekil 1. Saldırıcılık, Zorbalık ve Şiddet ilişkisi (Gökler,2009)

Gökler (2009) çalışmasında saldırıcılığın, canlıların doğuştan getirdiği içgüdülerden biri olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada saldırıcılık, zorbalık ve şiddet kavramları arasında ayırım yapılması gerektiği söylenmiştir. Saldırıcılık herkes tarafından bilinin bir eylem türüdür fakat tanımlanamamaktadır (Öğülmüş, 1995). Saldırıcılığın farklı tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlar “eylem” veya eylemde bulunan kişilerin “niyeti” olarak açıklanabilir Gökler (2009). Eylem olarak belirtilen tanımlarda başka bireylere zarar veren davranış olarak açıklanabilir; niyet olarak belirtilen tanımlarda hedefe yönelik yaralamak gibi bir amaç taşıyan davranış olarak açıklanabilir (Gökler, 2009).

Zorbalık bir saldırıcılık türüdür; bir davranışın zorbalık olarak tanımlanması için sadece saldırıcılık özelliği taşıması zorbalık için yeterli bir tanım değildir (Gökler, 2009). Zorbalığı tanımlarken taraflar arasında “eşit olmayan güç ilişkisi”, davranışın “sürekli” olması ve davranışın “kasıtlı olması” gerekmektedir (Olweus, 1999).

Bedensel olarak eşit güçlere sahip iki bireyin tartışması veya kavga etmesi saldırganlık özelliği taşır fakat zorbalık olarak tanımlanmaz (Gökler, 2009).

Şekil 1'e bakıldığında saldırganlık hem şiddeti hem de zorbalığı kapsayan bir kavramdır. Zorbalık fiziksel olarak gerçekleştiğinde şiddet olarak tanımlanır. Zorbalık sadece fiziksel olarak gerçekleşmeyebilir. Buna göre fiziksel olarak gerçekleşmeyen eylemler dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, dışlama, iftira atma gibi zorbalık içeren eylemler de bir tür saldırganlık olarak tanımlanabilir. Bir eylemin zorbalık niteliğinde olması için güç eşitsizliği durumunun bireyler arasında olması gerekmektedir (Gökler, 2009).

Yavuzer (2011) çalışmasında saldırganlığı davranışçı kurama göre yorumlamıştır. Bu yoruma göre bir davranış başkasına zarar veriyorsa saldırgan davranış olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada aynı zamanda saldırganlığın duygusal ve güdüsel tanımlarından da bahsedilmiştir. Duyusal tanıma göre saldırganlık öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Güdüsel tanıma göre saldırganlık niyete göre belirlenen bir davranıştır. Bu tanımlara bağlı olarak saldırganlık başka bireyleri incitmeyi hedefleyen her türlü davranış olarak belirtilebilir.

2.4. Siber Saldırganlık

Alan yazında siber zorbalık tanımının belirli özellikleri vardır. Bunlar tekrarlanma özelliği, zarar verme amacı ve zorba ile mağdur arasında güç eşitsizliği özellikleridir. Bu özelliklerden tekrar özelliği siber dünyada artık farklı bir biçim almıştır. Siber dünyada saldırgan davranışa mağdur sürekli maruz kalabilir. Bu durum saldırgan tarafından gerçekleşmeyebilir. Siber dünyada bir davranış hızlı bir şekilde yayılabilir ve bunun sonucunda ise mağdur bir davranış sonucunda bu hızlı yayılma nedeniyle aynı saldırgan davranışa maruz kalabilir. Aynı zamanda siber dünyada "iktidar" yani güç algısı tespit edilememektedir. Siber dünyada güç algısı bilgi iletişim teknolojilerini iyi kullanma becerisi ya da siber dünyada anonim olabilme yetisi yeni güç algısını oluşturmuştur (Corcoran, Guckin ve Prentice,2015). Bu bağlamda siber saldırganlık için tekrarlanma özelliği geçerli değildir (Corcoran, Guckin ve Prentice,2015).

Grigg (2010), zorbalık ve saldırganlık tanımlarını açıklamaya ihtiyacı duyan araştırmacıların olduğunu belirtmiştir. Zorbalık için dikkat edilmesi gereken iki önemli husus vardır. Bunlar güç eşitsizliği ve tekrarlama özellikleridir.

Grigg (2010) siber saldırganlığı, yaşa bakılmaksızın bir kişiye veya bir gruba saldırgan, küçük düşürücü ve istenmeyen davranışları bilgi iletişim teknolojileri ya da elektronik aygıtlarla kullanarak kasıtlı zarar vermek olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre siber saldırganlıkta saldırgan davranışın tekrarına ya da saldırgan ile mağdur kişi arasındaki güç eşitsizliğine odaklanılmaz. Siber saldırganlık olabilecek genel olumsuz internet davranışlarına odaklanır Grigg (2010). Bu davranışlar zarar vermesi muhtemel olan tekrarlanan veya tekrarlanmayan davranışlardır.

Tokunaga (2010) araştırmasında siber saldırganlığı genel olarak adlandırılan siber zorbalığı tanımlamak için daha doğru bir tanım olacağını belirtmiştir.

Siber saldırganlık siber zorbalığın daha geniş bir tanımı olarak sunulmaktadır. Siber saldırganlık, siber zorbalık tanımının aksine tekrarlama içermesi gerekmemektedir. Siber saldırganlık bir başkasının sosyal medya hesabını ele geçirmek gibi siber dünyadaki davranışları da içerir. Bu davranışlar genel anlamda kötü niyet içeren davranışlardır (Wright, Aoyama, Kamble, Li, Soudi, Lei, ve Shu, 2015)

Siber saldırganlık BİT araçlarını kullanarak yaşa bakılmaksızın bir kişiye veya bir gruba kasıtlı olarak aşağılayıcı, zararlı ve istenmeyen davranışlar göstermektir (Corcoran, Guckin ve Prentice, 2015). Siber saldırganlığın çeşitli yöntemleri vardır. Bu yöntemler siber dünya geliştikçe değişmektedir. Bu yöntemler ise şu şekildedir; cep telefonundan cevapsız arama yapmak, mesaj göndermek, izinsiz fotoğraf ve video paylaşmak, anlık mesajlaşma uygulamalarında kişilere saldırmak gibi davranışlar siber saldırganlık davranışlarına örnek gösterilebilir (Corcoran, Guckin ve Prentice, 2015).

Siber saldırganlık yapılırken saldırgan ile hedefteki birey arasında güç dengesi bulunma zorunluluğu yoktur. Siber saldırganlık bazı durumlarda daha tehlikeli olabilmektedir. Bu durumlar ise çevrimiçi olan kişinin gözünü korkutmak, duygusal olarak zarar vermek, sahte hesaplarla insanları manipüle etmek gibi durumlar bulunmaktadır. Siber saldırganlık insanların internete, sosyal medyaya ve BİT araçlarına daha fazla ulaşmasıyla sıklaşmaktadır. (Urban Dictionary, 2019).

Patterson, Allan ve Cross (2016) siber saldırganlığı tanımlarken hedeflenen kişiye yönelik BİT araçlarını kullanarak zarar vermek olarak tanımlamıştır. Siber

saldırıcılığın geleneksel saldırıcılıktan farklı olmasının sebebi ise ergenlerin ve çocukların BİT araçlarını öğretmenlerinden ve ebeveynlerinden daha iyi kullanmalarındır.

Vale, Pereira, Gonçaves ve Matos (2018) çalışmalarında siber saldırıcılığın doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirildiğini söylemişlerdir. Buna bağlı olarak doğrudan gerçekleştirilen siber saldırıcılık eylemleri; tehdit etmek, kötü mesajlar göndermek, cinsel taciz gibi eylemler doğrudan bir bireye yapılan siber saldırıcılık eylemleri olarak belirtmişlerdir. Dolaylı olarak gerçekleştirilen siber saldırıcılık eylemleri ise çevrimiçi dedikodu yapma, isim yayma, sahte hesaplarla hedeflene bireyi izlemei “stalking” gibi dolaylı eylemler olarak söylemişlerdir. Bu eylemlerden yola çıkarak yapılan siber saldırıcılık tanımlarında saldırıcılık eylemlerinin taciz, saldırıcılık, iftira, aşağılama veya saptırma gibi özellikler taşıması, eylemde bulunan kişiler arasında güç eşitsizliği aranmaması ve saldırıcılıktaki temel amacın hedefteki kişiye acı çektirmek, rahatsızlık vermek gibi amaçların olması siber saldırıcılık tanımının çerçevesini oluşturduğunu söylemişlerdir.

Alanyazında incelenen çalışmalar sonunda ortaya çıkan siber saldırıcılık tanımı ise şu şekilde özetlenebilir:

Siber saldırıcılık yaşa bakılmaksızın, bir kimseye veya bir gruba BİT araçları ile kasıtlı olarak yapılan ve saldırıcılığı yapan bile maruz kalan arasında herhangi bir güç eşitsizliğinin bulunmadığı, siber saldırıcılık kişisi tarafından saldırıcılık davranış sürekli tekrarlanmayan ve zarar vermek amacıyla yapılan saldırıcılık davranıştır. Bu tanıma göre siber saldırıcılık aynı zamanda alan yazında saldırıcılık içeren davranışın birden çok olabildiği fakat süreklilik arz etmeyen ve güç eşitsizliği kavramı bağlamında saldırıcılık kişinin BİT araçlarını iyi kullanan kişi olarak tanımlandığı bir kavramdır (Grigg, 2010; Pyzalski, 2012; Kopecký ve Szotkowski, 2017, Bauman, Underwoo ve Card, 2012; Modecki, Barber ve Vernon, 2013; Hinduja ve Patchin, 2009; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004; Schoffstakışll ve Cohen, 2011; Corcoran, 2015)

2.5. Çevrimiçi Saldırganlık

Law, Shapka, Domene ve Gagné (2012) çevrimiçi saldırganlığı tanımlarken BİT araçlarını başkalarına zarar vermek için kasıtlı olarak tekrarlayarak ve düşmanca bir şekilde kullanılması olarak belirtmişlerdir. Bu çalışmada saldırganlığın zorbalıktan ayrılan yönü olarak niyetin önemli olduğunu söylemişlerdir. Çevrimiçi ortamda güç kavramı farklılaşmaktadır. Çevrimiçi saldırganlıkta güç kavramı ortadan kalkmaktadır. Bu çalışmada çevrimiçi saldırganlığın arkasındaki doğayı ve motivasyonu araştırmaktadır. Bu çalışmada nitel ve nicel araştırma olarak karma bir araştırma yöntemi kullanmışlardır. Bu araştırmada 733 ergene ölçek ve 15 ergen ile görüşme yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda ergenlerin çevrimiçi saldırganlıkları kullandıkları BİT araçlarına göre değişmekte olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak ergenler çevrimiçi saldırganlık yaparken anonim hesaplarla yakalanmayacaklarını düşündüğü görülmüştür. Bu araştırma sonucunda ergenlerin odasında bilgisayar bulunması kötü içerikli mesajları göndermesini ve düşmanca web sitelerini geliştirmesini kolaylaştırmakta olduğu tespit edilmiştir.

Ybarra ve Mitchell (2004) çevrimiçi saldırganlık çalışmalarını ve bu duruma maruz kalan gençlerin yaşadığı sorunlar hakkında çok az şeyler bilindiğinden bahsetmişlerdir. Bu çalışmada çevrimiçi saldırganlıkta bireyler başkasına karşı kaba ve iğrenç yorumlar yapabildiğini söylemişlerdir ayrıca çevrimiçi saldırgan bireylerde güç dengesizliği durumu bu çalışmada da önemli bir durumdur. Bu çalışma yapılırken bu duruma özen gösterilmiştir. Buna ilaveten çevrimiçi saldırganlıktan etkilenen bireylerin kendilerini kötü hissettiklerinden bahsetmişlerdir. Bu çalışmada çevrimiçi saldırganlık, başkalarına karşı açık ve kasıtlı bir saldırganlık davranışı olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada düzenli internet kullanan bireylere telefonla anket uygulanmıştır, 1500 kişi ile görüşülmüştür. Bu çalışmada dört grup karşılaştırılmıştır. Bunlar saldırganlık hedefleri, çevrimiçi saldırganlar, hem saldırgan hem de saldırının hedefi olduğunu belirtenler ve ne saldırgan ne de saldırgan hedefi olan bireyler olmuştur. Bu çalışmanın sonucunda internette kendini yetenekli olarak tanımlayan bireylerin saldırgan olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kendini bu şekilde tanımlayan bireylerin psikolojik olarak sorunları olduğu depresif davranışların olduğu görülmüştür.

Nocentini, Calmaestra, Schultze-Krumbholz, Scheithauer, Ortega ve Menesini (2010) çalışmalarında siber zorbalığı tanımlama ve ergenlerde oluşan kavramsal algıyı araştırmışlardır. Bu çalışma üç farklı Avrupa ülkesinde yapılmıştır. Bu ülkelerde siber zorbalık kavramının ergenlerde farklı ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ergenlerle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşmeler temalara ayrılmıştır. Bu temalar ise siber zorbalığın algılanmasındaki terim, siber zorbalığı temsil eden davranışlar ve niyet güç dengesizliği anonimlik olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada geleneksel olarak belirlenen zorbalığın farklı dillerde farklı algılandığından bahsedilmiştir. Buna bağlı olarak zorbalık kavramı İskandinav ülkelerinde “mobbing” olarak algılandığından da bahsedilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda güç dengesizliği kavramına vurgu yapılmıştır ve siber dünyada bunun tespit edilemeyeceği belirtilmiştir.

Demirtaş Madran ve Ferligül Çakılcı (2014) çevrimiçi saldırganlık ve oyun bağımlılığı üzerinde yaptıkları araştırmasında çevrimiçi saldırganlığın şiddet içerikli oyunlarla birlikte arttığını söylemişlerdir. Bu duruma bağlı olarak çevrimiçi oyunlar televizyon gibi kitle iletişim araçları ile karşılaştırıldığında saldırganlık davranışları artıcı durumlar olduğu görüldüğü söylenmiştir. Bu çalışmada 18-40 yaşları arasında 205 kişi ile yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda cinsiyetin oyun bağımlılığı üzerinde anlamlı bir farklılığı görülmemiştir, yaş arttıkça saldırganlık azalmıştır.

Aslan ve Doğan (2017) çalışmalarında lise öğrencileri arasında yaygın olarak kullanılan bir uygulamada yapılan çevrimiçi saldırganlığı analiz etmişlerdir. Bu çalışmada çevrimiçi şiddet olarak değerlendirilen çevrimiçi saldırganlığın siber dünyada sahte hesaplar aracılığıyla kimliğinin belli olmaması saldırganlığa maruz kalan kişilerin bu sebeple sayısının arttığını söylemişlerdir. Bu çalışmada “potinss” adlı bir uygulama incelenmiştir. Bu uygulama iki lise öğrencisi tarafından geliştirilmiştir. Bu uygulamadaki ama teneffüslerdeki sohbet ortamının uygulama ile sanal dünyaya taşınması sağlanmıştır. Bu uygulamayı kullanan öğrenciler kişisel bilgilerini ve daha özel bilgilerini paylaşmaktadırlar. Uygulamayı kullanan öğrencilerin birbirlerine hakaret ettiği gözlemlenmiştir ve uygulama içerisinde özel bilgileri de paylaşmışlardır. Bu çalışmada içerik analizi yapılmıştır ve yapılan analizde öğrencilerin sık sık başvurdukları saldırganlık olarak özel bilgi paylaşmak, dışlama, izinsiz fotoğraf- video yayınlama, küfür, hakaret ve tehdit, ifşa etme, isim takma gibi çevrimiçi saldırgan davranışlar görülmüştür.

2.6. Siber Saldırganlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Kopecký ve Szotkowski (2017) araştırmasında ilkokul ve ortaokul öğretmenleri ile çalışmıştır. Bu çalışmada saldırganlığın bir defa gerçekleşen bir davranış olduğuna vurgu yapılmıştır aynı zamanda bir defalık yapılan siber saldırganlık siber dünyada yayılabilir tekrarlayabilir ve bunun tespit etmesi çok zor olduğu söylenmiştir. Bu çalışmada toplam 5136 öğretmen ile çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda ise hem bir defa maruz kalınan siber saldırganlık hem de uzun süre maruz kalınan siber zorbalık öğretmenler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu etkiler ise şu şekilde bahsedilebilir; maruz kalınan uzun süreli saldırılar sonucunda baş ağrısı, mide ağrısı, uyku bozukluğu gibi etkiler oluşabildiği tespit edilmiştir aynı zamanda kişiler arasındaki iletişimi de etkilemektedir.

Patterson, Allan ve Cross (2016) çalışmalarında 13-16 yaş aralığındaki bireylerle çalışmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlık kavramı tanımlanırken BİT araçlarını kullanarak başkalarına zarar vermek olarak tanımlamışlardır. Bu tanıma bağlı olarak siber saldırgan olan çocukların BİT araçlarını kullanma yeteneklerinin öğretmenlerinden ve ebeveynlerinden daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada siber saldırgan davranışının siber dünyada hızlıca yayıldığından bahsetmişlerdir. Bu çalışmada odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bu yapılan odak grup görüşmelerinde iki tema oluşturulmuştur. Bu temalar siber dünyada fiziksel olarak varlığın tespit edilemeyeceğinden ve bu nedenle saldırganın niyetinin siber dünyada belirlenemeyeceği söylenmiştir. Bu çalışma sonucunda diğer tema ise siber dünyada yetkinin kimde olacağına belli olmaması olduğunu söylemişlerdir.

Kokkinos ve Voulgaridou (2017) araştırmasında kişilik özelliklerinin siber saldırganlıktaki rolünü tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada siber saldırganlık tanımını yaparken gerçek hayatında saldırgan bir kişiliğe sahip ergenlerin (14-18 yaş grubu) siber dünyada daha saldırgan olabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda ergenlik döneminde daha saldırgan davranışların olduğu yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere bu saldırganlığı siber dünyaya da aktarılabilenliği söylenmiştir.

Modecki, Barber ve Vernon (2013) çalışmalarında 12-14 yaş grubundaki kişilerin problemleri davranış, düşük benlik algısı ve depresif ruh hali ile siber saldırganlık ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmada araştırmacılar siber saldırganlık

kavramını kullanırken, geleneksel zorbalığın içinde bulunan tekrarlama ve güç dengesizliği siber dünyaya kolay evrilemediğinden bahsetmişlerdir. Bu bağlamda siber saldırganlık terimi BİT araçlarını kullanarak yapılan saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada düşük benlik algısı ve yüksek depresif ruh hali ile siber saldırganlık arasında bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Bu çalışma sonucunda problemlili davranışların gelişimsel dönemlere bağlı olarak arttığını ve buna bağlı olarak siber saldırganlığın bu dönemlerde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Wright ve Li (2013) çalışmalarını 6 ay gibi uzun bir sürede gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada 130 katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcı 18-25 yaş arasındaki katılımcılardır. Bu çalışmada siber saldırganlığı BİT araçları kullanarak yapılan aynı zamanda klasik siber zorbalıktan ötede taciz edici mesaj göndermek gibi davranışların da bulunduğu bir saldırganlık davranışı olarak tanımlar. Bu tanıma bağlı olarak bu çalışmada saldırganlık biçimleri araştırılmıştır. Bu çalışmada bireyin sosyal davranışlarını ve uygunluğunu belirten normatif inançlarının siber saldırganlık ilişkisini incelemiştir aynı zamanda cinsiyet değişkeni ile siber saldırganlık ilişkisini de incelemiştir. Bu değişkenlerin siber saldırganlık ile anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Schoffstall ve Cohen (2011) araştırmalarında üçüncü ve altıncı sınıf aralığındaki çocuklarla çalışılmıştır. Bu çalışmada 192 öğrenci ile sınıf düzeyi, cinsiyet ve siber saldırganlığın toplumsal sonuçları değişkenleri üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada siber saldırganlık, cep telefonu veya diğer BİT araçları ile başka bir kişiye veya kişilere kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçlayan davranış olarak tanımlanmıştır. Bu zararlı davranışlara örnek olarak taciz, dışlama, zararlı e-posta gönderme, anlık mesajlaşma uygulamalarında insanları rahatsız etmek gibi davranışlar örnek verilmiştir. Buna bağlı olarak geleneksel siber zorbalıktan ayırmak gerektiğini belirtilmiştir. Bu örneklere bağlı olarak siber saldırganlığın mağdur üzerinde siber zorbalık gibi tekrar gerçekleştiği varsayımı üzerinde durulmadığından bahsedilmiştir. Bu tanıma bağlı olarak siber saldırganlığın güç eşitsizliği/dengesizliği gerektirmediğini belirtilmiştir. Bu çalışmada çeşitli değişkenler üzerinde durulmuştur. Bu değişkenler yaş, cinsiyet, sosyal beceri ve geleneksel saldırganlık ile siber saldırganlık ayrımı gibi değişkenlerdir. Bu değişkenlerden sosyal beceri bakımından siber saldırganlığa maruz kalan bireyler özgüven sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca bağlı olarak siber saldırgan olan bireylerin

ise arkadaşları ile problemlili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada geleneksel saldırganlık ile siber saldırganlık arasında bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca çalışmanın bir diğer değişkeni olan siber saldırganlığa karışmada cinsiyetin arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu çalışmanın bir diğer sonucu ise yaş arttıkça siber saldırganlık davranışında bulunma sıklığı artmıştır.

Pornari ve Wood (2010) araştırmasında 339 ortaokul öğrencisi ile çalışmışlardır. Bu çalışmadaki değişkenler ahlaki geri çekilme, düşmanca önyargı ve sonuç beklentileri olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada her öğrencinin ahlaki geri çekilmesinin siber saldırganlık ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada siber saldırganlık internet ve mobil araçlar kullanılarak izinsiz fotoğraf çekip yayınlamak, dedikodu yapmak, söylenti yaymak ve bireylere hakaret etmek olarak tanımlanmıştır. Siber saldırganlık yüz yüze saldırganlıkta farklı olarak “anonim” olabilme yani sahte hesaplarla bu saldırgan davranışı gerçekleştirmek şeklinde tanımlanmıştır. Bu çalışmanın sonucunda akran saldırganlığı ile siber saldırganlık arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda ahlaki geri çekilmenin hem geleneksel saldırganlığın hem de siber saldırganlığın bir sonucu olarak görülmüştür.

Toledano, Werch ve Wiens (2015) çalışmasında akran saldırganlığının önemli bir problem olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışma 223 ortaokul öğrencisi ile çalışmışlardır. Bu çalışmadaki değişkenler ise okul durumu, mutluluk, memnuniyet dereceleri ve okula başarıları olarak belirlenmiştir. Bu çalışma siber saldırganlığın son yıllarda önemli bir problem olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda siber saldırganlık geleneksel akran saldırganlığında ayrıldığını ve ayrı bir saldırganlık biçimi olarak incelenmesi gereken bir saldırganlık türü olduğunu belirtilmiştir. Bu çalışma sonucunda düşük benlik algısı ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Parti, Kiss ve Koplányi (2018) araştırmasında hukuk ve sosyal hizmet bölümlerini okuyan üniversite öğrencileri ile çalışmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlığın genel saldırganlıktan ayrı bir davranış olduğunu belirtilmiştir. Bu çalışmada bir saldırganın çevrimiçi olması ve çevrimdışı olması arasında bir fark olduğu söylenmiştir. Bu çalışmada saldırganlık ölçeği (Bryant ve Smith,2001) kullanılmıştır aynı zamanda 7 farklı örnek olay katılımcılara sunulmuştur. Bu çalışma sonucunda hukuk bölümünde olan öğrenciler sosyal hizmet bölümünü okuyan öğrencilere göre

daha bilinçli olduğu görülmüştür. Aynı zamanda sosyal ağlarda çevrimiçi vakit ayıran öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Wright ve Li (2013) araştırmasında 260 öğrenci ile çalışmışlardır. Bu araştırma iki zaman diliminde gerçekleştirmiştir. Bu zaman dilimlerinde ortaokul öğrencilerinin siber saldırganlık ile akran reddi ve siber saldırganlık ile siber mağduriyet arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlığın öfke ve hayal kırıklığı gibi duyguları yarattığı söylenmiştir. Bu durumlara bağlı olarak siber saldırganlık sosyal ağlarda, e-posta, sohbet araçları gibi araçlarla yapılan saldırgan davranış olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma bağlı olarak siber saldırganlık kişinin sosyal ağlarına saldırmak ya da kişiye taciz edici mesajlar göndermek gibi yüz yüze olamayacak davranışları da içerdiği belirtilmiştir. Bu araştırma sonucunda cinsiyet ile siber dünyada sözlü saldırganlık arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuçta kız ve erkek öğrencilerin siber saldırganlığa katılma dereceleri eşit görülmüştür.

Álvarez-García, Barreiro-Collazo ve Núñez (2017) çalışmalarında siber saldırganlık ve siber mağduriyet yaygınlığını analiz etmiştir ve cinsiyet farklılıklarının ilişkisini tespit etmiştir. Bu çalışmada 12-18 yaş arasında 3175 ergenler çalışılmıştır. Bu çalışmada ergenler sosyo demografik bilgilerini almışlardır ve “CYBA” ergenler için siber saldırganlık anketini kullanmışlardır. Bu anket boyutlarından olan sözel siber saldırganlık, çevrimiçi dışlanma, sahte hesaplarla başkalarıymış gibi davranma ve görsel siber saldırganlık yaygın olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada siber saldırganlık ile cinsiyet farkı açısından anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Musharraf ve Anis-ul-Haque (2018) bu çalışmada siber saldırganlık ve siber mağduriyet ile depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişki ölçmeyi amaçlanmıştır. Bu çalışma 18-25 arası üniversite öğrencileri ile yapılmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlık, BİT araçları kullanarak kaba, saldırgan mesaj gönderme, bir kişiyi kasıtlı olarak sosyal ağlardaki bir çevrimiçi gruptan çıkarma, özel fotoğrafların veya videoların sosyal ağlarda paylaşılması, söylenti yaymak, sahte hesaplarla başkalarına mesaj göndermek gibi saldırgan davranış olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak siber saldırganlığın daha geniş bir kavram olduğunu söylenmiştir.

Wright, Aoyama, Kamble, Li, Soudi, Lei ve Shu (2015) çalışmasında 1637 ergen ile Çin, Hindistan ve Japonya’da siber saldırganlık ve mağduriyet arasındaki farklar bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlığı tanımlarken

saldırganlık durumunun tekrarlamadığından bahsedilmiştir. Bu tanımları yaparken siber saldırganlığın bu özelliğine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada kültürel farklılıkların siber saldırganlığa etkisi incelenmiştir. Bu incelemeye göre çinde yaşayan ergenler saha fazla siber saldırgan olduğu görülmüştür.

Lamb (2015) siber saldırganlık davranışının dünyada ciddi bir sorun haline geldiğini belirtmiştir. Siber saldırganlık davranışının kasıtlı olma özelliğine vurgu yapmıştır. Bu çalışmada siber saldırganlık ile sosyal saldırganlık arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Buna bağlı olarak sosyal saldırganlık ve siber saldırganlık eylemlerinin ortak davranış belirtisi olarak zarar verme niyetinin taşınması olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada siber saldırganlık ve sosyal saldırganlık ilişkisi üzerinde durularak siber saldırganlık davranışı sıklığı incelenmiştir. Bu duruma bağlı olarak 429 öğrenci ile çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda kız öğrencilerin daha çok siber saldırganlık biçimi olarak siber dünyada dedikodu yapma, bir arkadaşının arkasından konuşma gibi siber saldırgan davranışlar tespit edilmiştir.

Vale, Pereira, Gonçaves ve Matos (2018) çalışmalarında siber saldırganlığın yeni bir şiddet türü olduğundan bahsetmiştir. Bu bağlamda siber saldırganlık ve ebeveyn tutumu ilişkisi ve bu ebeveynlerin dört farklı gruba ayırarak incelemişlerdir. Buna bağlı olarak siber saldırganlık eyleminde buluna bireylerin bireysel özellikleri ve ailevi etkilerinin bulunduğundan bahsedilmiştir. Bu çalışmada 12-16 yaş arasındaki 627 ergenle çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda %63.1 ergenin siber saldırganlığa karıştığını ve %31.1 ergenin ise siber saldırganlık mağduru olduğu görülmüştür. buna bağlı olarak kızlar ve erkeklerin siber saldırganlığa katıldığı ve bu durumda cinsiyet değişkeninin durumu farklılaştırmadığı görülmüştür. Bu çalışmada ebeveyn tutumunun siber saldırganlığı etkilediği görülmüştür.

Law, Shapka ve Olson (2010) çalışmalarında ebeveynlerin ergenlerin çevrimiçi dolaşırken kullandığı yazılımları ve çevrimiçi faaliyette bulunurken kullandığı siteleri izleyebildiğini söylemişlerdir. Bu çalışmada ebeveyn davranışı ile siber saldırganlık ilişkisi incelenmiştir. bu çalışmada 733 ergenle çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda ebeveynin çocuğunun internet denetimini sağlamak için çocuklarına hangi internet sitelerinde dolaştığını sormaları, çocukların ebeveynine internet sitelerinden bahsetmeleri gibi sonuçlar çıkmıştır. Bu çalışma sonucunda yatak odasında bir bilgisayara sahip olmanın siber saldırganlığı artırdığı gözlenmiştir. Bu çalışma sonucunda ebeveynlere

çevrimiçi izleme faaliyeti yerine çocukları ile iyi iletişim kurmaları gerektiği söylenmiştir.

Goldstein (2015) çalışmasında ergenlerin internet deneyimi, ebeveynlik algıları ve ebeveynlerin internet kullanırken ergenlere olan yaklaşımı araştırılmıştır. Bu çalışmada 110 ergenle çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda ergenler çevrimiçi davranışlarının ergenler tarafından sınırlandırılmayacağı söylenmiştir. Buna bağlı olarak siber saldırganlık davranışının daha kolay düzeltilebileceğini söylemişlerdir.

Álvarez-García, García, Barreiro-Collazo, Dobarro ve Antúnez (2016) çalışmalarında ergenlerin asosyal davranışı ile akademik başarısızlığın ilişkili olduğunu söylemişlerdir. Bu durumun ebeveyn tutumunun da belirleyici bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada 12-18 yaş arasındaki 1974 ergen ile bir ölçek geliştirme çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmaya bağlı olarak ebeveyn stilleri oluşturulmuştur. Bu ebeveyn stillerinin altı alt boyutu olduğu belirtilmiştir. Bu ölçek geliştirme çalışmasında ebeveyn stili ile okul dışı saldırganlık, asosyal davranış ve asosyal arkadaşlıkların pozitif bir ilişkisi olduğu görülmüştür.

Wright (2015) çalışmasında siber saldırganlık araştırmalarının çoğaldığını belirtmiştir. Bu çalışmada siber saldırganlık daha geniş bir siber zorbalık olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma bağlı olarak siber saldırganlığın siber dünyada güç eşitsizliği kavramını da yok ettiğini belirtilmiştir. Bu çalışma ABD’de 673 ortaokul öğrencisiyle ve bu öğrencilerin öğretmeniyle yapılmıştır. Bu çalışmada belirli aralıklarla görüşme yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda ise akademik başarısızlığın siber saldırganlık ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu sonuca bağlı olarak siber saldırganlığa uğraya mağdur öğrenci ve siber saldırgan olan öğrencinin akademik başarısı zaman içerisinde düştüğü görülmüştür.

Wright (2015) bir başka çalışmasında ergenlerin ilişkilerinde yüzyüze saldırganlık uyguladıkları fakat teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu saldırganlık biçimlerinin boyut değiştirdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada çoğunluğu kadınlardan oluşan 600 ergenle yapılmıştır. Bu çalışma sonucundan ergenlerin ebeveynlerine güvensiz bağlanması ile siber saldırganlık ilişkili bulunmuştur. Bu sonuca bağlı olarak aynı zamanda güvensiz ebeveyn bağlanması ile güvensiz ilişkiler arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu çalışmada ebeveyn bağlanması düzeyi ile ergenlerin kuracakları ilişkiler arasında pozitif bir ilişki görülmüştür.

Pabian, De Backer ve Vandebosch (2015) çalışmalarında siber saldırganlığı yaşa bakılmaksızın bir kimseye veya bir gruba yönelik BİT araçları ile kasıtlı olarak verilen aşağılayıcı ve istenmeyen zarar olarak tanımlamışlardır. Bu tanım çevrimiçi saldırganlık ile siber taciz ve siber zorbalık kavramlarını da içine aldığı söylenmiştir. Bu çalışmada siber saldırgan bireylerin kişilik özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu duruma bağlı olarak psikoloji alanyazınında “dark triad” olarak tanımlanan psikopat, narsist ve hilekar kişilik özelliklerine sahip bireylerin siber saldırgan bireyler olabileceği düşünülmüştür. Bu düşünceye bağlı olarak katılımcılara ölçekler uygulanmıştır. Bu ölçeklerin sonucunda sosyal medya kullanan bu kişilik özelliklerine bağlı bireylerin siber saldırganlık özelliğinin olduğu görülmüştür.

Wright (2017) çalışmasında yüz yüze saldırganlık ile siber saldırganlık gerçekleştirilen bireyler üzerindeki duyguların ilişkisini incelemiştir. Bu çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamadaki katılımcı sayısı 439 ikinci aşamadaki katılımcı sayısı 414 olmuştur. Bu aşamalar arasındaki bir yıllık bir zaman farkı koyarak çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda siber saldırgan olan bireylerde düşmanlık, öfke ve saldırganlık duyguları görülmüştür. Siber saldırganlığa maruz kalan bireylerde ise üzüntü ve öfke daha çok ortaya çıktığı görülmüştür.

France, Danesh ve Jirard (2013) çalışmalarında siber zorbalık ve siber saldırganlık kavramlarını tanımlamadaki tartışmaların devam ettiği söylenmiştir. Buna bağlı olarak siber saldırganlığın nedenleri ve önlenmesindeki araştırmaların eksik olduğunu belirtilmiştir. Bu çalışmada çevrimiçi bir anket kullanılarak katılımcılara 72 kısa anlatılmış siber saldırganlık hikâyesi ve 128 uzun anlatılmış siber saldırganlık hikayesi okutulmuştur. Bu okumalar sonucunda katılımcıların siber saldırganlık ile ilgili inançları, duyguları ve davranışları araştırılmıştır. Bu katılımcıların birçoğu siber uzayda herhangi bir saldırgan davranışa maruz kaldığını söylemişlerdir. Bu çalışma sonucunda katılımcılara saygı, empati ve iletişim becerileri gibi uygulamaları artırmanın siber saldırganlık olaylarını önleme çalışması olarak belirlenebileceği söylenmiştir.

Liu, Huo, Chen ve Song (2018) çalışmalarında toplumdan dışlanmış bireylerin saldırgan olabileceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda siber uzayda da bu ilişkinin olup olmadığına bakılmıştır. Bu çalışmada 2 durumlu bir çevrimiçi bir oyun hazırlanmıştır. Birinci durumdaki oyunda katılımcılar siber uzayda dışlanmışlardır. Bu durumda birinci duruma maruz kalan bireylerin saldırganlığı daha fazla görülmüştür. İkinci durumda ise

katılımcılar yine siber uzayda dışlanmış ve aynı zamanda oyunda güvenliği sağlanmıştır. Bu duruma maruz kalan bireylerin ise saldırganlığa daha az başvurduğu görülmüştür. Bu çalışma sonucunda siber dünyada dışlanmanın saldırganlığı artığı görülmüştür ve bu duruma yönelik önleme çalışmalarının geliştirileceği belirtilmiştir.

Wright (2015) çalışmasında siber saldırgan bireylerin anksiyete, depresyon gibi stres kaynakları ile ilişkisini incelemiştir. Bu çalışma iki zamanlı olarak yapılmıştır. Birinci zamandaki katılımcıların stres puanları ölçülmüştür daha sonra bu katılımcılar siber saldırganlığa maruz kalmışlardır. Bu durumun sonucunda ikinci zamanda ergenlerin yüksek stres yaşadığı görülmüştür. Bu çalışmanın sonucunda siber saldırganlığın sonucunun depresyonla aynı etkiyi gösterdiği görülmüştür.

Goldstein (2016) çalışmasında ergenler ile ebeveyn ilişkilerindeki agresif davranışları etkisini incelemiştir. Bu çalışmaya katılan ergenler çevrimiçi davranışlarını ve sosyal hayattaki davranışlarını ailelerine açıkladığı ölçüde bu ilişki araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda siber saldırgan arkadaşları olan ya da ailelerinin denetimleri dışında çevrimiçi ortamda sosyalleşen ergenlerde siber saldırganlık riskinin arttığı görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda ergenler ile ebeveyn ilişkisinin doğru kurulması için bu çalışmanın sonuçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği söylenmiştir.

Sontag, Clemans, Graber ve Lyndon (2011) çalışmalarında siber saldırganlığın siber mağduriyetin ve geleneksel saldırganlığın farklarının az bilindiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada siber saldırganlığın her an gerçekleşebileceği, herhangi bir zamanda ortaya çıkabileceği ve genellikle okul sınırları dışında olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada geleneksel ve siber saldırganlar arasındaki psikososyal özellikleri ile ilgili araştırma yürütülmüştür. Bu çalışmada geleneksel saldırganlık türlerine göre siber saldırganlık düzeyinin arttığı veya azaldığı görülmüştür.

Mishna, Regehr, Lacombe-Duncan, Daciuk, Fearing ve Van Wert. (2018) çalışmalarında sosyal medya kullanımının üniversite öğrencileri üzerindeki etkisinin incelemiştir. Bu bağlamda BİT teknolojilerinin üniversite öğrencilerine büyük bir faydası olduğunu fakat bu fayda ile birlikte bazı sakıncalarının bulunduğunu söylemişlerdir. Bu sakıncaların ise sahte hesap açma, başka biri gibi davranma ve ya sosyal ipucu olmadan yapılan bir iletişim türü olduğunu ve bu durumunda saldırganlık riskini barındırdığını söylemişlerdir. Bu çalışmaya katılan 1350 üniversite öğrencisine

çevrimiçi bir anket uygulanmıştır. Bu çalışma bağlamında daha fazla bilgi alabilmek için odak grup görüşmesi ve bireysel görüşmeler yapmışlardır. Bu çalışma sonucunda ise katılımcıların öfkeli, kaba ve tehdit edici mesaj gönderdiği ve sosyal medya kullanan katılımcıların saldırgan olduğu görülmüştür.

3.BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin elde edildiği çalışma grubu, verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, veri toplama işlemi, verilerin çözümlenmesinde uygulanan istatistiksel tekniklerle ilgili bilgiler yer almıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma tarama modelinde yürütülen betimsel ve nicel bir araştırma niteliği taşımaktadır. Tarama modeli ise, *“geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır”* (Karasar, 2010). Tarama modeli araştırmanın konusu olan olayı, bireyi ya da nesneyi kendi koşulları çerçevesinde tanımlamaya çalışır (Karasar, 2010). Araştırmada veri toplama araçlarının önceden oluşturulması, araştırma sürecinin esnek olmaması, probleme dayalı olarak ulaşılan çalışma grubunun evreni temsil edecek olması ve yapılan araştırmadaki verilerin istatistiksel yolla sunulması bu modelin gerekçesini oluşturmaktadır.

3.2. Araştırma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2 gruptan oluşmaktadır. Bu gruplar sırasıyla açımlayıcı faktör analizi çalışma grubu ve doğrulayıcı faktör analizi çalışma gruplarıdır. Bu araştırmanın ilk grubu açımlayıcı faktör analizi grubu betimsel istatistikleri ve bilgileri aşağıda sunulmuştur.

Araştırmanın açımlayıcı faktör analizi çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Van ili İpekyolu ve Edremit merkez ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında liseye devam eden (9, 10, 11 ve 12.sınıf) öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu çalışma grubu ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Bu çerçevede 9 ortaöğretim kurumuna ulaşılmıştır. Bu ortaöğretim kurumlarından 9,10,11 ve 12. Sınıflarında öğrenim gören 1573 öğrenci araştırmanın örneklemini

oluşturmaktadır. Araştırma grubunda bulunan öğrencilerin okullara ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. *Okullara Ve Cinsiyetlere Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)*

Okul Türü	Okul Adı	Öğrenci Sayısı		Toplam Öğrenci Sayısı
		Kadın	Erkek	
Anadolu Lisesi	Mesut Özata Anadolu Lisesi	Kadın	111	194
		Erkek	83	
Anadolu Lisesi	Atatürk Anadolu Lisesi	Kadın	127	231
		Erkek	104	
Fen Lisesi	İMKB Fen Lisesi	Kadın	101	190
		Erkek	89	
Ticaret Lisesi	Eminpaşa MTAL	Kadın	57	167
		Erkek	110	
Kız Meslek Lisesi	Nene Hatun MTAL	Kadın	144	144
		Erkek	-	
Sağlık Meslek Lisesi	Borsa İstanbul MTAL	Kadın	189	268
		Erkek	79	
İmam Hatip Lisesi	Van Anadolu İmam Hatip Lisesi	Kadın	49	118
		Erkek	69	
Endüstri Meslek Lisesi	Mehmet Erdemoğlu MTAL	Kadın	42	182
		Erkek	140	
Kolej	Hürriyet Koleji	Kadın	32	79
		Erkek	47	

Tablo 2. *Öğrenci Cinsiyet Bilgilerine Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)*

Cinsiyet	N	%
Kadın	852	54
Erkek	721	46

Tablo 3. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Betimsel İstatistikler (Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)

Sınıf Düzeyi	N	%
9.sınıf	469	30
10.sınıf	500	32
11.sınıf	354	22
12.sınıf	250	16
Toplam	1573	100

Bu tablolardaki bilgilere dayanarak çalışmaya katılan öğrencilerin % 54'ü kadın, % 46'sı erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre katılım oranları ise 9.sınıf öğrencileri % 30, 10.sınıf öğrencileri % 32, 11.sınıf öğrencileri % 22 ve 12.sınıf öğrencileri % 16 olmuştur. Bu çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasında değişmektedir.

Tablo 4. Öğrenci Cinsiyet Bilgilerine Göre Betimsel İstatistikler (Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)

Cinsiyet	N	%
Kadın	60	32
Erkek	128	68
Toplam	188	100

Tablo 5. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Betimsel İstatistikler (Doğrulayıcı Faktör Analizi Çalışma Grubu)

Sınıf Düzeyi	N	%
9.sınıf	50	27
10.sınıf	48	26
11.sınıf	52	28
12.sınıf	38	19
Toplam	188	100

Bu tablolardaki bilgilere dayanarak çalışmaya katılan öğrencilerin % 32'si kadın, % 68'si erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeylerine göre katılım oranları ise 9.sınıf öğrencileri % 27, 10.sınıf öğrencileri % 26, 11.sınıf öğrencileri % 28 ve 12.sınıf öğrencileri % 19 olmuştur. Bu çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları 14 ile 19 arasında değişmektedir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmacı tarafından alanyazın taraması yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de siber saldırganlık kavramı ile ilgili geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı bulunamamıştır. Bunun üzerine araştırmacı, araştırmanın amaçlarına yönelik bir ölçme aracı geliştirmeye karar vermiştir. Ölçme aracının geliştirilmesinde alanyazının ölçek geliştirme için önerdiği yol izlenmiştir (şeker ve Gençdoğan, 2014; Crocker ve Algina, 1986; Cohen ve Swerdlik 2013).

3.3.1. Ölçek Geliştirme Süreci

Bir özelliğe ilişkin özgün bir araç geliştirmenin birçok aşaması vardır (şeker ve Gençdoğan, 2014). Bu bağlamda bu ölçme aracı geliştirirken ölçülecek özelliğe ilişkin teorik yapının iyi anlaşılması ve boyutlarının iyi irdelenmesi gerekir. Bu açıklama doğrultusunda bir ölçek geliştirme aşaması durumlara göre farklılaşmaktadır. Bu araştırmada psikopatolojik durumlar için ölçme aracı geliştirmenin işlem basamakları ve akış diyagramı aşağıdaki gibi olabilir (şeker ve Gençdoğan, 2014):

- Alanyazın taraması
- Madde yazma (Madde havuzu oluşturma)
- Madde seçimi için pilot uygulama
- Madde seçimi için pilot uygulama sonrası analizler
- Yeni ölçme aracının oluşturulması
- Pilot uygulama
- İstatistiksel analizler
- En son testin oluşturulması
- Geçerlik, güvenilirlik ve faktör analizi
- Ölçme aracının son halini alması

3.3.2. Madde oluşturma aşaması

İlk olarak ölçeğin ortaya koymak istediği özellik (siber saldırganlık) tanımlanmıştır. Bu konu üzerinde çalışan uzmanların alanyazında verdiği ürünler (makale, bildiri) taranmıştır. Bu tarama sonrası alanyazındaki makaleler ve bildirimler incelendikten sonra Álvarez-García ve diğ. (2016) çalışmasında siber saldırganlık özelliği bulunan bir ölçek görölmüştür. Bu ölçeğin maddeleri incelenmiştir. Bu ölçeğin maddelerinden yola çıkarak 65 lise öğrencisine “İnternette Karşılaştığımız Olumsuz Durumları Kompozisyon Halinde Yazınız.” görevi verilmiştir. Bu öğrencilerden toplanan kompozisyonlar incelenip maddeler yazılmıştır aynı zamanda Álvarez-García ve diğ. (2016)’nin yaptığı çalışmadaki ölçek maddeleri Türkçeye uzmanlarca çevrilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında öğrencilerin yazdığı kompozisyonlardan oluşturulan maddeler ve Álvarez-García ve diğ. (2016) çalışmasındaki kullanılan maddeler bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan maddelerin aynı anlama gelecek 3 muadil madde oluşturulmuştur. Bu işlemten sonra 99 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçek maddelerin hazırlanırken, sade ve anlaşılır olmasına, birden fazla sonuç ya da düşünce içermemesine dikkat edilmiştir. Ölçek formunda son 3 ay içersinde maddede yazan davranışı kaç kez yapıldığı sorulmuştur ve bu soruya cevap olarak “0”, “1”, “2”, “3” ve “4” ifadeleri kullanılmıştır. Bu cevaplar kapsamında ölçek değerlendirilmiştir.

3.3.3. Uzman görüşüne başvurma aşaması

Bir ölçme aracının güvenilir ve geçerli olması için bireylerin davranışlarını doğru yordamalıdır (Büyüköztürk, 2013). Ölçeğin kapsam geçerliliğini oluşturmak için kapsamı incelenmiştir. Bu inceleme alan yazındaki çalışmalara bakılarak yapılmıştır. Bu çalışmalarla birlikte ölçekteki maddeler oluşturulmuştur. Bu maddelerin ölçölmek istenen özelliği taşıyıp taşımadığı ve maddelerin ölçölmek istenen özelliği ne derece temsil ettiğini belirlemek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Alanında uzman bir Psikolojik Rehberlik Danışmanı ile maddeler incelenmiştir, kullanılması uygun maddeler üç alan uzmanına gönderilmiştir. Uzmanların yaptığı dönütler ile gerekli düzenlemeler yapılmıştır ve ölçek formu oluşturulmuştur. Uzmanların görüşleri

doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmış, bazı maddelerdeki ifadeler değiştirilmiş ve dilbilgisi ile ilgili düzeltmeler yapılmıştır. Ölçek yanıtlamaya kolaylık sağlayacak şekilde düzenlendikten sonra 69 madde oluşturulmuştur ve öğrencilere uygulanmaya başlamıştır.

3.3.4. Demografik Bilgi Formu

Araştırmanın amacına uygun olarak istenilen bağımsız değişkenlere göre demografik bilgilere erişebilmek için , “cinsiyet, sınıf düzeyi, okul düzeyi, öğrencinin kendine ait bir odanın olması, bilgisayara sahip olması en çok kullandığı sosyal ağlar, internet kullanım süresi, anne- baba internet kullanım durumu, sosyal ağlarda kendi adını kullanması durumu, sosyal ağ hesaplarını aileleri ile paylaşması durumu ve anne babanın sosyal ağları kontrol etmesi durumu” gibi değişkenlere ilişkin durumu belirlemeye yönelik sorulardan oluşan demografik bilgi formu oluşturulmuştur. Bu form oluşturulurken alanyazındaki yapılan çalışmalar dikkate alınarak değişkenler belirlenmiştir. Bu form ölçekle birlikte öğrencilere uygulanmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

3.4.1. Siber Saldırganlık Ölçeği Uygulaması Sırasında Yapılan İşlemler

Ölçeğin uygulamaya hazır hale getirilmesinden sonra Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne durum bildirir yazı ile başvurulmuştur ve gerekli uygulama izni alınmıştır. Bu izin sonrasında Mesut Özata Anadolu Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi, İMKB Fen Lisesi, Eminpaşa MTAL, Nene Hatun MTAL, Borsa İstanbul MTAL, Van Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mehmet Erdemoğlu MTAL ve Hürriyet Koleji okul yönetimine uygulama izni ile başvurularak uygulamalar yapılmıştır.

3.4.2. Ön Deneme Aşaması

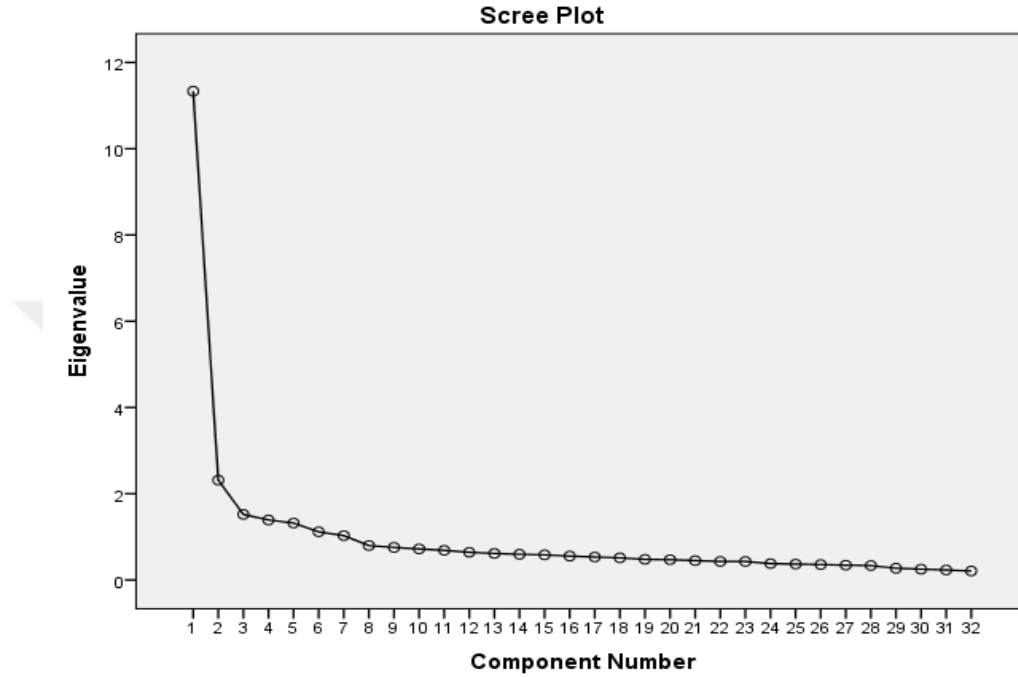
Ölçekteki maddeler 5'li likert tipinde oluşturulmuştur ve öğrencilerin maddeleri cevaplarırken son 3 ayda kaç defa o davranışı kaç defa yaptığını belirtmiştir. Bu davranışı tekrarlama sıklığı olarak “0”, “1”, “2”, “3”, “4” olarak sıralanmıştır. Taslak olarak oluşturulan ölçeğin ön deneme uygulaması Şubat 2019'da Van Edremit ve İpekyolu ilçelerinde liseye devam eden öğrencilere yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için 1573 öğrenciye uygulama yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için ise 188 öğrenciye uygulama yapılmıştır.

3.4.3. Yapı Geçerliliği

Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için 69 maddeden oluşan formun sonuçları yapı geçerliliğini bulabilmek için faktör analizine alınmıştır. Faktör analizinin uygulanabilmesi için veri dosyası analize uygun hale getirilmiştir. Bu uygunluk Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test, Bartlett Sphericity aracılığıyla belirlenmiştir. Analizde KMO değeri 0,941 olarak belirlenmiştir. Bu değer en az 0,50'nin üzerinde olması veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bartlett Bütünlük testi sonucu Ki-Kare değeri 24289,269557 bulunmuştur. Bartlett testi sonucu elde edilen anlamlılık değerinin anlamlı çıkması, faktör analizinin yapılabileceği göstermektedir ve veri seti çok değişkenli normal dağılım göstermektedir (Büyüköztürk, 2013).

Faktör analizi ilk uygulandığında 13 boyutlu bir ölçek olduğu görülmüştür. Faktör analizinde temel bileşenler analiz yöntemi uygulanarak ve maddelerin boyutlara ayrılması için yapılan analiz esnasında varimax eksen döndürmesi (rotation) uygulanmıştır. Alan yazından döndürme yönteminin boyutlaşmada önemli bir aşama olduğu belirtilmiştir (Büyüköztürk,2013; Şeker ve Gençdoğan, 2014). Farklı boyutlara aynı yük verilen maddeler çıkarılmıştır. Bu yöntem 20 kez tekrarlanmıştır ve bir defada birden fazla madde çıkarılmıştır. Bu yöntemle boyut sayısı 6'ya düşürülmüştür ve madde sayısı 32'ye düşürülmüştür. Bu yöntemle 2, 5, 8, 9, 14, 15, 16, 18, 20, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 67 numaralı maddeler çıkarılmıştır.

Kalan 32 madde ile faktör analizine devam edilmiştir. Varimax eksen döndürmesi sonucunda en son oluşan 6 alt boyut varyansın (değişkenlik) %59,35'ini açıkladığı belirlenmiştir. Maddeler çıkarıldıktan ve alt boyutlar oluştuktan sonra ortaya çıkan yığın grafiği görünümü şu şekildedir:

Şekil 2: Son Analiz Sonucuna Göre Özdeğer Grafiği

Ortaya çıkan yığın grafiğinde 6. Boyuttan sonra eğimin plato yaptığı görülmüştür. Son analiz sonucuna göre faktör bileşenlerinin varyans katkıları şu şekildedir:

Tablo 6. Son Analize Göre Toplam Varyans Tablosu

Bileşenler	İlk Özdeğerler			Yüklerin Kareleri Toplamı Çıkarımı			Döndürülmüş Kare Yüklerin Toplamları		
	Toplam	% Varyans	% Birikimli	Toplam	% Varyans	% Birikimli	Toplam	% Varyans	% Birikimli
1	11,334	35,419	35,419	11,334	35,419	35,419	4,949	15,466	15,466
2	2,313	7,227	42,647	2,313	7,227	42,647	3,858	12,057	27,523
3	1,520	4,749	47,396	1,520	4,749	47,396	3,354	10,480	38,003
4	1,390	4,344	51,740	1,390	4,344	51,740	2,408	7,525	45,528
5	1,319	4,121	55,861	1,319	4,121	55,861	2,335	7,298	52,826
6	1,117	3,489	59,350	1,117	3,489	59,350	2,088	6,524	59,350
7	1,028	3,213	62,564						
8	,797	2,489	65,053						
9	,755	2,358	67,411						
10	,721	2,252	69,663						
11	,686	2,144	71,807						
12	,641	2,003	73,810						
13	,615	1,921	75,731						
14	,595	1,860	77,591						
15	,582	1,818	79,410						
16	,554	1,731	81,140						
17	,532	1,664	82,804						
18	,513	1,602	84,406						
19	,477	1,490	85,897						
20	,471	1,471	87,368						
21	,448	1,400	88,768						
22	,430	1,343	90,112						
23	,428	1,337	91,449						
24	,379	1,183	92,632						
25	,367	1,148	93,779						
26	,356	1,113	94,892						
27	,343	1,072	95,964						
28	,333	1,040	97,005						
29	,271	,847	97,852						
30	,250	,782	98,634						
31	,231	,721	99,355						
32	,207	,645	100,000						

Son analize ait faktör yükleri de şu şekildedir:

Tablo 7. *Son Analize Göre Döndürülmüş Faktör Bileşen Matrisi*

Maddeler	Faktörler					
	1	2	3	4	5	6
M65	0,767					
M68	0,767					
M61	0,756					
M69	0,753					
M64	0,723					
M66	0,696					
M45	0,565					
M43	0,534					
M23		0,702				
M26		0,685				
M17		0,637				
M22		0,623				
M6		0,573				
M21		0,568				
M13		0,556				
M11		0,500				
M27			0,710			
M55			0,678			
M7			0,678			
M35			0,571			
M19			0,563			
M51			0,526			
M58			0,487			
M33				0,786		
M32				0,733		
M34				0,728		
M48					0,798	
M12					0,782	
M10					0,652	
M4						0,785
M3						0,759
M1						0,660

Tablo 7’ de ve Tablo 8’ de görüldüğü üzere ilgilenilen özelliği ölçek (Siber saldırganlık) altı faktör altında ve %59,35 varyans ile açıklanmaktadır. Ölçek bu haliyle alanyazında (Büyüköztürk, 2013) kabul edilen düzeyde açıklama yapmaktadır.

Tablo 8’deki faktörler (alt boyutlar) incelendiğinde;

Madde 65, 68, 61, 69, 64, 66, 45 ve 43'ün bir faktör (boyut) oluşturduğu belirlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Görsel ve Cinsel saldırı boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu faktörden alınacak en yüksek puan 32, en düşük puan ise 0'dır.

Madde 23, 26, 17, 22, 06, 21, 13 ve 11'in bir faktör (boyut) oluşturduğu belirlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Huzursuzluk Verme ve Alay Etme boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu faktörden alınacak en yüksek puan 32, en düşük puan ise 0'dır.

Madde 27, 55, 07, 35, 19, 51 ve 58'in bir faktör oluşturduğu belirlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. BU faktörden alınacak en yüksek puan 28, en düşük puan ise 0'dır.

Madde 33,32 ve 34'ün bir faktör oluşturduğu belirlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Tehdit boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu faktörden alınacak en yüksek puan 12, en düşük puan ise 0'dır.

Madde 48, 12 ve 10'un bir faktör oluşturduğu belirlenmiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Dışlama boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu faktörden alınacak en yüksek puan 12, en düşük puan ise 0'dır.

Madde 04, 01 ve 03'ün bir faktör oluşturduğu belirlemiştir. Bu maddeler incelendiğinde Siber Saldırganlığın Sahte Hesap boyutu ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu faktörden alınacak en yüksek paun 12, en düşük puan ise 0'dır.

3.4.4. Güvenirlilik Hesaplama Aşaması

Tablo 8'de görülen altı alt boyutun (faktörün) ve ölçeğin toplam puanlarının güvenilirlik düzeyi iç tutarlılık anlamında güvenilirlik göstergesi olan Cronbach's Alpha Katsayısı ile test edilmiştir: Test sonuçları Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 8. Faktörler ve Faktörler altındaki maddelerin yük değerleri

Alt Boyutlar	Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı
Görsel ve Cinsel Siber Saldırganlık	0.905
Huzursuzluk Verme ve Alay Etme	0.836
Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık	0.835
Tehdit	0.861
Dışlama	0.738
Sahte Hesap	0.718

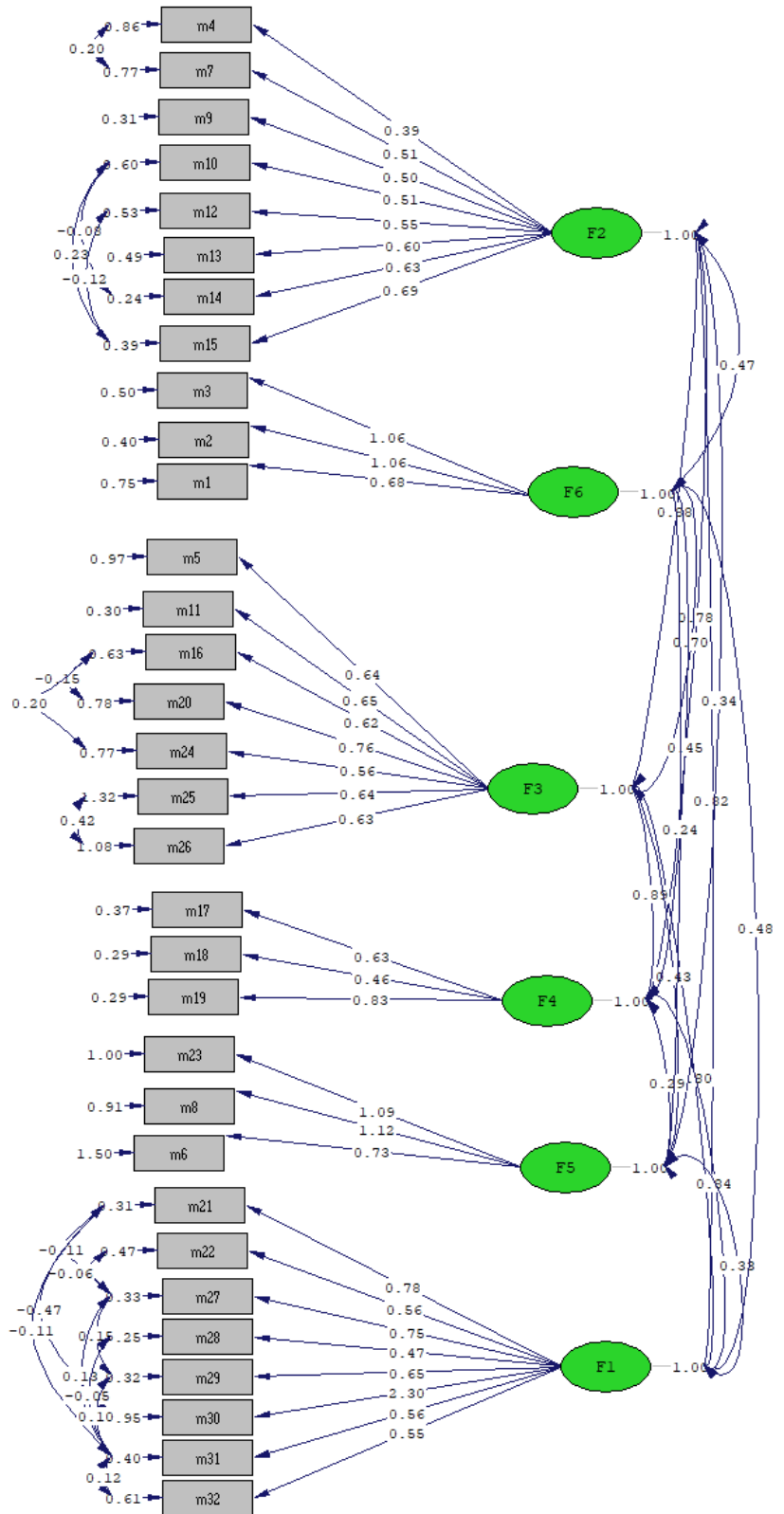
Tablo 9 incelendiğinde 6 alt boyutun ve ölçek puanlarının Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları 0.718 ile 0.905 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçekler için 0.70 üstü güvenirlik katsayısı değerleri yüksek güvenirlik olarak kabul edilmektedir (Özdamar, 2013). Bu alt boyutlar güvenirlik düzeyine sahiptir.

Tablo 9. Siber Saldırganlık Ölçeği Güvenirlik Katsayısı

	Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı
Siber Saldırganlık Ölçeği	0.926

3.4.5. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizinde ortaya çıkan altı faktörlü yapının doğrulanıp doğrulanmadığı, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile sınanmıştır. DFA, LISREL 8.8 istatistik programında yapılmıştır. DFA sonucunda elde edilen diyagram Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Siber Saldırganlık Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Şekil 3 kısaltmaları: **F1:** Görsel ve Cinsel Siber Saldırganlık **F2:** Huzursuzluk Verme ve Alay Etme **F3:** Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık **F4:** Tehdit **F5:** Dışlama **F6:** Sahte Hesap

Şekil 3 incelendiğinde, DFA sonucundan elde edilen ki-kare ve serbestlik derecesi değerlerinin $\chi^2 = 898,79$, $sd=433$ olduğu ve $\chi^2/sd = 2,07$ oranının elde edildiği görülmüştür ve aynı zamanda $p < 0,00$ ile anlamlılık değeri tespit edilmiştir. Seçilen örneklemden elde edilen veriler modifikasyonla birlikte bulunan oranın 3'ün altında çıkması mükemmel uyum olduğunu göstermektedir (Jöreskog ve Sörbom, 1993; Sümer, 2000). Bu çalışmada DFA sonucunda elde edilen sonuçta görüldüğü gibi model ile veri arasında mükemmel bir uyum olduğu söylenebilir.

DFA'da en çok kullanılan uyum indekslerinden birisi RMSEA (RootMeanSquareError of Approximation) olduğu söylenebilir. DFA analizinde RMSEA indeksinin 0,05 ve daha küçük bir değer olması gerekmektedir. Bu değer model-veri uyumunu gösterir; ancak bu değer 0,08'e kadar da kabul edilebilir bir değerdir (Bayrak, 2010). Bu çalışmadaki RMSEA değeri 0,076 olarak bulunan kabul edilebilir bir değer olduğu söylenebilir.

DFA' da AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) değeri 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Bu değer 1'e yaklaştıkça iyi uyuma işaret etmektedir (Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sanisoğlu, 2013). DFA analizinde AGFI indeksi 0,72 bulunmuştur. AGFI değeri örneklem arttıkça artar (Doğan, 2013). Bu çalışmada DFA için çalışma grubu 188 kişi olmuştur. AGFI değerinin artması için çalışma grubundaki katılımcı sayısı artması gerekmektedir. Bu bağlamda AGFI değeri model veri uyumunda kabul edilebilir ölçüde olduğu söylenebilir.

DFA'da NNFI (Non-Normed Fit Index), CFI (Comparative Fit Index), NFI (Normed Fit Index) değerlerinin 0,95 ve üzerinde olması model veri uyumunun "mükemmel uyuma" karşılık geldiğinin göstergesidir (Sümer, 2000; Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sanisoğlu, 2013). Bu bağlamda yapılan analiz sonucunda NNFI=0,93, NFI=0,91 ve CFI=0,94'tür. Bu sonuçlara göre 0-1 aralığındaki yüksek değerler iyi uyumu göstermektedir (Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sanisoğlu, 2013). DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri

χ^2	S_d	χ^2/S_d	RMSEA	CFI	NNFI	NFI	AGFI	GFI
898,79	433	2,07	0,076	0,94	0,93	0,91	0,72	0,77

DFA'nın temel amacı faktörler arasındaki ilişki, faktörlerin birbirlerinden bağımsız olup olmadığını sınamaktır (Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sanisoğlu, 2013). Bu bağlamda Siber Saldırganlık Ölçeği 6 faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum istatistiklerine göre doğrulandığı söylenebilir.

3.4.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda karşılaştırma testlerinin uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda alanyazında karşılaştırma testleri iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplar parametrik ve nonparametrik testler olarak iki gruptur. Bu araştırmanın analizinde bu testlerden hangisinin kullanılacağı belirlenmelidir. Bu belirleme varsayımların test edilmesi ile kararlaştırılmaktadır (Büyüköztürk, 2013). Bu varsayımlar:

- Araştırmada ilgilenilen değişkene ait ölçümler eşit aralıklı ölçekten elde edilmelidir.
- Normallik varsayımı
- Gruplarda yer alan birey sayısı 30 altında olmamalıdır varsayımı

Bu varsayımlardan yola çıkarak katılımcıların cevaplarının toplam puan üzerinden normallik dağılımına bakılmıştır. Bu normallik dağılımı çarpıklık ve basıklık (Skewness-Kurtosis) testlerinin sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerler Tablo 11'de gösterilmiştir. Bu tabloda çıkan sonuca göre verilerin normal dağıldığı varsayılmıştır. Bu değerlendirme için alanyazında bulunan kaynaklar incelendiğinde değerlerin normal dağılım varsayımı sınırları içinde olduğu görülmüştür (Tabachnick, Fidell ve Ullman, 2007)

Tablo 11. *Siber Saldırganlık Ölçeğine ait Skewness-Kurtosis Normal Dağılım Test Sonuçları*

	N	Çarpıklık Değeri (Skewness)	Basıklık Değeri (Kurtosis)
Siber Saldırganlık Ölçeği Boyutları	1573	-,112	-,632

Bu sonuca göre yapılan analizde çıkan çarpıklık ve basıklık değerleri sonucunda parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2013).

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve bu amaç doğrultusunda belirlenen alt problemlere göre uygulanan çözümler ve bunlara ait bulgular ile yorumlar belirtilmiştir.

4.1. Siber Saldırganlık Ölçeğine Ait Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Araştırma kapsamında Siber Saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin 6 alt boyutu vardır. Siber Saldırganlık ölçeği 1573 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrencilere uygulanan ölçek ve alt boyutlarından elde edilen betimsel istatistikler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 12. *Siber Saldırganlık Ölçeğine Ait Alt Boyutlar ve Betimsel İstatistikler*

Ölçek-Alt Boyutlar	N	$\bar{X}$	SS	Min	Maks
Görsel ve Cinsel Saldırganlık	1573	0.1542	0.6460	0	4
Huzursuzluk ve Alay Etme	1573	0.2761	0.8088	0	4
Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık	1573	0.2769	0.8518	0	4
Tehdit	1573	0.1812	0.6932	0	4
Dışlama	1573	1.0193	1.4555	0	4
Sahte Hesap	1573	0.4130	0.9980	0	4

Tablo 12’de Görsel ve Cinsel Siber Saldırganlık alt faktörü 8 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}$ =0.1542) olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4’tür.

Tablo 12’de Huzursuzluk ve Alay Etme alt faktörü 8 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}$ =0.2761)

olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4'tür.

Tablo 12'de Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık alt faktörü 7 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}=0.2769$) olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4'tür.

Tablo 12'de Tehdit alt faktörü 3 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}=0.1812$) olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4'tür.

Tablo 12'de Dışlama alt faktörü 3 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}=1.0193$) olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4'tür.

Tablo 12'de Sahte Hesap alt faktörü 3 maddeden oluşmaktadır. Katılımcıların bu alt faktöre verdikleri cevapların ortalama puanları ($\bar{X}=0.4130$) olmuştur. Bu alt faktörün bir maddesinden alınacak minimum puan 0 maksimum puan 4'tür.

4.2. Siber Saldırganlık Ölçeği Alt Boyutları Madde Korelasyonları

Maddeler arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkinin ortaya konulması için Pearson korelasyon katsayısı kullanılır (Büyüköztürk, 2013). Buna bağlı olarak Siber Saldırganlık Ölçeğindeki alt faktörlerin madde korelasyonları aşağıdaki tablolarda belirtilmektedir.

Tablo 13. Sahte Hesap alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri

	M1	M3	M4
M1	1	0,383	0,428
M3	0,383	1	0,570
M4	0,428	0,570	1

Tablo 13'de en düşük madde yükü 0,383 ve en yüksek madde yükü 0,570 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta düşük ve orta düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablo 14. *Dışlama alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri*

	M10	M12	M48
M10	1	0,446	0,433
M12	0,446	1	0,571
M48	0,433	0,571	1

Tablo 14’de en düşük madde yükü 0,433 ve en yüksek madde yükü 0,571 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta orta düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablo 15. *Tehdit alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri*

	M32	M33	M34
M32	1	0,703	0,612
M33	0,703	1	0,706
M34	0,612	0,706	1

Tablo 15’de en düşük madde yükü 0,612 ve en yüksek madde yükü 0,706 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta yüksek düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablo 16. *Huzursuzluk Verme ve Alay Etme boyutu alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri*

	M23	M26	M17	M22	M6	M21	M13	M11
M23	1	0,442	0,393	0,559	0,421	0,496	0,461	0,421
M26	0,442	1	0,644	0,389	0,450	0,429	0,298	0,397
M17	0,393	0,644	1	0,332	0,449	0,357	0,291	0,434
M22	0,559	0,389	0,332	1	0,390	0,483	0,462	0,320
M6	0,421	0,450	0,449	0,390	1	0,311	0,316	0,449
M21	0,496	0,429	0,357	0,483	0,311	1	0,329	0,342
M13	0,461	0,298	0,291	0,462	0,316	0,329	1	0,301
M11	0,421	0,397	0,434	0,320	0,449	0,342	0,301	1

Tablo 16’da en düşük madde yükü 0,291 ve en yüksek madde yükü 0,559 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta düşük ve orta düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablo 17. *Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri*

	M27	M55	M7	M35	M19	M51	M58
M27	1	0,469	0,512	0,492	0,418	0,422	0,405
M55	0,469	1	0,440	0,450	0,416	0,443	0,517
M7	0,512	0,440	1	0,449	0,470	0,394	0,363
M35	0,492	0,450	0,449	1	0,447	0,442	0,439
M19	0,418	0,416	0,470	0,447	1	0,346	0,319
M51	0,422	0,443	0,394	0,442	0,346	1	0,352
M58	0,405	0,517	0,363	0,439	0,319	0,352	1

Tablo 17’de en düşük madde yükü 0,352 ve en yüksek madde yükü 0,517 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta düşük ve orta düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablo 18. *Görsel ve Cinsel Saldırganlık alt boyutuna ait madde korelasyon istatistikleri*

	M43	M45	M61	M64	M65	M66	M68	M69
M43	1	0,519	0,496	0,476	0,535	0,454	0,521	0,548
M45	0,519	1	0,534	0,444	0,485	0,400	0,500	0,465
M61	0,496	0,534	1	0,617	0,689	0,557	0,617	0,574
M64	0,476	0,444	0,617	1	0,646	0,656	0,535	0,546
M65	0,535	0,485	0,689	0,646	1	0,573	0,566	0,587
M66	0,454	0,400	0,557	0,656	0,573	1	0,535	0,518
M68	0,521	0,500	0,617	0,535	0,566	0,535	1	0,762
M69	0,548	0,465	0,574	0,546	0,587	0,518	0,762	1

Tablo 18’de en düşük madde yükü 0,465 ve en yüksek madde yükü 0,762 olmuştur. Bu duruma göre bu boyutta orta ve yüksek düzeyde bir madde korelasyonu bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi birbiriyle anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Tablolara göre maddeler arasındaki ilişki kuvvetli ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Pearson Correlation değerine “r” değeri de denir. r değeri -1 ile 1 aralığında olur. İncelenen her alt boyutta maddeler arasında pozitif bir ilişki vardır (Büyüköztürk, 2013).

4.2. Lise Öğrencilerinin Yaşına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin yaşlarına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar tablo 19 ve tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 19. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Yaşa Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Yaş	N	%	$\bar{X}$	SS
15 yaş	469	29.8	0,2950	0,46042
16 yaş	500	31.8	0,3267	0,48221
17 yaş	354	22.5	0,3009	0,47025
18 yaş	250	15.9	0,3194	0,48665
Toplam	1573			

Tablo 20. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Yaşa Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1,253	3	0,418	1,766	0,152*
Gruplarıçi	371,043	1569	0,236		
Toplam	372,296	1572			

*p>0,05.

Tablo 19’da katılımcıların yaş grupları, frekans ve yüzdeler değeri gösterilmiştir. Bu değerlere bakılığında 15 yaşında olan bireylerin sayısı 469, 16

yaşında olan bireylerin sayısı 500, 17 yaşında olan bireylerin sayısı 354, 18 yaşında olan bireylerin sayısı 250 olmuştur.

Tablo 20’de görüldüğü üzere öğrencilerin yaşlarının siber saldırganlık eğilimlerinin yaşa göre anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Analiz sonuçları, öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin yaşa göre anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir ($p>0,05$). Bu sonucun katılımcıların yaşlarının oransal olarak yakın olmadığından kaynaklanacağı gibi aynı zamanda siber dünyada yaşın artık bir önemi olmadığını da gösterebilir.

4.3. Lise Öğrencilerinin Okul Türüne Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin okul türüne göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar tablo 21 ve tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 21. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Okul Türü	N	%	$\bar{X}$	SS
Anadolu Lisesi (AL)	425	27	0,2963	0,41295
Fen Lisesi (FL)	190	12.1	0,3497	0,50325
Karma Meslek Lisesi (ML)	349	22.2	0,4110	0,58992
Kız Meslek Lisesi (KML)	144	9.2	0,1539	0,30183
Sağlık Meslek Lisesi (SML)	268	17	0,3102	0,54810
İmam Hatip Lisesi (İML)	118	7.5	0,2749	0,37495
Özel Eğitim Kurumu (ÖEK)	79	5	0,3663	0,41797
Toplam	1573	100	0,3194	0,48665

Tablo 22. *Siber Saldırıcılık Ölçeğinin Okul Türüne Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	7,706	6	1,284	5,517	0,000*	FL-KML; ML-KML;
Gruplarıçi	364,590	1566	0,233			KML-FL-ML
Toplam	372,296	1572				

*p<0,05.

Tablo 21’de katılımcıların okul türleri, frekans ve yüzdeler gösterilmiştir. Bu değerlere bakıldığında Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerin sayıları 425, Fen Lisesine devam eden öğrencilerin sayısı 190, Karma Meslek Lisesine devam eden öğrencilerin sayısı 350, Kız Meslek Lisesine devam eden öğrencilerin sayısı 144, Sağlık Meslek Lisesine devam eden öğrencilerin sayısı 268, İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin sayısı 118 ve Özel Eğitim Kurumuna devam eden öğrencilerin sayısı 79 olmuştur.

Analiz sonuçları, okul türünün öğrencilerinin siber saldırıcılık puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(6,1566)}=5,517$, $p<0,05$). Başka bir deyişle, öğrencilerin siber saldırıcılık eğilimleri okul türüne göre değişmektedir. Okul türlerinin hangileri arasında bir fark olduğu anlamlı fark sütununda gösterilmiştir. Bu bağlamda yapılan birimler arasındaki farkların hangi gruplar arasında fark olduğunu bulabilmek için yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre Fen Lisesi öğrencileri ile Kız Meslek Lisesi öğrencileri arasında anlamlı fark çıkmıştır ve Fen Lisesi öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}=0,3497$), Kız Meslek lisesi öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}=0,1539$) olduğu tespit edilmiştir. Kız Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalaması Fen Lisesi öğrencilerinin ortalamasından daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Meslek lisesi öğrencileri ile Kız Meslek Lisesi öğrencileri arasında da anlamlı bir fark çıkmıştır. Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}=0,4110$), Kız Meslek lisesi öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}=0,1539$) olarak bulunmuştur. Kız Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalaması Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalamasından daha düşük bir ortalamaya sahiptir.

4.4. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar Tablo 23 ve Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 23. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Sınıf Düzeyi	N	%	$\bar{X}$	SS
9.sınıf	469	29.8	0,2950	0,46042
10.sınıf	500	31.8	0,3267	0,48221
11.sınıf	354	22.5	0,3009	0,47025
12.sınıf	250	15.9	0,3194	0,48665
Toplam	1573			

Tablo 24. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1,253	3	0,418	1,766	0,152*
Gruplarıçi	371,043	1569	0,236		
Toplam	372,296	1572			

*p>0,05

Tablo 23’te katılımcıların sınıf düzeyleri, frekans ve yüzdeler değeri gösterilmiştir. Bu değerlere bakılığında 9.sınıf olan bireylerin sayısı 469, 10.sınıf olan bireylerin sayısı 500, 11.sınıf olan bireylerin sayısı 354, 12.sınıf olan bireylerin sayısı 250 olmuştur.

Tablo 24’de görüldüğü üzere öğrencilerin yaşlarının siber saldırganlık eğilimlerinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Analiz sonuçları, öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir ($F_{(3,1569)}=1,766$, $p>0,05$). Bu sonucun katılımcıların siber dünyada sınıf düzeyi olgusunun olmadığı söylenebilir. Siber saldırganlık tanımında da

belirtildiği üzere siber saldırganlığa güç eşitsizliği bulunmaktadır. Bu sonuç bu yorumu desteklemektedir.

4.5. Lise Öğrencilerinin Cinsiyetine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar tablo 25'te gösterilmiştir.

Tablo 25. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kadın	852	0,2372	0,36536	1571	7,404	0,000*
Erkek	721	0,4165	0,58469			
Toplam	1573					

*p<0,05

Tablo 25'de Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir ($t_{(1571)}=7,404$, $p<0,05$). Bu bulgu cinsiyet değişkeni açısından katılımcıların siber saldırganlıklarının farklılaştığı söylenebilir. Erkeklerin Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Erkeklerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,2372$), kadınlara ($\bar{X}=0,4165$) göre daha yüksektir. Bu sonuç siber saldırganlığı en çok yapanların erkekler olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda alan yazında bunu destekleyen sonuçlar bulunmaktadır.

4.6. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanım Süresine Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin internet kullanım sürelerine göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar tablo 26 ve tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 26. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin İnternet Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

İnternet Kullanım Süresi	N	%	$\bar{X}$	SS
1 saatten az (a)	582	37	0,1651	0,32799
1 saat (b)	241	15,3	0,2121	0,32319
2 saat (c)	254	16,1	0,3182	0,36949
3 saat (d)	177	11,3	0,4345	0,45948
4 saat (e)	89	5,7	0,4747	0,52146
4 saat ve üzeri (f)	230	14,6	0,6750	0,77879
Toplam	1573			

Tablo 27. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin İnternet Kullanım Süresine Göre Karşılaştırılmasınının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	50,204	5	10,041	48,849	0,000*	a-b,d,e,f;
Gruplarıçi	322,092	1567	0,206			b-d,e,f;
Toplam	372,296	1572				c-a,f; d-a,b,f; e-a,b,f; f-a,b,c,d,e

*p<0,05

Tablo 26’de katılımcıların internet kullanım süreleri, frekans ve yüzdelik değerleri gösterilmiştir. Bu değerlere bakıldığında 1 saatten az kullanan öğrencilerin sayısı 582, 1 saat kullanan öğrencilerin sayısı 241, 2 saat kullanan öğrencilerin sayısı 254, 3 saat kullanan öğrencilerin sayısı 177, 4 saat kullanan öğrencilerin sayısı 89 ve 4 saat ve üzeri kullanan öğrencilerin sayısı 230 olmuştur.

Tablo 21'deki analiz sonuçları, öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin internet kullanım sürelerine göre anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir ($F_{(5,1567)}=48,849$, $p<0,05$). Bu bağlamda öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin internet başında geçirdikleri süreye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değiştiği söylenebilir. İnternet kullanım süreleri arasındaki farkları tespit edebilmek için Scheffe testi uygulanmıştır. Bu testin sonucunda göre gruplar arasındaki anlamlı fark olanlar tabloda belirtilmiştir. Bu sonuca göre interneti 1 saatten az kullananların ortalaması ($\bar{X}=0,1651$), 2 saat ($\bar{X}=0,2121$), 3 saat ($\bar{X}=0,3182$), 4 saat ($\bar{X}=0,4747$) ve 4 saat ve üzeri ($\bar{X}=0,6750$) internet kullanan öğrencilerin ortalamasından daha düşük ortalamaya sahiptir. 1 saat internet kullananlar ile 3 saat, 4 saat ve 4 saat ve üzeri internet kullananlar arasında anlamlı fark ortaya çıkmıştır. 1 saat internet kullananların ortalaması ($\bar{X}=0,2121$), 3 saat ($\bar{X}=0,4345$), 4 saat ($\bar{X}=0,4747$) ve 4 saat ve üzeri ($\bar{X}=0,6750$) daha düşük ortalamaya sahiptir. 2 saat internet kullananlar ile 1 saatten az ve 4 saat ve üzeri internet kullananlar arasında anlamlı fark ortaya çıkmıştır. 2 saat internet kullananların ortalaması ($\bar{X}=0,2121$), 1 saatten az ($\bar{X}=0,1651$) ve 4 saat ve üzeri ($\bar{X}=0,6750$) internet kullanan öğrencilerin ortalaması ile aralarında anlamlı fark olduğu görülmüştür. 3 saat internet kullananlar ile 1 saatten az, 1 saat ve 4 saat ve üzeri internet kullananlar arasında anlamlı fark ortaya çıkmıştır. 3 saat internet kullananların ortalaması ($\bar{X}=0,4345$), 1 saatten az ($\bar{X}=0,1651$), 1 saat ($\bar{X}=0,2121$) ve 4 saat ve üzeri ($\bar{X}=0,6750$) internet kullanan öğrenciler ile aralarında anlamlı fark olduğu görülmüştür. 4 saat internet kullananlar ile 1 saatten az, 1 saat ve 4 saat ve üzeri internet kullananlar arasında anlamlı fark ortaya çıkmıştır. 4 saat internet kullananlar ($\bar{X}=0,4747$), 1 saatten az ($\bar{X}=0,1651$), 1 saat ($\bar{X}=0,2121$), 4 saat ve üzeri ($\bar{X}=0,6750$) internet kullananlar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür.

4.7. Lise Öğrencilerinin Ebeveynlerinin İnternet Kullanmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin ebeveynlerinin (anne-baba) internet kullanmasına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo 28. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynlerin İnternet Kullanmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Ebeveynlerin						
İnternet	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kullanması						
Evet	1095	0,3622	0,50380	1571	5,318	0,000*
Hayır	478	0,2215	0,42962			
Toplam	1573					

*p<0,05

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri ebeveyninin internet kullanmasına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($t_{(1571)}=5,318$, $p<0,05$) . Bu sonuca göre ebeveyni internet kullanan öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ebeveyni internet kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puanlarının ortalaması ($\bar{X}=0,3622$), ebeveyni internet kullanmayan öğrencilerin siber saldırganlık puanlarının ortalaması ($\bar{X}=0,2215$) olarak görülmüştür. bu sonuç bize ebeveyni internet kullanan öğrencilerin siber saldırgan olabileceği söylenebilir.

4.8. Lise Öğrencilerinin Kullandıkları Sosyal Ağlara Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin kullandıkları sosyal ağlara göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 29. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Instagram) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

En Çok Kullanılan Sosyal Ağ (Instagram)	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kullanmayan	572	0,1377	0,31617	1571	11,668	0,000*
Kullanan	1001	0,4233	0,53435			
Toplam	1573					

*p<0,05

Tablo 29’da Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların Instagramı kullanan öğrencilere göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir ($t_{(1571)}=11,668$, $p<0,05$). Bu bulgu Instagramı kullanan öğrencilerin siber saldırganlıklarının farklılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri Instagramı kullanmalarına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Instagram kullanmayanların siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,1377$), Instagramı kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,4233$) göre daha yüksektir. Bu sonuca göre Instagram kullanımının siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 30. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Facebook) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

En Çok Kullanılan Sosyal Ağ (Facebook)	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kullanmayan	1364	0,2885	0,44166	1571	6,518	0,000*
Kullanan	209	0,5211	0,68156			
Toplam	1573					

*p<0,05

Tablo 30’da Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların Instagramı kullanan öğrencilere göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir ($t_{(1571)}=6,518$, $p<0,05$). Bu bulgu Facebook kullanan öğrencilerin siber saldırganlıklarının farklılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri Facebook’u kullanmalarına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Facebook kullanmayanların siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,2885$), Facebooku’u kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,5211$) göre daha yüksektir. Bu sonuca göre Facebook kullanımının siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 31. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Whatsapp) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

En Çok Kullanılan Sosyal Ağ (Whatsapp)	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kullanmayan	703	0,3002	0,48374	1571	1,409	0,710*
Kullanan	870	0,3349	0,48872			
Toplam	1573					

* $p>0,05$

Tablo 31’de Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların Whatsapp kullanan öğrencilere göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($t_{(1571)}=1,409$, $p>0,05$). Bu bulgu Whatsapp kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puanları arasında fark olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri Whatsapp’ı kullanmalarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir ($p>0,05$). Whatsapp kullanmayanların siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,3002$), Whatsapp’ı kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,3349$) bulunmuştur. Bu sonuca göre Whatsapp kullanımının siber saldırganlık üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir.

Tablo 32. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin En Çok Kullanılan Sosyal Ağa (Twitter) Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

En Çok Kullanılan Sosyal Ağ (Twitter)	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kullanmayan	1433	0,2801	0,42329	1571	10,597	0,000*
Kullanan	140	0,7214	0,80857			
Toplam	1573					

*p<0,05

Tablo 32’da Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların Instagramı kullanan öğrencilere göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir ($t_{(1571)}=10,597$, $p<0,05$). Bu bulgu Twitter’ı kullanan öğrencilerin siber saldırganlıklarının farklılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri Twitter’ı kullanmalarına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Twitter kullanmayanların siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,2801$), Twitter kullanan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,7214$) göre daha yüksektir. Bu sonuca göre Twitter kullanımının siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

4.9. Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin sosyal ağlarda anonim olmasına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar Tablo 33 ve Tablo 34’de gösterilmiştir.

Tablo 33. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Sosyal Ağlarda				
Anonim Olma	N	%	$\bar{X}$	SS
Evet (E)	1035	65,8	0,3557	0,47116
Hayır (H)	346	22	0,1372	0,39709
Bazılarında (B)	192	12,2	0,3194	0,48665
Toplam	1573			

Tablo 34. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Sosyal Ağlarda Anonim Olmasına Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	16,235	2	8,117	35,792	0,000*	E-H,B;
Gruplarıçi	256,061	1570	0,227			H-E-B;
Toplam	372,296	1572				B-E,H

*p<0,05

Tablo 33’de katılımcıların sosyal ağlarda anonim olmaları, frekans ve yüzde değerleri gösterilmiştir. Bu değerlere bakıldığında “Evet” cevabını verenlerin sayısı 1035, “Hayır” cevabını verenlerin sayısı 346 ve “Bazılarında” cevabını verenlerin sayısı 192 olmuştur.

Tablo 28’de analiz sonuçları sosyal ağlarda anonim olmaları ile siber saldırganlık puanları arasında anlamlı fark olduğunu göstermektedir ($F_{(2,1570)}=35,792$, $p<0,05$). Başka bir deyişle öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri sosyal ağlarda anonim olma durumuna göre değişmektedir. Bu bağlamda hangi gruplar arasında fark olduğu tabloda anlamlı fark sütununda gösterilmiştir. Bu bağlamda yapılan birimler arasındaki farkların hangi gruplar arasında fark olduğunu bulabilmek için yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre “Evet” cevabını verenlerin ortalaması ($\bar{X}=0,3557$), “Hayır” cevabını verenlerin ortalaması ($\bar{X}=0,1372$) ve “Bazılarında” cevabını verenlerin

ortalaması ($\bar{X}=0,3194$) olduğu yapılan analizlerde görülmüştür. Bu bağlamda tüm gruplar arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Siber dünyada anonim olmanın siber saldırganlık durumunu oluşturabileceği söylenebilir.

4.10. Ebeveynin Sosyal Ağları Kontrol Etme Durumuna Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin ebeveynlerinin sosyal ağ paylaşma durumuna göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynin Sosyal Ağları Kontrol Etme Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Ebeveynin Sosyal Ağları Kontrol Etmesi	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Evet	446	0,2904	0,45520	1571	1,490	0,101*
Hayır	1127	0,3309	0,49828			
Toplam	1573					

*p>0,05

Tablo 35’de Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların ölçeğinin ebeveynin sosyal ağları kontrol etme durumuna göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($t_{(1571)}=1,490$, $p>0,05$). Sosyal ağları ebeveyni tarafından kontrol edilen öğrencilerin sayısı 446, kontrol edilmeyen öğrencilerin sayısı 1127’dir. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri ebeveynin sosyal ağları kontrol etme durumuna göre anlamlı bir fark göstermemektedir ($p>0,05$). Sosyal ağları ebeveyni tarafından kontrol edilen öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,2904$), kontrol edilmeyen öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,3309$) olduğu analiz

sonuçlarında görülmüştür. Bu sonuca göre ebeveynin sosyal ağları kontrol edip etmemesi siber saldırganlık üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir.

4.11. Lise Öğrencilerinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağ Paylaşma Durumuna Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin ebeveynlerine karşı sosyal ağ tutumuna göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu sonuçlar tablo 36 ve tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 36. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağları Paylaşma Durumuna Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Ebeveynleriyle Sosyal Ağları Paylaşma Durumu	N	%	$\bar{X}$	SS
Evet (E)	617	39,2	0,2747	0,40239
Hayır (H)	578	36,7	0,3239	0,55395
Bazılarında (B)	378	24	0,3857	0,49558
Toplam	1573			

Tablo 37. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Ebeveynleriyle Sosyal Ağları Paylaşma Durumuna Göre Karşılaştırılmasının Gruplar Arası Sonuçları*

Varyasyon Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	2,906	2	1,453	6,176	0,002*	E-B
Gruplarıçi	369,390	1570	0,235			
Toplam	372,296	1572				

*p<0,05

Tablo 36’da katılımcıların ebeveynleriyle sosyal ağları paylaşma durumu, frekans ve yüzdelik değerleri gösterilmiştir. Bu değerlere bakıldığında sosyal ağlarını ebeveynleri paylaşan öğrencilerin sayısı 617, sosyal ağlarını ebeveynleri ile paylaşmayan öğrencilerin sayısı 578 ve sosyal ağlarından bazılarını ebeveynleri ile paylaşan öğrencilerin sayısı 378’dir.

Tablo 37’de analiz sonuçları ebeveynleriyle sosyal ağları paylaşma durumu ile siber saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(2,1570)}=6,716$, $p<0,05$). Bu bağlamda öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri ebeveynleri ile sosyal ağlarını paylaşmalarına göre değişmektedir. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğu ise anlamlı fark sütununda gösterilmiştir. Bu anlamlı farkın analizi için Scheffe testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre sosyal ağlarını ebeveynleri ile paylaşma durumuna “Evet” diyen öğrenciler siber saldırganlık puan ortalaması ($\bar{X}=0,2747$) ile sosyal ağların “Bazılarını” paylaşım diyen öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalaması ($\bar{X}=0,3857$) arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu testin sonucuna göre sosyal ağlarını ebeveynleri ile paylaşma durumuna “Hayır” diyen öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalaması ($\bar{X}=0,3239$) diğer gruplar ile anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Bu sonuçlara göre sosyal ağlarını ebeveynleri ile paylaşma durumuna “Evet” ve “Bazılarında” diyen öğrencilerin arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin aileleri ile sosyal ağlarını paylaşması siber saldırganlık puanları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

4.12. Lise Öğrencilerinin Kendilerine Ait Oda Olup Olmamasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin kendisine ait bir oda olup olmamasına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Odaları Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Oda	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Var	949	0,3837	0,53837	1571	6,549	0,000*
Yok	624	0,2216	0,37504			
Toplam	1573					

*p<0,05

Tablo 38’de Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların ölçeğinin öğrencilerin odası olmasına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{(1571)}=6,549$, $p<0,05$). Araştırmaya katılan öğrencilerden odaya sahip olan öğrencilerin sayısı 949, odaya sahip olmayan öğrencilerin sayısı 624’tür. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri odaya sahip olmasına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Odaya sahip olan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,3837$), odaya sahip olmayan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,2216$) olduğu analiz sonuçlarında görülmüştür. Bu sonuca göre öğrencinin odaya sahip olması siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

4.13. Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağlarda Etkileşimli Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin sosyal ağlarda etkileşimli olmasına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Sosyal Ağlarda Etkileşimli Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Sosyal Ağlarda Etkileşimli Olma	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Evet	715	0,4680	0,56149	1567	11,477	0,000*
Hayır	854	0,1957	0,37207			
Toplam	1573					

p<0,05

Tablo 39’da Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların ölçeğinin öğrencilerin sosyal ağlarda etkileşimli olmasına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{(1567)}=6,549$, $p<0,05$). Araştırmaya katılan öğrencilerden sosyal ağlarda etkileşimli olanların sayısı 715, sosyal ağlarda etkileşimli olmayan öğrencilerin sayısı 854’tür. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri sosyal ağlarda etkileşimli olmasına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Sosyal ağlarda etkileşimli olan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=0,4680$), sosyal ağlarda etkileşimli olmayan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X}=0,1957$) olduğu analiz sonuçlarında görülmüştür. Bu sonuca göre öğrencinin sosyal ağlarda etkileşimli olması siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

4.14. Lise Öğrencilerinin Bilgisayara Sahip Olmasına Göre Siber Saldırganlık Eğilimleri

Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimlerinin bilgisauarı olmasına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını anlamak üzere bağımsız örneklem t-Testi yapılmıştır ve sonuçlar Tablo 40’da gösterilmiştir.

Tablo 40. *Siber Saldırganlık Ölçeğinin Öğrencilerin Bigisayara Sahip Olmasına Göre Karşılaştırılmasına Ait Betimsel İstatistikler*

Bilgisayara Sahip Olma	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Evet	778	0,3922	0,55026	1571	5,931	0,000*
Hayır	795	0,2482	0,40288			
Toplam	1573					

p<0,05

Tablo 40’da Siber Saldırganlık Ölçeğinden elde edilen toplam puanların ölçeğinin öğrencilerin bilgisayara sahip olmasına göre göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{(1571)}= 5,931$, $p<0,05$). Araştırmaya katılan öğrencilerden bilgisayara sahip olanların sayısı 778, bilgisayara sahip olmayan öğrencilerin sayısı 795’tir. Öğrencilerin siber saldırganlık eğilimleri bilgisayara sahip olmasına göre anlamlı bir fark göstermektedir ($p<0,05$). Bilgisayara sahip olan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X} =0,3922$), bilgisayara sahip olmayan öğrencilerin siber saldırganlık puan ortalamalarına ($\bar{X} =0,2482$) olduğu analiz sonuçlarında görülmüştür. Bu sonuca göre öğrencilerin bilgisayara sahip olmasının siber saldırganlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

5. BÖLÜM

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu araştırmada lise öğrencilerinin siber saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenleri ile ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde bulgulardan elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Bu bağlamda alan yazındaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır ve yapılan karşılaştırmalar sonucunda öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Yapılan çalışmada lise öğrencilerinin siber saldırganlık eğilimleri çeşitli değişkenlere göre belirlenmeye çalışılmıştır. Lise öğrencilerinin demografik özellikleri ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için alan yazın incelenip bir ölçek geliştirilmiş, bu ölçek lise öğrencilerine uygulanmış ve ölçekte lise öğrencilerinin verdiği cevaplar doğrultusunda analiz edilmiştir.

Araştırmanın geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında veriler SPSS 22 ve LISREL 8.80 programlarında analiz edilmiştir. Geçerlik kapsamında ölçeğin yapı geçerliği ve benzer ölçek geçerlikleri analiz edilmiştir. Uzman görüşleri de alınarak 69 madde olarak düzenlenen Siber Saldırganlık Ölçeği için yapılan yapı geçerliği çalışmaları kapsamında birinci çalışma grubu ile açımlayıcı faktör analizi (AFA) ikinci çalışma grubu ile verileri ile de doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizine uygunluğun ve örneklem büyüklüğü yeterliliğinin belirlenmesi amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett testi uygulanmıştır.. Açımlayıcı faktör analizi yaparken faktör yükü düşük olan maddeler çıkarılmış ve bütün analizler sonucunda elde edilen Siber Saldırganlık Ölçeği toplam varyansın %59.35'ini açıklayan altı faktör altında toplanan 32 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Bu oluşan ölçek ikinci çalışma grubuna uygulanmış ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi ile programın önerileri doğrultusunda iyileştirmeler yapılmıştır. Bu iyileştirmeler sonunda yüksek ve kabul edilebilir uyum indeksleri ile birlikte 32 maddelik altı faktörlü bir ölçek olarak son halini almıştır. Ölçeğin alt faktörlerinin güvenirlik değerleri: Görsel ve Cinsel Siber Saldırganlık adlı alt faktörün güvenirlik katsayısı 0.905, Huzursuzluk

Verme ve Alay Etme adlı alt faktörün güvenilirlik katsayısı 0.836, Kullanıcı Hesabına Yönelik Siber Saldırganlık adlı alt faktörün güvenilirlik katsayısı 0,835, Tehdit adlı alt faktörün güvenilirlik katsayısı 0.861, Dışlama adlı alt faktörün güvenilirlik katsayısı 0.738 ve Sahte Hesap adlı alt faktörün güvenilirlik katsayısı 0.718 olarak analiz edilmiştir. Siber Saldırganlık ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri: RMSEA değeri 0,076, AGFI indeksi 0,72, NNFI değeri 0,93, NFI değeri 0,91 ve CFI değeri 0,94'tür. Siber Saldırganlık Ölçeği 6 faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum istatistiklerine göre doğrulanmıştır.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sosyo demografik özellikleri incelendiğinde; ölçek çalışmasına katılan öğrencilerinin %31,9'u kız öğrencilerden oluşurken, %68,1'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Ölçeğe katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş ve sınıfları dengeli bir dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Ölçeğe katılan öğrencilerin %29,8'i dokuzuncu sınıf, %31,8 onuncu sınıf, %22,5 on birinci sınıf ve %15,9 on ikinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerde %27'si Anadolu lisesi öğrencilerinden, %12,1'i fen lisesi öğrencilerinden, %22,2'si meslek lisesi öğrencilerinden, %9,2'si kız meslek lisesi öğrencilerinden, %17'si sağlık meslek lisesi öğrencilerinden, %7,5'i imam hatip öğrencilerinden ve %5'i özel bir okula devam eden lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden %60,3'ünün kendine ait bir odası olduğunu, %39,7'sinin ise kendine ait bir odanın olmadığı görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerden %49,5'inin bir bilgisayara sahip olduğu, %50,5'i kendine ait bir bilgisayar olmadığını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden %14,6'sının dört saat ve üzerinde internet kullanan öğrencilerden oluşmaktadır

Araştırma bulgularında siber saldırganlık ile yaş arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda alan yazında yapılan araştırmalarda (Patterson, Allan ve Cross, 2016; Wright ve Li, 2013; Schoffstall ve Cohen, 2011; Pornari ve Wood, 2010; Toledano, Werch ve Wiens, 2015) siber saldırganlık ile yaş arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Kopecký ve Sztokowski, (2017), yaş ortalaması 46.42 olan öğretmenlerle yaptığı araştırmada katılımcıların %21,73'ünün siber saldırganlık eyleminde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Alan yazında Patteson, Allan ve Cross, 2016'da yaptıkları araştırmada 13 ile 16 yaş aralığında katılımcılarla çalışmışlardır. Bu araştırmada odak grup görüşmeleri yapılarak bu yaş

aralığındaki bireylerde de siber saldırganlığın gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Alan yazındaki başka bir çalışma olan Modecki, Barber ve Vernon (2013), -14 yaş aralığındaki katılımcılar ile çalışmışlardır. Bu çalışmada yaş farklılığını siber saldırganlık üzerinde anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu ışığında internetin günümüzde yaygın kullanımı ile internet kullanım yaşı düştüğü söylenebilir ve bu nedenle siber saldırganlığın yaş açısından bir önemi olmadığı söylenebilir

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber saldırganlık puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemesinin muhtemel nedeni öğrencilerin yaşlarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olup olmadığı sorusu olmuştur. Bu soruya bulunan cevap ise siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olduğudur. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde bu değişkene ait çeşitli tartışmalar mevcuttur. Benzer çalışmalar incelendiğinde; Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo ve Nuez (2017) çalışmasında siber saldırganlık ölçeği kullanmışlardır. Ergenler üzerinde yaptıkları bu çalışmada cinsiyet ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemişlerdir. Musharraf ve Anis-ul-Haque (2018) yaptıkları çalışmada siber saldırganlığa maruz kalan kadınların endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmada kadınların daha az siber saldırganlık eyleminde bulunduğu görülmüştür. Wright, Aoyama, Kamble, Li, Soudi, Lei ve Shu (2015) çalışmalarında siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada farklı ülkelerden öğrenciler ile çalışılmıştır. Buna bağlı olarak farklı ülkelere katılımcıların siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Lamb (2015) çalışmasında siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada kız öğrencilerin siber saldırganlık davranışlarını siber dünyada dedikodu yapma, bir arkadaşın arkasında konuşma gibi davranış örnekleri belirtilmiştir. Bu sonuçlara bağlı olarak siber saldırganlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ile ilgili çalışmalar tutarlı bir şekilde erkeklerde daha yüksek olduğunu söylemektedir. Buna bağlı olarak erkeklerde Bu durumun daha yüksek olmasının nedeni internet kullanım süresi, ebeveynlerin internet kullanımı, en çok kullanılan sosyal ağlar gibi nedenler olabileceğini söylenebilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan sosyal ağlarda anonim olmaya göre siber saldırganlık ve kullandıkları sosyal ağlara göre siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu bağlamda alan yazın incelendiğinde sosyal ağları kullanımla ilgili Mishna, Regehr, Lacombe-Duncan, Daciuk, Fearing ve Van Wert (2018) çalışmalarında siber dünyada anonim olan katılımcıların siber saldırganlık eğilimleri ile ilgili anlamlı bir fark görülmüştür. Bu araştırma üniversite öğrencileri arasında yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcılarla yapılan odak grup görüşmelerinde siber dünyada anonimliğin insanları suça teşvik edebileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada katılımcılar kullandıkları sosyal ağları belirtmemişlerdir fakat sosyal ağlarda fotoğraf paylaşma, mesajlaşma, kötü içerikli yorumlar yapma gibi aktivitelerde bulduklarını söylemişlerdir. Bu tür davranışları yapabildikleri uygulamalar bu araştırmada sosyodemografik bilgilerin alındığı bölümde sorulmuştur. Buna bağlı olarak siber dünyada anonim olmak siber saldırganlığı kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu sonucun alan yazında yapılan çalışmalar ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Araştırmanın alt amaçlarından olan odaya sahip olmasına göre siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu bağlamda alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde Law, Shapka ve Olson (2010) odasında bilgisayar sahibi olan kişilerin siber saldırganlıklarının arttığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda bu araştırmada da bir odaya sahip olma ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan okul türüne göre siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu bağlamda alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde (Parti, Kiss ve Koplányi, 2018; Wright ve Li, 2013; Parti, Kiss ve Koplányi, 2018; Schoffstall ve Cohen, 2011) araştırmalarında farklı yaşlardan farklı bölümlerden ve farklı okullarda okuyan katılımcılarla çalışmışlardır. Bu çalışmalarda siber saldırganlık ile okul türleri arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Parti ve diğ. (2018), farklı okul türlerinden olan hukuk öğrencilerinin daha bilinçli olmasından dolayı siber saldırganlık düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara bağlı olarak yaptığımız bu çalışmada da okul türleri ile siber saldırganlık arasında fark görüldüğü tespit edilmiştir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan ebeveynlerin sosyal ağları kontrol etme durumu ile siber saldırganlık arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda alan yazında yapılan araştırmalar incelendiğinde Vale, Pereira, Gonçalves ve Matos (2018) ebeveynlerin etkisi ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu

görülmüştür. Law, Shapka ve Olson (2010) araştırmalarında ebeveynlerin siber dünyada çocuklarının davranışlarını kontrol etmek yerine iyi bir iletişim kurmalarını tavsiye etmişlerdir (Wright, 2015; Goldstein, 2015). Alan yazındaki çalışma sonucu ile yapılan çalışma sonucunun örtüşmemesi nedenli olarak kültürel yapıdan kaynaklanabileceği söylenebilir. Alan yazındaki bu çalışmalara bağlı olarak ebeveynlerin siber dünyaya bakış açısının değişmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan internet kullanım süresi ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu değişkenle ilgili alan yazındaki birçok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar internet bağımlılığı üzerine yoğunlaşmıştır. Türkoğlu (2013) siber zorbalık ile internet kullanımı arasında ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada günlük internet kullanımı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) lise öğrencilerinin siber zorbalık durumlarını internet ve cep telefonu kullanım sıklığına göre incelemiştir. Bu araştırmada internet kullanım sıklığı ile siber zorbalık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Peker, Eroğlu, ve Ada (2012) haftalık ortalama internet kullanım süresi ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi lise öğrencileri üzerinde incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda siber zorbalık ile haftalık internet kullanım süresi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Alan yazında siber saldırganlık ile internet kullanım süresi ilişkisini inceleyen araştırmalar bulunmamaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırma alan yazına katkıda bulunabilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan sosyal ağlarda etkileşim ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu kapsamda alan yazında incelenen makalelerde bu sonucu doğrulamaktadır. Whittaker ve Kowalski (2015) çalışmalarına katılan öğrencilerin % 25,8'inin günlük internet kullanım süresinin 5-6 saat aralığında olduğunu belirtmişlerdir. Bu katılımcıların çeşitli sosyal ağları kullandıkları belirlenmiştir. Bu sosyal ağlar; mesajlaşma araçları, Twitter, Facebook, Instagram ve Youtube olarak belirtilmiştir. Bu katılımcılar geçen yıl içerisinde en az bir defa siber saldırganlığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. O'Keeffe ve Clarke-Pearson (2011) çalışmalarında sosyal ağları günümüz ergenleri ve çocukları arasında yapılan en önemli etkinlik olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada sosyal medyayı çeşitli uygulamalar vasıtasıyla sosyal izinler veren platformlar olarak tanımlamışlardır. Sosyal medyanın bu tanımından yola çıkarak ebeveynleri bu konuda farkındalığa davet etmişlerdir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan kullandıkları sosyal ağlar ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu bağlamda araştırma sonucunda Twitter, Instagram ve Facebook kullanan öğrenciler ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu kapsam alan yazın incelendiğinde Kwan ve Skoric (2013) çalışmasında Facebook adlı sosyal ağın okul zorbalığı ile ilişkili olduğunu söylemiştir. Bu çalışmada Facebook zorbalığı olarak tanımladığı zorbalığın siber zorbalık ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Peluchette, Karl, Wood ve Williams (2018) çalışmalarında Facebook kullanıcılarının cinsiyeti ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda erkek kullanıcılar arasında siber zorbalığın daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Hosseinmardi, Mattson, Rafiq, Han, Lv ve Mishra (2015) çalışmasında Instagram adlı sosyal ağ platformunda yapılan siber zorbalık olaylarını anlamak ve otomatik olarak tespit etmek için yeni yaklaşımlar oluşturmuşlardır. Bu bağlamda Instagram adlı sosyal ağ platformunda siber saldırganlık olaylarının yaşandığı söylenebilir. Alan yazında Instagram, Facebook ve Twitter kullanan lise öğrencilerinin siber saldırganlık ilişkisini belirten bir araştırma henüz yapılmadığı söylenebilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan lise öğrencilerin ebeveynleriyle sosyal ağ paylaşma durumu ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu sonucu tespit edebilmek için kullandığınız sosyal ağları ailenizle paylaşır mısınız sorusu sorulmuştur. Alan yazın incelendiğinde Mesch (2009) çalışmasında sosyal ağlarda aktif olan katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma riskinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumda internet ve sosyal ağ kullanımında ebeveyn ile çocuğun daha fazla iletişim kurması gerektiği önerilmiştir. Alan yazında bu değişkenle ilgili çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir.

Araştırmanın alt amaçlarından olan ebeveynin ergenin sosyal ağlarını kontrol etme durumu ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu sonucu tespit etmek için öğrencilere kullandığınız sosyal ağları ailenizle paylaşır mısınız sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda verilen cevapların siber saldırganlığa etkisi görülmemiştir. Alan yazında bu değişkenle ilgili araştırmaların incelendiğinde Katz, Lemish, Cohen ve Arden (2019) ebeveyn tarzlarını değerlendirmiştir. Bu çalışma bağlamında internet kullanımında kontrol eden ve tutarsız ebeveynler değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre kontrolcü ebeveynler ergenin siber

zorba olmasına neden olabileceğini tespit etmişlerdir. Bu çalışmada ebeveynlere siber dünyada tutarlı bir ebeveyn olma tavsiyesi verilmiştir. Legate, Weinstein ve Przybylski (2019) ebeveynlerin siber zorbalık karşısında bir strateji belirlemeleri gerektiğini tespit etmişlerdir. Bu çalışmada ergenin özerkliğini destekleyen, ergene seçimler öneren, ergen bakış açısını sahip olan ebeveynlerin çocuklarının daha az siber zorba olduğu görülmüştür.

Araştırmanın alt amaçlarından olan ebeveynin internet kullanması ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde (Nocentini, Fiorentini, Di Paola ve Menesini, 2018; Elsaesser, Russell, Ohannessian ve Patton, 2017; Horner, Asher ve Fireman, 2015) Baldry, Sorrentino ve Farrington (2019) ebeveynlerin siber dünyaya katılımlarının önemli olduğu söylemişlerdir. Bu bağlamda ebeveynlerin siber dünyada çocuklarının ne yaptıklarını kontrol etmek, denetlemek siber zorbalığa karışıp karışmadığını görmelerini sağlayacağını belirtmişlerdir. Bu çalışmaya katılan öğrenciler ebeveynlerinin internet kullanımı ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığını belirtmişlerdir. bu çalışmada siber zorbalık ile ebeveynin internet kullanımı arasında anlamlı bir fark görülmüştür.

Sonuç olarak; yapılan bu çalışmada siber saldırganlık ile cinsiyet, okul türü, internet kullanım süresi, ebeveynlerin internet kullanması, öğrencilerin kullandıkları sosyal ağlar, öğrencilerin sosyal ağlarda anonim olması, öğrencilerin ebeveynleri ile sosyal ağları paylaşma durumu, öğrencilerin odası olması ve sosyal ağlarda etkileşimli olması arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ayrıca siber saldırganlık ile öğrencilerin sınıf düzeyi ve ebeveynlerin sosyal ağ kontrol etme durumu arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

5.2. Öneriler

- Bu araştırma betimsel ve nicel bir çalışma olarak yürütülmüştür. Bu nicel çalışmaya ek olarak nitel çalışma yürütülebilir. Buna bağlı olarak lise öğrencilerinin siber saldırganlık ile ilgili fikirlerine başvurulabilir.
- Bu araştırma Van ili İpekyolu ve Edremit ilçelerinde milli eğitime bağlı farklı okul türlerinde 9.,10.,11. Ve 12. Sınıfta öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Farklı orta öğretim kurumlarında ve farklı illerde bu araştırma uygulanabilir.
- Bu araştırma sonucunda yaş ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Bu bağlamda yaş farkı gözetmeksizin internet kullanımı ile ilgili bilgilendirme yapılabilir.
- Bu araştırma sonucunda okul türü ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Bu bulgu ışığında fen lisesi ve karma meslek lisesi öğrencilerinin siber saldırganlık puanlarının yüksek olduğu söylenebilir. Bu okullara devam eden öğrencilere siber saldırganlık eğitimi verilebilir.
- Bu çalışmada internet kullanım süresi ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgu ışığında internet kullanım süresinin azaltılması ile siber saldırganlığın azalabileceği ya da interneti doğru kullanımla ilgili eğitimler ile bu durumun azalabileceği söylenebilir. Bu bağlamda öğrencilere eğitimler verilebilir.
- Bu çalışmada sosyal ağlarda anonim olma ile siber saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu durum incelendiğinde siber dünyada anonim olma, sahte hesap kullanma lise öğrencileri arasında gittikçe artan bir durum olduğu söylenebilir. Siber dünyada bunun bir suç olduğu öğrencilere anlatılabilir. Bu kapsam bilişim suçları ile ilgili bilgiler öğrencilere sunulabilir.
- Bu sonuçlardan hareketle bilinçli internet kullanma rehberi hazırlanabilir, ailelere Bu rehber dağıtılabilir, bilinçli internet kullanımı ile ilgili seminerler ailelere ve öğrencilere verilebilir.

KAYNAKLAR

- Akkoyunlu, B. (1995). Bilgi teknolojilerinin okullarda kullanımı ve öğretmenlerin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(11).
- Aksaray, P. D. S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Aktepe, E. (2013, February). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet. In *Yeni Symposium* (Vol. 51, No. 1).
- Alkaya, S. A., & Avsar, F. (2017). An Investigation of Peer Bullying and Assertiveness Levels among School-Aged Children and Related Factors/Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Journal of Education and Research in Nursing*, 14(3), 185-192.
- Álvarez-García, D., Barreiro-Collazo, A., & Núñez, J. C. (2017). Cyberaggression among adolescents: Prevalence and gender differences. *Comunicar*, 25(50), 89-97.
- Álvarez-García, D., Barreiro-Collazo, A., Núñez, J. C., & Dobarro, A. (2016). Validity and reliability of the cyber-aggression questionnaire for adolescents (cyba). *The european journal of psychology applied to legal context*, 8(2), 69-77.
- Álvarez-García, D., García, T., Barreiro-Collazo, A., Dobarro, A., & Antúnez, Á. (2016). Parenting style dimensions as predictors of adolescent antisocial behavior. *Frontiers in psychology*, 7, 1383.
- Alyakut, Ö. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık hakkında görüşleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 349-363.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual review of psychology*, 53.
- Anderson, C. A., & Huesmann, L. R. (2003). Human aggression: A social-cognitive view. *Handbook of social psychology*, 296-323.

- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (34).
- Arıcak, O., Kınay, H., & Tanrikulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hayef: Journal of Education*, 9(1), 101-114.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., & Saygın, Y. (2010). An investigation of aggression and interpersonal problem solving in adolescents. *Elementary Education Online*, 9(1), 379-388.
- Aslan, A., & Önay Doğan, B. (2017). Çevrimiçi şiddet: bir siber zorbalık alanı olarak "Potinss" örneği.
- Atik, G., Özmen, O., & Kemer, G. (2012). Bullying and submissive behavior. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 191.
- Ayas, T., Aydın, F., & Horzum, B. M. (2015). Sanal zorbalık farkındalık ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(2), 38-51.
- Baldry, A. C., Sorrentino, A., & Farrington, D. P. (2019). Cyberbullying and cybervictimization versus parental supervision, monitoring and control of adolescents' online activities. *Children and Youth Services Review*, 96, 302-307.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. prentice-hall.
- Sutton, J., Smith, P. K., & Swettenham, J. (1999). Bullying and 'theory of mind': A critique of the 'social skills deficit' view of anti-social behaviour. *Social development*, 8(1), 117-127.
- Başar, H. (2001). Sınıf yönetimi. Ankara, Pegem A Yayıncılık, 5, Ankara
- Başlar, G. (2013). Yeni medyanın gelişimi ve dijitalleşen kapitalizm. *Akademik Bilişim*.
- Batıgün, A. D., & Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 213-219.

- Bauman, S., Cross, D., & Walker, J. L. (Eds.). (2013). *Principles of cyberbullying research: Definitions, measures, and methodology*. Routledge.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of adolescence*, 36(2), 341-350.
- Bayar, Y., & Uçanok, Z. (2012). Ergenlerin dâhil oldukları zorbalık statülerine göre okul sosyal iklimi ve genellenmiş akran algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2337-2358.
- Bayram, N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş AMOS Uygulamaları*. Ezgi Kitabevi.
- Besag, V. E. (1989). Bullies and victims in schools. A guide to understanding and management.
- Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European journal of social psychology*, 30(6), 745-778.
- Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European journal of social psychology*, 30(6), 745-778.
- Bryant, F. B., & Smith, B. D. (2001). Refining the architecture of aggression: A measurement model for the Buss–Perry Aggression Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 35(2), 138-167.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. *Pegem Atıf İndeksi*, 001-214.
- Cicioğlu, M. (2014). Öğrencilerin problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu*.
- Cohen, R. J., & Mark E.. Swerdlik. (2013). *Psikolojik test ve değerlendirme: testlere ve ölçmeye giriş*. Nobel Akademik Yayıncılık.

- Colwell, J., & Kato, M. (2003). Investigation of the relationship between social isolation, self-esteem, aggression and computer game play in Japanese adolescents. *Asian Journal of Social Psychology*, 6(2), 149-158.
- Corcoran, L., Guckin, C. M., & Prentice, G. (2015). Cyberbullying or cyber aggression?: a review of existing definitions of cyber-based peer-to-peer aggression. *Societies*, 5(2), 245-255.
- Crick, N. R. And Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social informationprocessing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74-101.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722.
- Crocker, L., & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Holt, Rinehart and Winston, 6277 Sea Harbor Drive, Orlando, FL 32887.
- Çalıcı, C., & Ildırım, E. (2016). Bir siber agresyon örneği olarak çevrimiçi zorbalık. *Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine-Special Topics*, 2(3), 63-70.
- Demirtaş Madran, H. A., & Ferligül Çakılcı, E. (2014). Çok oyunculu çevrimiçi video oyunu oynayan bireylerde video oyunu bağımlılığı ve saldırganlık. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(2).
- Dilekmen, M., Ada, Ş., & Alver, B. (2011). İlköğretim II. Kademe öğrencilerinin saldırganlık özellikleri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(2), 927-944
- Doğan, M. (2013). *Doğrulayıcı faktör analizinde örneklem hacmi, tahmin yöntemleri ve normalliğin uyum ölçütlerine etkisi*(Master's Thesis, ESOGÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Durmuş, H., Günay, O., Yıldız, S., Timur, A., Balci, E., & Karaca, S. (2018). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve üniversite yaşamı boyunca değişimi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 383-389.

- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M., & Patton, D. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and violent behavior, 35*, 62-72.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal Of Educational Research (EJER)*, (27).
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K., & Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri. *Türkiye Klinikleri Journal Of Medical Sciences, 33*(1), 210-223.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim Ve Bilim, 40*(177).
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim Ve Bilim, 40*(177).
- Espelage, D. L., Hong, J. S., Kim, D. H., & Nan, L. (2018, February). Empathy, attitude towards bullying, theory-of-mind, and non-physical forms of bully perpetration and victimization among US middle school students. In *Child & Youth Care Forum*(Vol. 47, No. 1, pp. 45-60). Springer US.
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Wolak, J. (2000). Online victimization: a report on the nation's youth.
- France, K., Danesh, A., & Jirard, S. (2013). Informing aggression–prevention efforts by comparing perpetrators of brief vs. Extended cyber aggression. *Computers In Human Behavior, 29*(6), 2143-2149.
- Gezgin, D. M., & Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 93-104.

- Goldstein, S. E. (2015). Parental regulation of online behavior and cyber aggression: adolescents' experiences and perspectives. *Cyberpsychology: Journal Of Psychosocial Research On Cyberspace*, 9(4).
- Goldstein, S. E. (2016). Adolescents' disclosure and secrecy about peer behavior: links with cyber aggression, relational aggression, and overt aggression. *Journal Of Child And Family Studies*, 25(5), 1430-1440.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Grigg, D. W. (2010). Cyber-aggression: definition and concept of cyberbullying. *Journal Of Psychologists And Counsellors In Schools*, 20(2), 143-156.
- Guerra, N. G., Nucci, L., & Huesmann, L. R. (1994). Moral cognition and childhood aggression. In *Aggressive behavior* (pp. 13-33). Springer, Boston, MA.
- Güleç, İ., Çelik, S., & Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal Of Education*, 2(3), 34-48.
- Gündoğan, S., & Sargın, N. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, algılanan sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelenmesi. *The Journal Of International Lingual Social And Educational Sciences*, 4(2), 304-311.
- Hasta, D. (2017). Saldırganlık: kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1).
- Herrera-López, M., Casas, J. A., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R., & Del Rey, R. (2017). Validation of the european cyberbullying intervention project questionnaire for colombian adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 20(2), 117-125.
- Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*, California: Carwin Pres.

- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin Press.
- Hogg, M. A. (2016). Social identity theory. In *Understanding peace and conflict through social identity theory* (pp. 3-17). Springer, Cham.
- Horner, S., Asher, Y., & Fireman, G. D. (2015). The impact and response to electronic bullying and traditional bullying among adolescents. *Computers in human behavior*, 49, 288-295.
- Hosseinmardi, H., Mattson, S. A., Rafiq, R. I., Han, R., Lv, Q., & Mishra, S. (2015). Detection of cyberbullying incidents on the instagram social network. *arXiv preprint arXiv:1503.03909*.
- Hoşgörür, V., & Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 859-880.
- İğdeli, F. (2018). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi*. Osmangazi Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural Equation Modeling With The SIMPLIS Command Language*. Scientific Software International.
- Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi. *Nobel Yayın* 21. Basım, Ekim 2010 sayfa 77-148.
- Karasar, S. (2004). Eğitimde yeni iletişim teknolojileri-internet ve sanal yüksek eğitim. *TOJET: The Turkish Online Journal Of Educational Technology*, 3(4).
- Katz, I., Lemish, D., Cohen, R., & Arden, A. (2019). When parents are inconsistent: Parenting style and adolescents' involvement in cyberbullying. *Journal of Adolescence*, 74, 1-12.

- Kaya, Z., İkiş, F. E., & Asıcı, E. (2019). Ergenlerin saldırganlık düzeyinin değer yönelimleri, cinsiyet ve anne babanın eğitim düzeyi açısından yordanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 75-84.
- Kepenekçi, Y. K., & Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Koçer, M. (2012). Erciyes üniversitesi öğrencilerinin internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıkları. *Akdeniz İletişim*, (18).
- Kokkinos, C. M., & Voulgaridou, I. (2017). Relational and cyber aggression among adolescents: personality and emotion regulation as moderators. *Computers In Human Behavior*, 68, 528-537.
- Kopecký, K., & Szotkowski, R. (2017). Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim—the teacher. *Telematics And Informatics*, 34(2), 506-517.
- Korkmaz, A. (2013). Siber zorbalık: fizikselden sanala yeni şiddet.
- Kwan, G. C. E., & Skoric, M. M. (2013). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in human behavior*, 29(1), 16-25.
- Lamb, M. (2015). *Is cyber aggression a new form of social aggression?: an examination of the frequency and motivations for using these behaviours* (Doctoral Dissertation, Carleton University).
- Law, D. M., Shapka, J. D., & Olson, B. F. (2010). To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression. *Computers In Human Behavior*, 26(6), 1651-1656.
- Law, D. M., Shapka, J. D., Domene, J. F., & Gagné, M. H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers In Human Behavior*, 28(2), 664-672.
- Legate, N., Weinstein, N., & Przybylski, A. K. (2019). Parenting strategies and adolescents' cyberbullying behaviors: evidence from a preregistered study of parent–child dyads. *Journal of youth and adolescence*, 48(2), 399-409.

- Liu, J., Huo, Y., Chen, Y., & Song, P. (2018). Dispositional and experimentally primed attachment security reduced cyber aggression after cyber ostracism. *Computers In Human Behavior, 84*, 334-341.
- Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *CyberPsychology & Behavior, 12*(4), 387-393.
- Mishna, F., Regehr, C., Lacombe-Duncan, A., Daciuk, J., Fearing, G., & Van Wert, M. (2018). Social media, cyber-aggression and student mental health on a university campus. *Journal Of Mental Health, 27*(3), 222-229.
- Modecki, K. L., Barber, B. L., & Vernon, L. (2013). Mapping developmental precursors of cyber-aggression: trajectories of risk predict perpetration and victimization. *Journal Of Youth And Adolescence, 42*(5), 651-661.
- Musharraf, S., & Anis-ul-Haque, M. (2018). Impact of cyber aggression and cyber victimization on mental health and well-being of Pakistani young adults: The moderating role of gender. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 27*(9), 942-958.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: labels, behaviours and definition in three european countries. *Journal Of Psychologists And Counsellors In Schools, 20*(2), 129-142.
- Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2018). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and violent behavior.*
- O'Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics, 127*(4), 800-804.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do?* Oxford and Cambridge, MA: Blackwll Publishers.

- Smith, P. K., Slee, P., Morita, Y., Catalano, R., Junger-Tas, J., & Olweus, D. (Eds.). (1999). The nature of school bullying: A cross-national perspective. *Psychology Press*.
- Öğülmüş, S. (1995). Okullarda (liselerde) şiddet ve saldırganlık. Yayınlanmamış Araştırma Raporu. A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Özdamar, K. (2013). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Nisan Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 551-560.
- Pabian, S., De Backer, C. J., & Vandebosch, H. (2015). Dark triad personality traits and adolescent cyber-aggression. *Personality And Individual Differences*, 75, 41-46.
- Palfrey, J. G., & Gasser, U. (2011). Born digital: understanding the first generation of digital natives. readhowyouwant.com.
- Parti, K., Kiss, T., & Koplányi, G. (2018). Architecture of aggression in cyberspace. Testing cyber aggression in young adults in hungary. *International Journal Of Cybersecurity Intelligence & Cybercrime*, 1(1), 56-68.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality reconsidered*, 153-175.
- Patterson, L. J., Allan, A., & Cross, D. (2016). Adolescent bystanders' perspectives of aggression in the online versus school environments. *Journal Of Adolescence*, 49, 60-67.
- Peker, A. (2015). Negatif duygunun siber zorbalık ve mağduriyete ilişkin yordayıcı rolünün incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1633-1646.
- Peker, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim Ve Bilim*, 40(181).

- Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ő. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*
- Peluchette, J. V., Karl, K., Wood, C., & Williams, J. (2018). Millennials and facebook: Are men at greater risk of cyberbullying victimization than women?.
- Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal Of Humanities, VI (I)*, 115-132.
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: the role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior: Official Journal Of The International Society For Research On Aggression, 36(2)*, 81-94.
- Raskauskas, J. & Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents, *Developmental Psychology, 43*, 564-575.
- Runions, K. C., Bak, M., & Shaw, T. (2017). Disentangling functions of online aggression: The cyber-aggression typology questionnaire (CATQ). *Aggressive Behavior, 43(1)*, 74-84.
- Sabancı, Y. (2018). *Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordayıcıları olarak akılcı olmayan inançlar psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaçlar*. Gaziantep Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Phye, G. D., & Sanders, C. E. (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. Academic Press.
- Schoffstall, C. L., & Cohen, R. (2011). Cyber aggression: The relation between online offenders and offline social competence. *Social Development, 20(3)*, 587-604.
- Smith, P. K. (2012). Cyberbullying And Cyber Aggression. *In Handbook Of School Violence And School Safety* (Pp. 111-121). Routledge.

- Smith, P. K., Pepler, D., & Rigby, K. (Eds.). (2004). *Bullying in schools: How successful can interventions be?*. Cambridge University Press.
- Sontag, L. M., Clemans, K. H., Graber, J. A., & Lyndon, S. T. (2011). Traditional and cyber aggressors and victims: a comparison of psychosocial characteristics. *Journal Of Youth And Adolescence*, 40(4), 392-404
- Sutton, J., Smith, P. K., & Swettenham, J. (1999). Bullying and 'theory of mind': A critique of the 'social skills deficit' view of anti-social behaviour. *Social development*, 8(1), 117-127.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: temel kavramlar ve örnek uygulamalar, *Türk Psikoloji Yazıları*. 3 (6). 49-74.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Şeker, H., & Gençdoğan, B. (2014). Psikolojide Ve Eğitimde Ölçme Aracı Geliştirme. Nobel.
- Şelimen, M., & Ceylan, H. (2018). Şiddet içeren bilgisayar oyunlarının çocukların saldırganlık davranışı üzerindeki etkileri. *Journal Of International Social Research*, 11(60).
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (Vol. 5). Boston, MA: Pearson.
- Tamer, N., & Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1 (2), 1-20.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H., & Arıcak, O. T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1).

- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: a critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers In Human Behavior*, 26(3), 277-287.
- Toledano, S., Werch, B. L., & Wiens, B. A. (2015). Domain-specific self-concept in relation to traditional and cyber peer aggression. *Journal Of School Violence*, 14(4), 405-423.
- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2018). RCBI-II: The second revision of the revised cyber bullying inventory. *Measurement And Evaluation In Counseling And Development*, 51(1), 32-41.
- Totan, T. (2007). Okulda zorbalığı önlemede eğitimciler ve ebeveynlere öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 Hane Halkı Bilişim Araştırma Raporu.
Web: “[Http://www.Tuik.Gov.Tr/Prehaberbultenleri.Do?İd=27819](http://www.Tuik.Gov.Tr/Prehaberbultenleri.Do?İd=27819). Adresinden 23.01.2019 Tarihinde Alınmıştır.
- Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.
- Hogg, M. A. (2016). Understanding peace and conflict through social identity theory. *Social Identity Theory*, 3-17.
- Urban Dictionary (2019).
(<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Cyber%20Aggression> .
Adresinden 06.02. 2019 Tarihinde Alınmıştır.
- Üneri, Ö. S. (2011). Çocuklarda akran zorbalığı. *Düşünen Adam*, 24(4), 352.
- Vale, A., Pereira, F., Gonçalves, M., & Matos, M. (2018). Cyber-aggression in adolescence and internet parenting styles: a study with victims, perpetrators and victim-perpetrators. *Children And Youth Services Review*, 93, 88-99.

- Vural, Z., & Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne yönelik bir araştırma. *Journal Of Yasar University*, 5(20).
- Washington, R., Cohen, R., Berlin, K. S., Hsueh, Y., & Zhou, Z. (2018). The relation of cyber aggression to peer social competence in the classroom for children in China. *Social Development*, 27(4), 715-731.
- We Are Social (2018). Digital In 2018 Global Overview. (<https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-in-western-asia-part-1-northwest-86865983>). Adresinden 23.01. 2019 Tarihinde Alınmıştır.
- Whittaker, E., & Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying via social media. *Journal of School Violence*, 14(1), 11-29.
- Wright, M. F. (2015). Adolescents' Cyber Aggression Perpetration And Cyber Victimization: The Longitudinal Associations With School Functioning. *Social Psychology Of Education*, 18(4), 653-666.
- Wright, M. F. (2015). Cyber aggression within adolescents' romantic relationships: linkages to parental and partner attachment. *Journal Of Youth And Adolescence*, 44(1), 37-47.
- Wright, M. F. (2015). Cyber victimization and perceived stress: linkages to late adolescents' cyber aggression and psychological functioning. *Youth & Society*, 47(6), 789-810.
- Wright, M. F. (2017). Adolescents' emotional distress and attributions for face-to-face and cyber victimization: longitudinal linkages to later aggression. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 48, 1-13.
- Wright, M. F., & Li, Y. (2013). Normative beliefs about aggression and cyber aggression among young adults: A longitudinal investigation. *Aggressive Behavior*, 39(3), 161-170.

- Wright, M. F., & Li, Y. (2013). The association between cyber victimization and subsequent cyber aggression: The moderating effect of peer rejection. *Journal Of Youth And Adolescence*, 42(5), 662-674.
- Wright, M. F., Aoyama, I., Kamble, S. V., Li, Z., Soudi, S., Lei, L., & Shu, C. (2015). Peer attachment and cyber aggression involvement among Chinese, Indian, and Japanese adolescents. *Societies*, 5(2), 339-353.
- Yaman, E., & Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin siber zorbalık eğilimleri. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 18-31.
- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık/şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192), 43-61.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Yılmaz, K., & Horzum, M. B. (2005). Küreselleşme, bilgi teknolojileri ve üniversite. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 103-121.

Ek 1. Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi Yapılmış Siber Saldırganlık Ölçeği

Değerli Katılımcılar,

Bu çalışma internet ve sosyal medya kullanırken kişilerin uyguladığı olumsuz internet davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Yapılan araştırma tamamıyla akademik nitelikli olup; araştırmadan elde edilecek veriler bilimsel bir çalışmada kullanılacak ve alınan cevaplar **kesinlikle** gizli tutulacaktır.

Çalışmaya yapacağınız değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim

Sevilay SERYOL

Cinsiyetiniz:	☐ Kadın ☐ Erkek
Okuduğunuz Sınıf:	☐ 9.sınıf ☐ 10.Sınıf ☐ 11. Sınıf ☐ 12.Sınıf
Kendinize ait bir odanız var mı?	☐ Var ☐ Yok
Evinizde bir bilgisayar var mı?	☐ Var ☐ Yok
Günlük ortalama internet kullanma süreniz	☐ 1 saatten az ☐ 1 saat ☐ 2 saat ☐ 3 saat ☐ 4 saat ☐ 4 saat ve üzeri
Ebeveynleriniz (anne-baba) internet kullanıyor mu ?	☐ Evet ☐ Hayır
En çok kullandığımız sosyal ağlar hangisidir?	☐ Instagram ☐ Facebook ☐ Whatsapp ☐ Twitter (.....)Diğer (.....)
Sosyal ağları hangi amaçlarla kullanıyorsunuz? (Öncelik sırasına göre 1'den 7'ye doğru sıralayınız..)	☐ Yeni arkadaşlar bulmak ☐ Çevrimiçi oyun oynamak ☐ Çevrimiçi sohbet etmek ☐ Arkadaşlarımın neler yaptığını görmek ☐ Zaman geçirmek ☐ Araştırma yapmak ☐ Diğer(.....)
Sosyal ağ hesaplarınızda kendi adınızı kullanıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bazılarında
Sosyal ağlarda bulunan içeriklere yorum yazıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır

Kullandığınız sosyal ağları ailenizle paylaşır mısınız?	( ) Evet ( ) Hayır ( ) Bazılarını				
Ebeveynleriniz (anne-baba) kullandığınız sosyal ağları kontrol eder mi?	( ) Evet ( ) Hayır				
SON 3 AY içerisinde aşağıda belirtilen davranışı kaç kez yaptığınızı işaretleyiniz.	0	1	2	3	4
M-01 Sosyal medyada farklı bir kimlikle yorumlar yazdım					
M-02 Sahte hesap açıp arkadaşlarımın neler yaptıklarını gizlice takip ettim.					
M-03 Sahte hesap açıp kendimi olduğum kişiden farklı biri olarak tanıttım.					
M-04 İnternette arkadaşlarımı rahatsız ettim.					
M-05 Hoşlanmadığım arkadaşımın sosyal medya hesabını ele geçirdim.					
M-06 Sosyal medya veya anlık mesajlaşma listemden hiçbir şey yapmadığı halde kişileri sildim veya reddettim.					
M-07 Sosyal medya kullanarak herhangi bir kişiye hakaret ettim.					
M-08 Hoşlanmadığım birini sosyal medyada görmezden geldim.					
M-09 Sosyal medyada birisi hakkında asılsız söylentiler yaydım.					
M-10 Sosyal medyada arkadaşlarımla alay ettim					
M-11 Birinin sosyal medya hesabını almak için bir ekip oluşturup ona saldırdım.					
M-12 Bir kişiyi sevmediğimde onu dışlamak için interneti kullandım.					
M-13 Arkadaşlıkları bozmak için sosyal medyada başka biri gibi davrandım.					
M-14 Birilerini küçük düşürmek için interneti kullandım.					
M-15 İnternette arkadaşlarımla alay ettim.					
M-16 İnternete bağlanırken ip adresimi değiştirerek başka hesapları ele geçirmeye çalıştım					
M-17 Başkalarının özel konuşmalarını paylaşmakla tehdit ettim.					
M-18 Başkalarının özel fotoğraflarını paylaşmakla tehdit ettim.					
M-19 Başkalarının özel fotoğraflarını paylaşmakla tehdit ettim ve istemediği şeyler yapmaya zorladım.					

M-20 Sahte hesap açıp insanları buluşmaya çağırıp sonra da buluşmaya gitmedim.					
M-21 Birisiyle alay etmek için izni olmadan paylaşımını istemediği fotoğraflarını paylaştım.					
M-22 İnternette başka insanlara kötü görüntülerden oluşan fotoğraf yolladım.					
M-23 Hoşlanmadığım birini internette görmezden geldim.					
M-24 Forum, sosyal medya ya da çevrimiçi oyunda yalan şikayette bulunarak başka birinin oyundan çıkarılmasına neden oldum.					
M-25 İnternette beğenmediğim bir yorumu yapan hesabı kapattırdım.					
M-26 İnternette kendimle ilgili hoşlanmadığım bir paylaşım görünce paylaşımdan intikam aldım					
M-27 İnternette sahte hesap aracılığıyla kişilerin uygunsuz fotoğraflarını paylaştım.					
M-27 Sevmediğim insanların sosyal medya hesaplarını kendi sosyal medya hesabımda izinsiz paylaştım.					
M-29 Başka insanların uygunsuz fotoğraflarını internette izinsiz olarak paylaştım.					
M-30 İnternette açtığım sahte hesaplarda bağımlılık yapan maddelere ait fotoğraflar paylaştım.					
M-31 İnternette sahte hesap aracılığıyla insanların cinsel içerikli fotoğraflarını paylaştım.					
M-32 Cinsel içerikli fotoğraflar veya videolar çekerek bunları paylaştım.					

Ek 2. Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi Yapılmamış Siber Saldırganlık Ölçeği

Değerli Katılımcılar,

Bu çalışma internet ve sosyal medya kullanırken kişilerin uyguladığı olumsuz internet davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Yapılan araştırma tamamıyla akademik nitelikli olup; araştırmadan elde edilecek veriler bilimsel bir çalışmada kullanılacak ve alınan cevaplar **kesinlikle** gizli tutulacaktır.

Çalışmaya yapacağınız değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim

Sevilay SERYOL

Cinsiyetiniz:	☐ Kadın ☐ Erkek
Okuduğunuz Sınıf:	☐ 9.sınıf ☐ 10.Sınıf ☐ 11. Sınıf ☐ 12.Sınıf
Kendinize ait bir odanız var mı?	☐ Var ☐ Yok
Evinizde bir bilgisayar var mı?	☐ Var ☐ Yok
Günlük ortalama internet kullanma süreniz	☐ 1 saatten az ☐ 1 saat ☐ 2 saat ☐ 3 saat ☐ 4 saat ☐ 4 saat ve üzeri
Ebeveynleriniz (anne-baba) internet kullanıyor mu ?	☐ Evet ☐ Hayır
En çok kullandığımız sosyal ağlar hangisidir?	☐ Instagram ☐ Facebook ☐ Whatsapp ☐ Twitter ☐ Diğer (.....)
Sosyal ağları hangi amaçlarla kullanıyorsunuz? (Öncelik sırasına göre 1'den 7'ye doğru sıralayınız.)	☐ Yeni arkadaşlar bulmak ☐ Çevrimiçi oyun oynamak ☐ Çevrimiçi sohbet etmek ☐ Arkadaşlarımın neler yaptığını görmek ☐ Zaman geçirmek ☐ Araştırma yapmak ☐ Diğer(.....)
Sosyal ağ hesaplarınızda kendi adınızı kullanıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bazılarında
Sosyal ağlarda bulunan içeriklere yorum yazıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır
Kullandığımız sosyal ağları ailenizle paylaşıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bazılarını

Ebeveynleriniz (anne-baba) kullandığınız sosyal ağları kontrol eder mi?	( ) Evet ( ) Hayır				
SON 3 AY içerisinde aşağıda belirtilen davranışı kaç kez yaptığınızı işaretleyiniz.	0	1	2	3	4
M-01 Sosyal medyada farklı bir kimlikle yorumlar yazdım					
M-02 Sevmediğim biri adına, sosyal medya profili açıp kendimi o olarak tanıttım.					
M-03 Sahte hesap açıp arkadaşlarımla neler yaptıklarını gizlice takip ettim.					
M-04 Sahte hesap açıp kendimi olduğum kişiden farklı biri olarak tanıttım.					
M-05 Sosyal medyada arkadaşlarımla rahatsız ettim.					
M-06 İnternette arkadaşlarımla rahatsız ettim.					
M-07 Hoşlanmadığım arkadaşımın sosyal medya hesabını ele geçirdim.					
M-08 Sosyal medyada tanımadığım insanların fotoğraflarını izinsiz paylaştım.					
M-09 Hoşlanmadığım birine sürekli cevapsız çağrı attım.					
M-10 Sosyal medya veya anlık mesajlaşma listemden hiçbir şey yapmadığı halde kişileri sildim veya reddettim.					
M-11 Sosyal medya kullanarak herhangi bir kişiye hakaret ettim.					
M-12 Hoşlanmadığım birini sosyal medyada görmezden geldim.					
M-13 Sosyal medyada birisi hakkında asılsız söylentiler yaydım.					
M-14 Sosyal medyada biri hakkında dedikodu yaptım					
M-15 Sosyal medyadan birini tehdit ettim.					
M-16 Sosyal medyada canlı yayın kaydımda küfür ettim.					
M-17 Sosyal medyada arkadaşlarımla alay ettim					
M-18 Sosyal medyada beni rahatsız eden hesabım sahibini bulup yüzyüze kavga ettim.					
M-19 Birinin sosyal medya hesabını almak için bir ekip oluşturup ona saldırdım.					
M-20 İstedigimi elde etmek için kişileri internet üzerinden tehdit ettim.					
M-21 Bir kişiyi sevmediğimde onu dışlamak için interneti kullandım.					

M-22 Arkadaşlıkları bozmak için sosyal medyada başka biri gibi davrandım.					
M-23 Birilerini küçük düşürmek için interneti kullandım.					
M-24 İnternette tanımadığım insanlarla hiç düşünmeden alay ettim.					
M-25 Sosyal medyada beğenmediğim bir yorumu yapan hesabı kapattırdım.					
M-26 İnternette arkadaşlarımla alay ettim.					
M-27 İnternete bağlanırken ip adresimi değiştirerek başka hesapları ele geçirmeye çalıştım					
M-28 İnternette başka birisiyişim gibi yorumlar yaptım					
M-29 Sahte hesap açıp hoşlanmadığım insanlarla alay ettim.					
M-30 İnternette başka bir cinsiyettenmişim gibi davranıp arkadaşlarımla alay ettim.					
M-31 Başka birinin şifresini ele geçirip o kişinin hesabından başkalarına kötü mesajlar attım.					
M-32 Başkalarının özel konuşmalarını paylaşmakla tehdit ettim.					
M-33 Başkalarının özel fotoğraflarını paylaşmakla tehdit ettim.					
M-34 Başkalarının özel fotoğraflarını paylaşmakla tehdit ettim ve istemediği şeyler yapmaya zorladım.					
M-35 Sahte hesap açıp insanları buluşmaya çağırıp sonra da buluşmaya gitmedim.					
M-36 Sosyal medyada başka bir cinsiyettenmişim gibi davranıp arkadaşlarımla alay ettim.					
M-37 İnternette tanımadığım insanların fotoğraflarını izinsiz paylaştım.					
M-38 Birisiyle alay etmek için videosunu çekip yayınladım					
M-39 Sosyal medyada kendimle ilgili hoşlanmadığım bir paylaşım görünce paylaşandan intikam aldım.					
M-40 İnternet kullanarak herhangi bir kişiye hakaret ettim					
M-41 İnternette birisi hakkında asılsız söylentiler yaydım.					
M-42 Hoşlanmadığım birine inat sosyal medyadan kötü sözler paylaştım.					
M-43 Birisiyle alay etmek için izni olmadan paylaşımını istemediği fotoğraflarını paylaştım.					

M-44 Mesajlaşma(Whatsapp vb.) araçları ile arkadaşlarımı rahatsız ettim.					
M-45 İnternette başka insanlara kötü görüntülerden oluşan fotoğraf yolladım.					
M-46 Tanıdığım birini rahatsız etme amacıyla başka bir numaradan aradım ve açtığımda kasten cevaplamadım.					
M-47 Sosyal medyada hakaret ve saldırganlık barındıran yorumlarla birisini kızdırdım.					
M-48 Hoşlanmadığım birini internette görmezden geldim.					
M-49 Birini korkutmak için isimsiz (özel numaradan) aradım.					
M-50 Hoşlanmadığım birine inat internette kötü sözler paylaştım.					
M-51 Forum, sosyal medya ya da çevrimiçi oyunda yalan şikayette bulunarak başka birinin oyundan çıkarılmasına neden oldum.					
M-52 İnternette birini tehdit ettim.					
M-53 İnternette canlı yayım kaydında küfür ettim.					
M-54 Alay ettiğim biri adına kullanıcı hesabı açtım.					
M-55 İnternette beğenmediğim bir yorumu yapan hesabı kapattırdım.					
M-56 Sosyal medya hesabından paylaşım yapan kişilerin eğer paylaşımları hoşuma gitmemişse ona kötü sözler söyledim.					
M-57 Mesajlaşma araçları(Whatsapp vb.) ile birine hakaret ettim.					
M-58 İnternette kendimle ilgili hoşlanmadığım bir paylaşım görünce paylaşımdan intikam aldım					
M-59 Sosyal medyada sahte hesap aracılığıyla uygunsuz fotoğraflar paylaştım.					
M-60 Hoşlanmadığım birine sürekli çevrimiçi cevapsız çağrı attım.					
M-61 İnternette sahte hesap aracılığıyla kişilerin uygunsuz fotoğraflarını paylaştım.					
M-62 Sosyal medyada başka insanlara kötü görüntülerden oluşan fotoğraf yolladım					
M-63 Sosyal medyada açtığım sahte hesaplarda bağımlılık yapan maddelere ait fotoğraflar paylaştım.					

M-64 Sevmediğim insanların sosyal medya hesaplarını kendi sosyal medya hesabımda izinsiz paylaştım.					
M-65 Başka insanların uygunsuz fotoğraflarını internette izinsiz olarak paylaştım.					
M-66 İnternette açtığım sahte hesaplarda bağımlılık yapan maddelere ait fotoğraflar paylaştım.					
M-67 Sosyal medyada sahte hesap aracılığıyla insanların cinsel içerikli fotoğraflarını paylaştım.					
M-68 İnternette sahte hesap aracılığıyla insanların cinsel içerikli fotoğraflarını paylaştım.					
M-69 Cinsel içerikli fotoğraflar veya videolar çekerek bunları paylaştım.					

Ek 3. Veri Toplama Talebi

Evrak Tarih ve Sayısı: 07/01/2019-E.237

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 75654547-605.01-E.237
Konu : Sevilay SERYOL' un Veri Toplama Talebi Hk.

07/01/2019

VAN VALİLİĞİNE
(İl Milli Eğitim Müdürlüğü)

Enstitümüz Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Sevilay SERYOL' un "Lise Öğrencilerinin Siber Saldırganlık Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi" konulu yüksek lisans tez çalışması kapsamında Van İli İpekyolu, Edremit ve Tuşba İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesindeki liselerde okumakta olan öğrencilere ölçek/anket uygulayabilmesi için gerekli izinlerin alınması isteği hakkında düzenlenen evraklar Ek'te sunulmuş olup, adı geçen öğrencimize gerekli izinlerin verilmesi hususunda;

Bilgilerinize ve gereğini arz ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Murat DEMİREL
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Sevilay SERYOL Veri Toplama Talebi (4 sayfa)

04/01/2019 B.İşl.
04/01/2019 Enst.Sek.
07/01/2019 Enst.Md.

Cesim ALADAĞ
Servet CAN
Doç. Dr. Fuat TANHAN

Evrakı Doğrulamak İçin : <http://ebelgedogrulama.yyu.edu.tr/enVission-Dogrulama/BelgeDogrulama.aspx?V=BELEMBAOJT>

Adres:Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Zeve
Kampüsü 65080 Tuşba / Van
Telefon:+90 432 2251634 Faks+90 432 2251234
e-Posta:egitimbilens@yyu.edu.tr Elektronik Ağ:http://www.yyu.edu.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Cesim ALADAĞ
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Dahili No: 2912

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 4. Uygulama İzni

T.C.
EDREMİT KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 20087985-821.99-E.2706478
Konu : Veri Toplama Talebi

07.02.2019

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 06.02.2019 tarih ve 2623420 sayılı yazısı.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Sevilay SERYOL'un anket çalışmasına ait Müdürlüğümüzün 05/02/2019 tarih ve 2506163 sayılı onay yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Etem BALLIKAYA
Müdür a.
İlçe Milli Eğitim Şube Müdürü

EK : İlgi Yazı ve Ekleri

DAĞITIM : Tüm Resmi/Özel Lise Müdürlüklerine

Edremit İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Eminpaşa Mahallesi İpekyolu Bulvarı 304/D-4
Elektronik Ağ:Edremit65.meb.gov.tr
e-posta: Edremit65@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Murat DİRİ/ Memur
Tel: (0 432) 312 24 35
Faks: (0 432) 312 24 35

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a71d-a715-399e-9ea6-8d48 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Sevilay SERYOL

Doğum Yeri ve
Tarihi :Kadıköy 26.08.1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Kocaeli Üniversitesi/ Teknik Eğitim Fakültesi/ Bilgisayar ve
Elektronik Öğretmenliği

Yüksek Lisans
Öğrenimi :

Bildiği Yabancı
Diller :İngilizce

Bilimsel
Faaliyetleri : TÜBİTAK, TÜSSİDE GENÇLER GEBZENİN GÖÇ HARİTASINI
ÇIKARIYOR PROJESİ
TÜBİTAK 4006 PROJESİ

İş Deneyimi

Stajlar :KOCAELİ ÜNİVERSİTES BİLGİ İŞLEM DAİRESİ BAŞKANLIĞI
(2011)

Projeler : GENÇLER GEBZENİN GÖÇ HARİTASINI ÇIKARIYOR
PROJESİ

Çalıştığı Kurumlar : MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2014-) TETRA PAK (2013-2014)

İletişim

sevilay.seryol@gmail.com

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

Tez Başlığı / Konusu

28.1.06/2019...

Lise Öğrencilerinin Siber Saldırganlık Eğitimlerinin Tez
Lepiskelere göre incelenmesi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 123 sayfalık kısmına ilişkin, 28.06.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 14 (on dört) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

28.1.06/2019

Sevilay SERTEL

Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : Sevilay SERTEL

Öğrenci No : 15240001022

Anabilim Dalı : Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Anabilim Dalı

Programı : Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Serkan GÜNBATAR
28.1.06/2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

28.1.06/2019

Servet CAN
Enstitü Sekreteri